

BIDRAG TIL KUNDSKABEN OM SØNDER- JYLLANDS FUGLE

AF

FINN SALOMONSEN

1. LANDET, OG FUGLENES FORDELING I DETTE

Sønderjylland, vor sydligste Landsdel, omfattende de i national Henseende saa omstridte Egne, er, hvad den ornithologiske Undersøgelse angaar, blevet stedmoderligt behandlet. Fra dansk Side er der egentlig ikke udgivet nogen Fortegnelse over Avifaunaen dernede siden Kjærbøllings bekendte Værk, om end smaa Notitser om Fuglelivet nu og da er blevet publiceret. Heller ikke foreligger der fra tysk Side nogen Oversigt over Sønderjyllands Fugle, thi de slesvig-holstenske Ornithologer boede i Kiel, Flensborg, Husum o. s. v. og kendte saaledes kun den nordslesvigske Fugleverden fra Rejser. En hel Del mindre Afhandlinger spredt rundt omkring i Tidsskrifter giver dog nogen Oplysning om Forholdene, men et klart Billede af vort Grænselands Fuglefauna, der i sin Sammensætning paa mange Punkter afviger fra de nordligere Egnes, savnes stadig.

Det er umiddelbart indlysende, at det for at forstaa Sønderjyllands Avifauna er nødvendigt ganske kort at opridse et Billede af Landets Udseende, omtale dets Topologi og dets Landskabstyper, for at kunne danne sig et Begreb om de Biotoper, i hvilke vi skal finde Fuglene. Det, der betinger Landets Form, er de samme Faktorer som for Nørrejyllands Vedkommende, nemlig Istidens vældige Gletschere. Vi træffer her den samme glaciale Serie som længere nordpaa. Landet deles naturligt i de tre Dele, som i det følgende er benævnt Øst-, Midt- og Vestland. Grænserne mellem disse Omraader, der i deres Naturforhold er vidt forskellige, er overordentlig skarpe og er betinget af Landets Udviklingshistorie. Østlandet omfatter de østjyske, frugtbare Strækninger hvilende paa de tykke Lerlag,

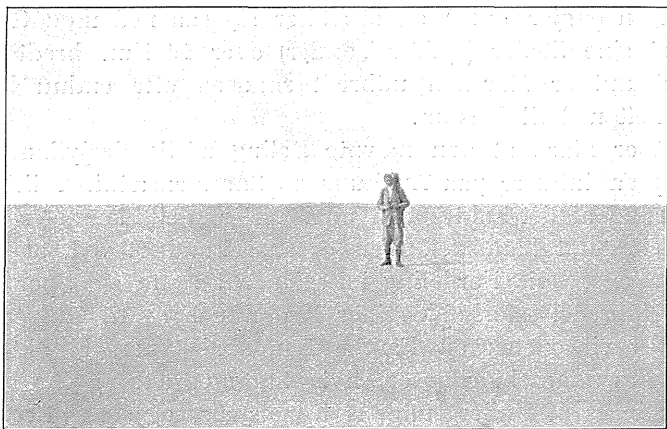
der er dannede som Bundmoræne under den sidste baltiske Istids Gletschere. Ved Østlandets Grænse mod Midtlandet hæver Landet sig til en Randmorænezone, der dog ikke tilnærmelsesvis naar de Højder, som findes længere nordpaa¹. Samtidigt faar Undergrunden en mere sandet Karakter, og naar Bakkedragene længere mod Vest brat afbrydes af de ensformige Hedesletter, er vi ude paa Midtlandet. Grænsen mellem de to nævnte Landsdele gaar i store Træk i nordlig-sydlig Retning, men dens Forløb er meget bugtet og uregelmæssigt, grundet paa Israndens Uensartethed. Fra Landsbyen Magstrup, NV. for Haderslev, løber Grænsen mod Syd til Styding, hvorfra den slaar en anselig Bugt mod Øst, skillende de store Skovstrækninger Pamhule, beliggende langs en tidligere Tunnedal (Haderslev Fjord og Langsøerne Haderslev Dam og Tørning Dam), fra de store Hede- og Moseomraader SV. for Ustrup. Over Vedsted og Pothøj (84 M.) gaar Grænsen mod Syd, men runder vestfor Høtterkobbøl Skov østligt over Genner, til den omtrent naar Løjt Kirkeby. Herfra drejer den stik Vest for ved Rise igen at forløbe i ret nordlig-sydlig Retning, skillende Aabenraaegnens bakkede Skove fra Rødekros og Hjordkærs Eng- og Mosestrækninger. Sydfor Nybøl og Bolderslev Skove slaas igen en anselig Bugt mod Øst nordfor Røllum Moser, og Grænsen gaar da over Stubbæk, S. Hostrup, Feldsted, Kværs til Hokkerup, hvorfra den omtrent følger Hovedlandevejen Graasten—Krusaa. N. Smedeby—Bov—Padborg er den sidste Etape, og sidstnævnte Sted overskrides Landegrænsen. Skillelinien forløber derefter i Tyskland forbi Byen Flensborg, hvorpaa den gaar ret mod Syd, indtil den Syd for Slesvig igen drejer lidt mod Øst. Det vældige Midtland, paa Tysk kaldet Geesten, skylder Gletschernes Smeltevandfloder sin Oprindelse, og Landet er derfor fladt, svagt skraanende mod Vest, og ikke afbrudt af noget Højdedrag. Bakkeøer findes nemlig ikke i Sønderjylland, men vel i det sydlige Slesvig («Die bucklige Welt» ved Husum). Midtlandet strækker sig paa sine Steder helt over til Vesterhavet, men erstattes i Nærheden af Kysten i Reglen af Marsk. Marskens Dannelse er, som det er velbekendt, ikke foraarsaget af Istidsfaktorerne, saaledes som det var Tilfældet med den øvrige Del af Landet, men er en alluvial, marin Ler-aflejring, der stadig fortsættes. Grænsen mellem Midt- og Marsk-

¹ Det højeste Punkt, Knivbjerg, ved Genner Bugt, er blot 97 M.; sydfor Grænsen findes enkelte Steder (f. Eks. i Dänischwohld) over 100 M. høje Bakker.

(Vest-)landet er ikke distinkt, som Linien mellem Øst- og Midtland var det; thi Marskbæltet fortsætter sig som Engdrag langs med Aaerne langt ind i Midtlandet. Fra Sønderenge (ud for Mandø) og til Brøns opnaar Marsken kun en ringe Bredde, ofte ikke engang en Km., men ved Skærbæk udvider den sig til den store Ballum Marsk, der er indtil 5 Km. bred. Fra Ballum og helt til Emmerlev træder imidlertid Midtlandet helt ud til Kysten, og først sydfør den sidstnævnte Landsby begynder Marsken igen (Højer Koog) og strækker sig saa ned mod Grænsen som et sine Steder (sydfør Tønder) over 16 Km. bredt Bælte. I Tyskland er Marsken udbredt som en ofte endnu bredere Zone helt ned til Husum.

Det er klart, at den nævnte Deling af Sønderjylland i høj Grad maa influere paa Avifaunaens S sammensætning, ikke blot paa Grund af det Faktum, at nogle Arter udelukkende er knyttet til en bestemt Landsdel, men ogsaa sekundært ved, at Plantesamfundene, hvis Fordeling i Reglen vil sætte sig Spor i Fuglenes Udbredelsesforhold, stiller bestemte Krav til Omverdenen. Saaledes vil opstaa en Række Landskabstyper, karakteriseret ved deres Plantebiocønosser, hvis S sammensætning for en stor Del betinges af Undergrundens Konsistens, og som atter virker medbestemmende paa Fuglenes Udbredelse. De Typer, som, fremkommen ved en Differentiering af Yderverdenen, for en økologisk Betragtning af en Dyre- eller Plantegruppe synes at virke bestemmende for dennes Fordeling, kaldes Gruppens Biotoper. For Planternes Vedkommende vil topografiske og klimatiske Faktorer vel være af størst Betydning, for Dyrene tillige i Reglen Plantevæksten. Da hver Dyregruppe stiller vidt forskellige Krav til Omverdenens økologiske Faktorer, vil der blive udspaltet specielle Serier af Biotoper for de forskellige Grupper, f. Eks. maa der for visse Insekters Vedkommende skelnes mellem lige saa mange Biotoper, som der er Plantearter paa de forskellige Lokalteter, idet mange Insektarter er specifikt knyttede til en bestemt Plante, medens det omvendt for andre Grupper kun er nødvendigt at foretage en Distinktion mellem Naale- og Løvskove. Der synes derfor at være god Grund til at benævne de Landskabstyper, som det specielt for Fuglenes Vedkommende er nødvendigt at sondre imellem, for Ornithotoper. Teoretisk set har hver Art sin individuelle Biotop, som ofte ikke falder helt sammen med andre Arters, men det er af praktiske Grunde

nødvendigt at nøjes med en Række større Ornithotoper, omfattende hver en karakteristisk Fugleassociation (Ornithocønose), selvom de nedennævnte Typer selvfølgelig vil kunne spaltes ud i flere Underafdelinger. I Sønderjylland vil man kunne skelne mellem de følgende Ornithotoper: 1) Kyst Type, 2) Løvskov Type, 3) Plantage Type, 4) Hede Type, 5) Hegn Type, 6) Mark Type, 7) Eng Type, 8) Søbred Type, 9) Bebyggelse Type.

Fot. MøHL.

Fig. 1. Kyst Type (T. 1). Kilometerbrede Sandstrækninger ved Juvre Sande paa Rømø. Opholdssted for Præstekraver, Strandkader og Dværgterner, men ellers fattigt paa Fugle.

1) Kyst Type. Denne Type omfatter baade Øst- og Vestlandets Kyster og strækker sig ofte langt ind i Fjordene. Der er stor Forskel mellem de to Kysters Udseende; mod Øst er Stranden ofte kun smal, bestaaende af nogle høje Strandvolde af Ral; ofte strækker Strandfællede sig langs Kysten, eller Skovene gaar helt ud til Havet. Paa Vestkysten er det derimod Marsken, der paa sine Steder danner selve Kyststrækningen, eller der findes, som paa Rømø, mægtige, ofte kilometerbrede, flade Sandarealer eller Klitformationer langs Kysterne. Imidlertid er de to Kysters Avifauna, til Trods for Lokaliteters Forskellighedsartetheder, til Dels identiske, og det beror paa, at det her ikke, saaledes som for de andre Ornithotopers Vedkommende, er selve Jordbunden, dens Plantevækst, Insektliv, etc., der udgør Hovedbetingelserne for Fuglenes Fordeling, men derimod Havets Nærhed. Ved Indsøerne finder vi ikke nær den samme Fuglefauna

som ved Kysterne, hvad for en stor Del skyldes, at det er selve Havet, eller rettere Forekomsterne af de store Sand- og Lervader med deres rige Dyreliv (Orme, Krebsdyr, ogsaa Fisk), som er udslaggivende. De følgende Arter er i Sønderjylland karakteristiske for Kyst Typen, forekommer altsaa ikke paa andre Orni-

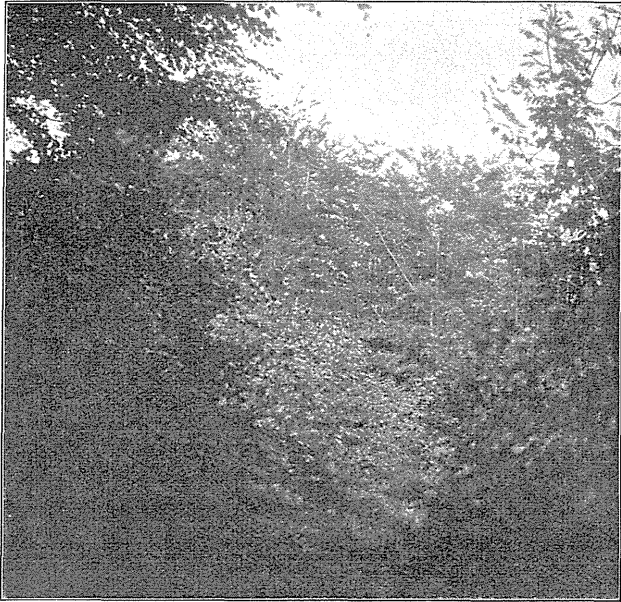
Fot. MØHL.

Fig. 2. Løvskov Type (T. 2). Sottrup Skov paa Sundeved, Udkanten af en Lysning. Her fandtes Fluesnappere, Gulbug, Løvsanger, Træpiber.

thotoper: *Tadorna tadorna*, Gravand, *Somateria m. mollissima*, Ederfugl, *Mergus serrator*, Toppet Skallesluger, *Calidris alpina schinzi*, Alm. Ryle, *Charadrius hiaticula*, Præstekrave, *Haematopus o. ostralegus*, Strandskade, *Sterna macrura*, Havterne, *Sterna albifrons*, Dværgterne, *Sterna sandvicensis*, Splitterne, *Recurvirostra a. avocetta*, Klyde.

Foruden disse karakteriserende Arter træffer man imidlertid hyppigt andre Fugle, nemlig: *Anas p. platyrhynca*, Stokand, *Spatula clypeata*, Skeand, *Tringa totanus*, Rødben, *Philomachus pugnax*, Brushane, *Capella g. gallinago*, Bekkasin, *Vanellus vanellus*, Vibe, *Sterna hirundo*, Fjordterne o. s. v., der alle yngler i andre Ornithotoper, nemlig i Indlandets Moser og Søer; den sidstnævnte

Art saaledes baade i Haderslev Dam, Søgaard Sø og Hostrup Sø. Andre af de nævnte Fuglearter forekommer kun, hvor Eng eller Marsk naar ned til Kysten og er saaledes ikke typiske Strandfugle. Af ikke ynglende, men blot oversomrende Fugle iagttoges: *Larus marinus*, Svartbag og *Larus argentatus*, Sølv-

Fot. MØHL.

Fig. 3 Løvskov Type (T. 2). Sottrup Skov paa Sundeved. Tæt Krat.
Opholdssted for Mejsler, Løvsanger, Rødkælk, etc.

maage; paa Trækket saas: *Numenius a. arquatus*, Stor Regnspøve, *Squatarola s. squatarola*, Strandhjejle og *Branta b. bernicla*, Knortegaas.

2) Løvskov Type. Løvskovene strakte sig i forhistorisk Tid over hele Østlandet, men er nu, paa Grund af Jordens Opdyrking, indskrænket til mindre Partier. Naar undtages ganske enkelte, mindre Skove i Vest (Mandbjerg, Lindet, Draved), er Løvskovene karakteristiske for Østlandet. Her fremtræder de i deres typiske Skikkelse, med tætte Krat, høje Bøge og Ungplantninger vekslende mellem hinanden, med spredte Ege-, Aske- og Ellebevoksninger, med Lysninger og aabne Partier i Omegnen af Byerne. For disse Løvsкове og Parker er følgende Fuglearter

specielle: *Buteo b. buteo*, Musevaage, *Strix a. aluco*, Natugle, *Columba oenas*, Huldue, *Dryobates major pinetorum*, Stor Flagspætte, *Picus viridis virescens*, Grønspætte, *Muscicapa s. striata*, Graa Fluesnapper, *Muscicapa hypoleuca*, Broget Fluesnapper, *Parus m. major*, Musvit, *Parus c. coeruleus*, Blaamejse, *Parus p. palustris*,

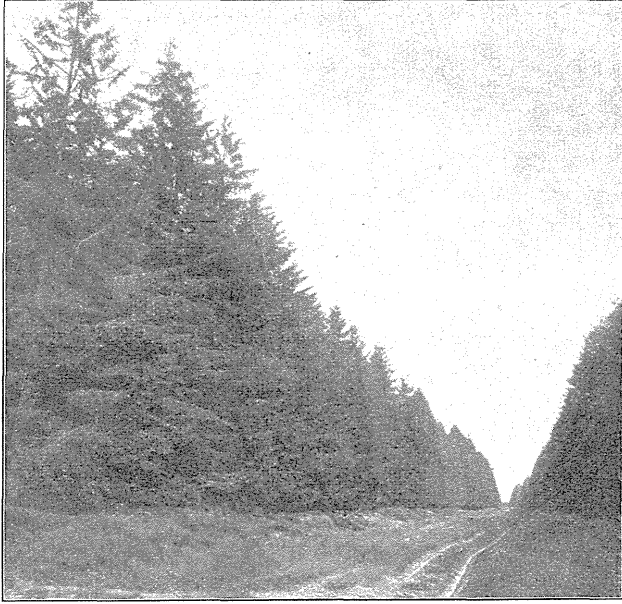
Fot. MØHL.

Fig. 4. Løvskov Type (T. 2). Pambule Skov ved Tørring Mølle.
Opholdssted for Gransanger, Mejser, Havesanger.

Sumpmejse, *Aegithalos caudatus europaeus*, Halemejse, *Hypolais i. icterina*, Gulbug, *Phylloscopus s. sibilatrix*, Skovsanger, *Phylloscopus c. collybita*, Gransanger, *Sylvia a. atricapilla*, Munk, *Sylvia b. borin*, Havesanger, *Phoenicurus p. phoenicurus*, Rødstjert, *Oriolus o. oriolus*, Pirol, *Coccothraustes c. coccothraustes*, Kærnebider, *Corvus c. corax*, Ravn, *Corvus f. frugilegus*, Raage.

Men mange andre Fugle træffes ogsaa i Løvskovene, der sikkert er den artsrigeste Ornithotop i Sønderjylland; nogle af de talrigste Skovfugle, og de, der mest sætter Præg paa den, er ikke specielle for Løvskovene, thi de forekommer ogsaa i Plantagerne; det gælder: *Fringilla c. coelebs*, Bogfinke, *Erithacus r. rubecula*, Rødhals, *Troglodytes t. troglodytes*, Gærdesmutte, *Certhia*

fam. macrodactyla, Træløber, *Anthus t. trivialis*, Skovpiber, *Corvus corone corone*, Sortkrage, *Corvus c. cornix*, Krage, *Columba palumbus*, Ringdue, *Astur gentilis gallinarum*, Duehøg, *Ardea*

Fot. MØHL.

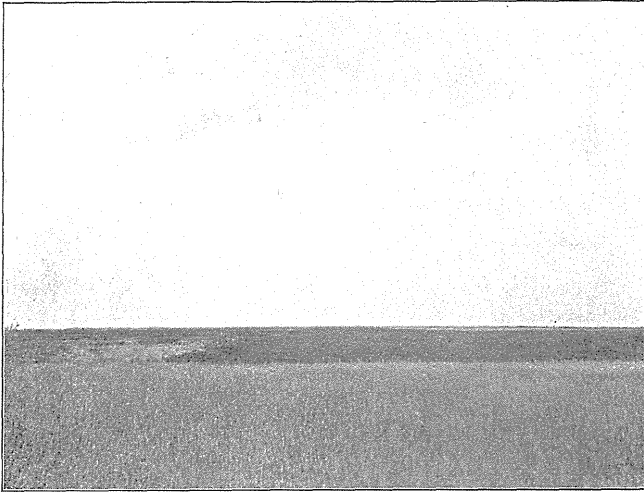
Fig. 5. Plantage Type (T. 3). Typisk Storskov fra Frøslev Plantage.
Opholdssted for Fuglekonger, Sortmejsler, Skovskader, Drosler, etc.

c. cinerea, Hejre, etc. etc.; *Coloeus monedula spermologus*, Allike, *Sturnus v. vulgaris*, Stær yngler ogsaa i menneskelige Boliger.

3) Plantage Type. Plantagerne er for saa vidt ikke nogen Bestanddel af det oprindelige Land, som de er plantede i den historiske, allerseneste Tid, men deres Tilstedeværelse har forarsaget saa stor Forandring i Fuglelivet, at de maa betragtes som en særlig, endog ret særpræget Biotop, hvis Fuglebestand ganske vist er sammensat omtrent som Løvskovenes, men besidder enkelte specielle Arter: *Caprimulgus e. europaeus*, Natravn, *Parus ater abietum*, Sortmejse, *Parus crist. mitratus*, Topmejse, *Regulus r. regulus*, Fuglekonge, *Regulus ignicapillus*, Rødtoppet Fuglekonge.

Nogle af de almindeligste Plantagefugle er imidlertid ogsaa iagttaget i Løvskovene, hvor de dog i Reglen ikke er nær saa

hyppige som her. Det drejer sig om f. Eks. *Turdus v. viscivorus*, Misteldrossel, *Turdus merula*, Solsort, *Phylloscopus trochilus fitis*, Løvsanger, *Troglodytes t. troglodytes*, Gærdesmutte, *Erithacus r. rubecula*, Rødhals, *Garrulus gl. glandarius*, Skovskade, *Columba p. palumbus*, Ringdue, *Fringilla coelebs*, Bogfinke og *Astur n. nisus*, Spurvehøg. Fuglelivet i Plantagerne er saaledes ret karakteri-

Fot. MØHL.

Fig. 6. Hede Type (T. 4). Kongsmose ved Løgumkloster. Udstrakte Lyngflader, i Forgrunden Hedemose. Her fandtes Engpiber, Gøg, Bekkasin, Hedehøg o. s. v.

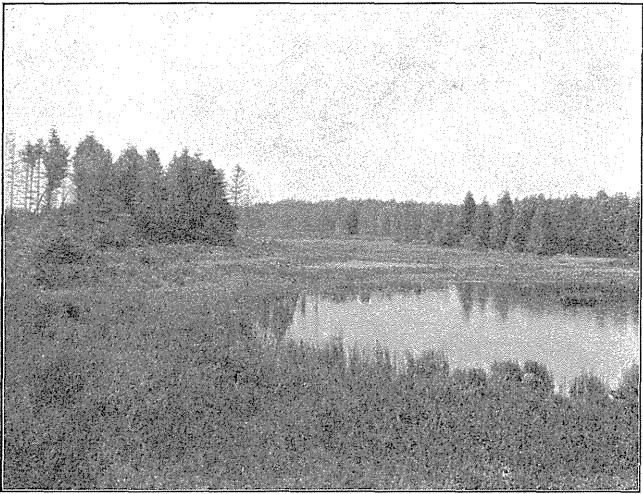
stisk, dels paa Grund af sin Sammensætning, og dels ved sin Mangel paa *Sylvia*-Arter, visse Mejsler og Spætter overfor Løvskoven.

Plantagerne er, ifølge Sagens Natur, kun plantet i Midtlandet, men enkelte Partier findes dog spredt i Østlandets Løvskove, og paa disse Lokalteter træffer man det typiske Naaleskovs-Dyreliv, dog selvfølgelig i mindre Format. Disse enkelte Plantinger er dog for smaa og ubetydelige til at spille nogen større Rolle for Fuglenes Udbredelse i Østlandet.

4) Hede Type. Hede Typen er en af de mest karakteristiske Landskabsformer paa Midtlandet. Milevidt strækker de store, udrykede Flader sig, bevokset med Lyng, Revling, Pors o. s. v. og kun afbrudt af Tørvekær og Højmoser, dækket af Sphagnum, Kæruld og Vidiebuske. Her og der er Landets Ensformighed

brudt ved store Indsande (f. Eks. ved Frøslev). Et ejendommeligt, men artsfattigt Dyreliv rører sig herude. Hedetypen er kun et ringe Antal Fuglearter egen: *Capella media*, Tredækker, *Tringa glareola*, Tinksmed, *Circus pygargus*, Hedehøg.

Dog det er helt andre Arter, der kvantitativt karakteriserer Hedefladerne, nemlig først og fremmest *Alauda a. arvensis*, Lærke

Fot. MØHL.

Fig. 7. Hede Type (T. 4). Kidskelund Plantage. I Baggrunden Overgang til T. 3, Plantagen. I Forgrunden moseagtigt Terræn. Opholdssted for Bekkasin, Gul Vipstjert, Sortterne, Tinksmed.

og *Cuculus c. canorus*, Gøg; desuden træffes i Hedemoserne og paa andre fugtige Lokaliteter mange Sump- og Engfugle saasom *Motacilla f. flava*, Gul Vipstjert, *Anthus pratensis*, Engpiber, *Saxicola rubetra*, Bynkefugl og af Vadefugle, foruden den stedegne *Tringa glareola*, Tinksmed, ogsaa *Tringa t. totanus*, Rødben, *Vanellus v. vanellus*, Vibe, *Capella g. gallinago*, Horsegøg, og endvidere *Larus ridibundus*, Hættemaage og *Chlidonias n. nigra*, Sortterne.

5) Hegn Type. Til Landskabet med de levende Hegn (paa Tysk: »Das Knicklandschaft«) har vi egentlig intet tilsvarende længere imod Nord i Danmark. Ikke engang det sydfynske Landskab kan sammenlignes med Knicklandskabet, thi medens vi der kun har smaa og ret spredt staaende Hegn, ofte erstattet af en Række stynede Piletræer, saa gør Hegnslandskabet i Sønder-

jylland næsten et skovagtigt Indtryk; Hegnene er tætte, ofte flere Meter brede, og altid over Mandshøjde, og da Markerne, som de indhegner, er relativt smaa, kommer Hegnene til at spille en væsentlig Rolle for Landskabets Karakter og faa den største Betydning for Dyrelivet. De følgende Arter er specielle for Hegns-

Fot. MøHL.

Fig. 8. Hegn Type (T. 5). Fra Sundeved. Her fandtes Gulspurv, Skade, Tornirisk, Tornsanger, Lærke. etc.

landskabet: *Lanius e. excubitor*, Stor Tornskade, *Lanius collurio*, Rødrygget Tornskade, *Sylvia c. communis*, Tornsanger, *Sylvia c. curruca*, Gærdesanger, *Emberiza citrinella*, Gulspurv, *Lullula arborea*, Hedelærke, *Pica p. pica*, Skade og *Carduelis c. cannabina*, Tornirisk.

Til disse Fugle, som er ejendommelige for Hegn Typen, træder desuden en hel Række Arter som *Fringilla c. coelebs*, Bogfinke, *Phylloscopus trochilus fitis*, Løvsanger og *Anthus t. trivialis*, Skovpiber, der hører til de mest karakteristiske Fugle i Hegnslandskabet, svarende til, at de i Skovene nærmest holder til i Lysninger og i Ungskov, ikke i selve Højskoven. Et Par andre Arter, der ogsaa træffes i de andre Ornithotoper i det aabne Land, er *Perdix p. perdix*, Agerhøne og *Alauda a. arvensis*, Lærke. Ogsaa *Turdus m. merula*, Solsort er almindelig ynglende i Hegnene.

Knicklandskabet findes kun i det frugtbare Østland; i Midtlandet træffes det ikke i den skildrede Form, men en anden Landskabstype samstemmer her fuldstændig med Hegnstypen, hvad Fuglelivet angaar, saa at det maa regnes til den samme Ornithotop. I Udkanterne af Granplantagerne, hvor Smaagræner, Pors og Lyng afveksler, kan man træffe baade Tornskader, Hede-lærker, Torn- og Gærdesangere og Gulsperve, Skader og Løvsangere, saaledes at der egentlig ingen Væsensforskel er mellem dette Landskab og det typiske »Knick«.

6) Mark Type. Omfatter de opdyrkede Egne af Midtlandet og afviger fra forrige Type ved næsten at mangle Trævækst. Kun enkelte Steder hæver lave Tjørnehække sig langs Vejene, og straks træffes ogsaa de typiske Hegns-Fugle: Løvsanger, Tornsanger og Tornirisk, og en enkelt Skade eller Tornskade kan ses. Bedst er Landskabet karakteriseret ved sin negative Side, Mangelen af de nævnte Hegns-Arter, der er dendrophile (d. v. s. afhængige af Tilstedeværelsen af Trævækst), og Indskrænkningen af Fuglelivet til det aabne Lands Arter, som det har fælles med Hegnslandet, nemlig *Alauda a. arvensis*, Lærke og *Perdix p. perdix*, Agerhøne. Et Par Arter er dog specielle for dette Landskab: *Oenanthe o. oenanthe*, Digesmutte og *Emberiza miliaria*, Kornverling. Disse to træffes kun sjældent uden for denne Biotop. Ret almindelig træffes her ogsaa *Motacilla alba*, Hvid Vipstjert.

Denne Landskabstype er indskrænket til Midtlandet, i hvert Fald forekommer den sparsomt i de østlige skov- og hegnsrige Egne.

7) Eng Type. Engene, d. v. s. de flade, ofte fugtige Græs-sletter, findes ret udbredt i alle tre Afsnit af Landet, men er mest almindelige i Vestlandet, idet hele Marsklandskabet maa henregnes til denne Type. Hvad enten Eng-Biotopen benævnes Marsk, Strandfælle, Eng eller Aamose, har den dog omtrent det samme Udseende og som Følge deraf det samme Fugleliv. Jordbunden kan dog variere noget i Fugtighedsgrad, men kun hvor denne, i Nærheden af Søer og Aaer, bliver ekstrem, faar vi en Overgang til Typen Søbred, og Avifaunaen vil da ændres i Overensstemmelse med Landskabets Skiften. Engene, hvis Fugleliv er ret karakteristisk, opviser følgende specielle Arter: *Philomachus pugnax*, Brushane, *Limosa l. limosa*, Kobbersneppe, *Capella g. gallinago*, Horsegøg, *Vanellus vanellus*, Vibe, *Motacilla*

f. flava, Gul Vipstjert, *Saxicola rubetra*, Bynkefugl og *Anthus pratensis*, Engpiber.

Medens Brushanen og Kobbersneppen er typiske Engfugle, er de andre Arter mere euryøke, d. v. s. ikke som de forrige snævert bundne til en enkelt Biotop, men udbredte ogsaa i andre Landskabstyper. I deres Forhold til Omgivelserne (deres Økologi) er de ikke tilpassede til blot een Type, men kan ogsaa trives under andre Betingelser, under andre Kaar; man kan sige, at de har en videre »økologisk Valens«; thi alle de andre Arter forekommer nemlig, som nævnt, ogsaa i Hedelandskabets fugtigere Dele. Da Hedemoseterrænet imidlertid ved Siden af disse Arter har visse »endemiske« Former, og i det hele taget ved sin ejendommelige Natur byder Fuglene helt andre Betingelser end Englandskabet, bør det vist, som det er gjort her, betragtes som en særlig Ornithotop. Trods de store Forskelligheder indenfor Eng Typen, specielt paa Grund af Fugtighedsvariationen, der faar Landskabet til at skifte fra de tørre Græsfælledele indtil de typiske Aamoser, d. v. s. de sumpede, græsbevoksede Strækninger langs Aaer og tilgroende Søer, er det ikke muligt at sondre Typen i flere Ornithotoper: Fuglenes Grundbestanddele, de nævnte Arter, er de samme. Til disse føjer sig flere andre, f. Eks. *Alauda a. arvensis*, Lærke og den meget euryøke *Tringa t. totanus*, Rødben. Mange Steder yngler forskellige Ænder, *Anas p. platyrhyncha*, *Anas c. crecca* og *Spatula clypeata* (Stok-, Krik- og Skeand), og i Nærheden af Havet — paa Strandenge etc. — slutter Kystfuglene, Klyder, Ryler, Maager, Ederfugle o. s. v. sig til Engens.

Eng Typen findes udbredt over hele Sønderjylland; i sin mest typiske Form forekommer den i de vidtstrakte, sammenhængende Marskstrækninger i Vest og de store Enge i Midtlandet langs med Aaerne. Ogsaa omkring Hedemoserne her, samt visse Steder i Østlandet (langs Aaer og Kyster) finder man Engtypen med dens karakteristiske Fugleliv¹.

8) Søbred Type. Denne Type omfatter de Rørskove og Krat, der indrammer Søer og større Vandløb. De fleste Søbreds-Fugle yngler i Rørskovene, andre foretrækker de lave Vidier og

¹ Som en for de fleste københavnske Ornithologer kendt Lokalitet for Eng Typen kan Saltholm nævnes. Paa de store træløse Strandfælledele forekommer Engfuglene, og paa Grund af Havets Nærhed ogsaa Kystfuglene; langs Hegnene og Smaalundene i Øens Midte træffes igen andre Arter.

Ellebuskene, atter andre træffes lige hyppigt begge Steder. Enkelte forekommer endog i Søer, hvor enten Enge eller Skove strækker sig helt til Bredden, og hvor Rørskov og Krat fuldstændigt mangler, og for disse Arter — Blishøne, Rørhøne, Stokand o. a. — er det selvfølgelig først og fremmest Tilstedeværelsen af Ferskvand, som betinger deres Forekomst her, medens Breddens Form og Bevoksning træder i anden Række, paa samme Maade som Kystfuglenes Fordeling skyldtes Havets Nærhed, hvorimod Strandens Udseende ofte var af sekundær Betydning. Specielle Søbrede-Fugle er: *Nyroca f. ferina*, Taffeland, *Anser a. anser*, Graagaas, *Podiceps c. cristatus*, Toppet Lappedykker, *Podiceps n. nigricollis*, Sorthalset Lappedykker, *Podiceps r. ruficollis*, Dværglappedykker, *Botaurus s. stellaris*, Rørdrum, *Fulica a. atra*, Blishøne, *Gallinula c. chloropus*, Rørhøne, *Porzana p. porzana*, Sumphøne, *Circus a. aeruginosus*, Rørhøg, *Emberiza s. schoeniclus*, Rørspurv, *Acrocephalus s. scirpaceus*, Rørsanger, *Acrocephalus s. schoenobaenus*, Sivsanger, *Acrocephalus palustris*, Kørsanger, *Acrocephalus a. arundinaceus*, Drosselrørsanger.

Denne Type synes altsaa med sin paa Arter saa rige Avifauna at være velafgrænset fra de andre førnævnte.

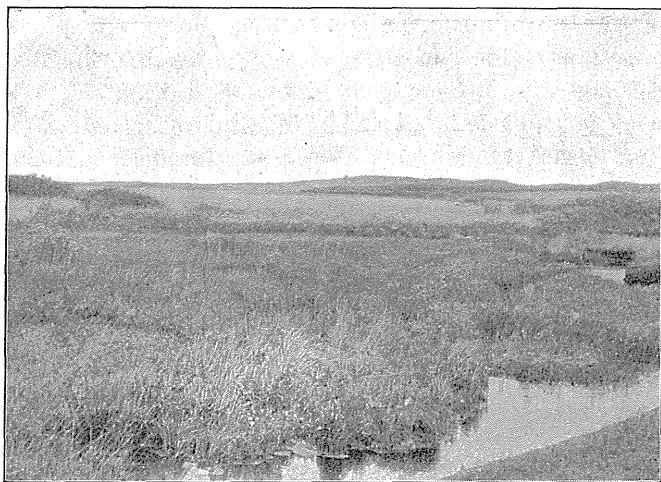
Til de omtalte Former slutter sig en hel Del andre Arter, der er hydrophile (d. v. s. afhængige af Tilstedeværelsen af Vand), men som alle ogsaa forekommer paa andre Biotoper, saaledes *Anas p. platyrhyncha*, *crecca* og *Spatula clypeata* (Stok-, Krik- og Skeand), *Sterna h. hirundo*, Fjordterne, *Chlidonias n. nigra*, Sortterne og *Larus ridibundus*, Hættemaage, samt nogle enkelte andre. En Fugl som Nattergalen, der kun findes i Buskadser, Ellekrat og Smaalunde i Nærheden af Aaer og Moser, kan vel ikke direkte siges at høre med til den nævnte Ornithocønose, men dens Valg af Yngleplads paa disse fugtige Lokalteter henfører den nærmest til Søbrede-fuglene.

Denne Type er i Sønderjylland almindelig i Øst- og Vestlandet, hvor man finder alle de nævnte Søfugle langs Bredderne af de mange Søer, der findes her. I Midtlandet mangler derimod denne Biotop i sin typiske Form, men mange Søbrede-fugle kan, omend i ringe Tal, træffes i Rørbræmmerne langs Aaerne.

9) Bebyggelse Type. Medens alle de nævnte Fugle fordeler sig over Landets Skove, Kyster og aabne Strækninger, er de følgende knyttede til de menneskelige Boliger og andre Bebyggelser. En Del Arter træffes i Sønderjylland udelukkende i

disse og vil saaledes ikke findes, hvor Huse mangler; det drejer sig om de følgende Fugle: *Hirundo r. rustica*, Landsvale, *Delichon u. urbica*, Bysvale, *Passer d. domesticus*, Graaspurv, *Phoenicurus ochrurus gibraltariensis*, Husrødstjert, *Apus a. apus*, Mursejler, *Tyto alba guttata*, Slørugle, *Ciconia c. ciconia*, Stork, *Galerida c. cristata*, Toplærke.

En Del andre Arter træffes ynglende ved og i Huse, Kirker

Fot. MØHL.

Fig. 9. Søbred Type (T. 8). Haderslev Dam. Vidiekkrat og Rørskovpartier. Opholdssted for Toppet Lappedykker, Rørspurv, *Acrocephalus*-Arter, Bekkasiner.

og Taarne, men findes lige saa hyppigt i den frie Natur, i Skove, paa Marker etc.; det er *Coloeus monedula spermologus*, Allike, *Sturnus v. vulgaris*, Stær, *Athene n. noctua*, Kirkeugle, *Falco t. tinnunculus*, Taarnfalk, *Passer m. montanus*, Skovspurv, *Motacilla a. alba*, Hvid Vipstjert, o. a. Ingen Fugl er oprindelig knyttet til Mennesket, men i Egne, hvor visse naturlige Biotoper, saasom Klipper, Bjerger, Ørkener, Skove o. s. v. mangler, vil de Fugle, der holder til paa disse Omraader, ofte tage Bolig i Huse, Taarne eller paa Stenbroer som Surrogat for den oprindelige Natur; saaledes erstattes Sejlernes og Svalernes Klipper af Taarne, Mure og Udhuse, Allikernes, Stærenes og Sløruglernes hule Træer af Skorstene, Glamhuller og Lader, Toplærkernes Ørkener af Stationspladser, Gader, Torve etc., Storkenes Skove af Landsbykirkernes og Bøndergaardenes Tage o. s. v.

Paa denne Maade kan mange Arter holde sig eller indvinde nyt Land, selvom de naturlige Ynglesteder mangler. Medens saaledes den sorte Stork, som er udelukkende Træbeoer, forlængst er udryddet i Sønderjylland¹, har vor almindelige Stork som Følge af dens Tilvæning til Menneskene kunnet holde sig indtil nu, omend den i de senere Aar er taget betydeligt af i Tal.

De omtalte 9 Ornithotoper fordeler sig, som det flere Gange er omtalt, ikke jævnt over Landet, men deres Udbredelse er afhængig af Jordbundsforholdene. Plantesamfundene virker i Reglen bestemmende paa Dyrenes Fordeling, hvorfor disses Udbredelse maa være afhængig af hines, og da Planteformationerne igen paa det nøjeste er knyttet til Undergrunden, vil dennes Karakter ogsaa influere paa Dyrenes Udbredelse. Regner man med den omtalte Deling af Landet i tre Omraader, et Øst-, Midt- og Vestland, vil Ornithotoperne, der jo hver har sine specielle Fugleformer, fordele sig som følger²:

<i>Ornithotoperne:</i>	<i>Østland.</i>	<i>Midtland.</i>	<i>Vestland.</i>
1) Kyst Type	Stranden langs hele Kysten og Fjordene og paa Smaaøerne.	o.	Sandstrand, Klitter eller lerede Vader langs Kysten og paa Øerne.
2) Løvskov Type	Almindelig.	o. ³	o.
3) Plantage Type	o. ⁴	Almindelig.	o.
4) Hede Type	o.	Almindelig.	o.
5) Hegn Type	Almindelig i det aabne Land.	I Plantagernes Yderkanter.	o.
6) Mark Type	o. ⁵	Almindelig.	o.
7) Eng Type	Strandfællede og Aamoser.	Enge langs Aaerne, ved Hedemoserne.	Marsken.
8) Søbred Type	Almindelig langs Søer og Aaer.	Langs Aaerne, men ikke typisk.	Almindelig langs Søer og Aaer.
9) Bebyggelse Type.	Almindelig.	Almindelig.	Almindelig.

¹ I 1921 blev den sidste Gang iagttaget i Sønderjylland, i Lindet Skov, af Skovrider Brüel; der var da kun 1 Fugl; 1920 ynglede den for sidste Gang.

² Et o i Skemaet betyder, at vedkommende Biotop mangler.

³ Dog findes enkelte Smaaskove i Vest.

⁴ Findes sparsomt i nogle Blandingsskove, hvor der er plantet en Del Naaletræer.

⁵ Træffes dog, omend sparsomt, paa tørrere Steder.

Østlandet har saaledes paa Grund af sine skiftende Løvskove, Kyster og de talrige levende Hegn den rigeste Fuglefauna, hvorimod Midtlandet ikke frembyder et saa forskelligartet Udseende, men dog er rigt paa særprægede Fugletyper, medens Vestlandet med sin overvejende Eng-Biotóp derimod er artsfattigt.

I det foregaaende er, udfra et økologisk Synspunkt, forsøgt at give en Oversigt over Fuglenes Fordeling i Sønderjylland; at denne Oversigt ikke nær er fuldstændig, beror dels paa, at den Tid, der var disponibel til disse Undersøgelser, var ringe, dels paa, at her blot er medtaget, hvad Forfatteren selv har iagttaget paa en Rejse i Landet, og Oversigten saaledes ikke er baseret paa Litteraturens Meddelelser, og endelig, at kun de Arter, der med Sikkerhed kunde rubriceres, er medregnet, medens Former, af hvilke saa faa Eksemplarer blev truffet, at det ikke var muligt at danne sig et Skøn over deres økologiske Udbredelse, her ikke er omtalt¹.

Nytten af en saadan Klassifikation af Fuglene efter deres Biotoper ses tydeligt, naar disse sammenlignes med andre Egnes. Der viser sig da to Ting: dels at samme Biotop nu indeholder en forandret Fuglepopulation, paa Grund af at nye, for disse Egne karakteristiske, Arter er kommet til, og dels at de Arter, som vi gik ud fra, i fremmede Egne maaske grupperer sig paa anden Maade og fordeler sig paa andre Landskabstyper. Det er saaledes nævnt, hvorledes visse ørken- og klippebeboende Arter i Sønderjylland bosætter sig i Huse (Bebyggelse Type), og at andre Fugle, der i Sønderjylland er specielle for Mark Typen, i andre Egne er Bjergbeboere (*Oenanthe oe. oenanthe*, Digesmutte) eller søger de tørre, steppeagtige Lokalteter (*Emberiza c. calandra*, Kornverling). Nogle Arter vil i hele deres Udbredelsesomraade holde sig i den samme Biotop (f. Eks. *Parus a. ater*, Sortmejsen og mange Strandfugle), medens andre kan tilpasse sig til forandrede ydre Kaar (f. Eks. *Tringa glareola*, Tinksmed, her en Hedemosefugl, i nordligere Egne en Birke- og Naaetræsfulg, ynglende ved Smaasumpene i Lysningerne og i Yderkanterne af Skoven og ofte iagttaget siddende i Toppen af Træerne; ligeledes mange Fugle f. Eks. Svensken, Gransangeren, Spætter, Musevaager, der her er Løvskovsfugle, i Skandinavien ogsaa Naaetræsbeboere). Det er dog ikke her Stedet at komme ind paa

¹ Disse er selvfølgelig nævnt i den systematiske Liste.

disse Betragtninger, ej heller tillader Pladshensyn at anstille Sammenligninger mellem Sønderjyllands og det øvrige Danmarks Fugle, skønt Biotoperne og deres Populationer absolut ikke er identiske i disse Egne.

II. DEN SØNDERJYSKE AVIFAUNAS HISTORIE

Foruden at Fuglenes Fordeling i Sønderjylland, som de foregaaende Bemærkninger skulde godtgøre, skyldes de omgivende Faktorer Indflydelse, saa viser den netop her tydelig Overensstemmelse med Landets historiske Udvikling, og Fuglenes Udbredelse er da ikke blot afhængig af deres Tilpasning til forskellige Landskabstyper, men dikteres først og fremmest af, hvorfra Fuglene er indvandret, og hvor langt de er kommet paa deres Vandring. Den samme Magt, der differentierede Landet ud i de nævnte Typer, nemlig Istidens Gletschere, er ogsaa Grunden til, at vi maa foretage en Distinktion mellem økologisk Tilpasning og historisk Udvikling, naar vi betragter en Fugls Udbredelse. Istiden isolerede de palæarktiske Fugle i flere Populationer, og efter Gletschernes Tilbagetog stødte de adskilte Bestande — nu i Reglen modificerede i forskellig Retning, som Racer eller som Arter — sammen igen, og der opstod en Grænse mellem nærbeslægtede Former. En saadan Grænse gaar netop gennem Sønderjylland, og den hyppige Forekomst af »sydlige« Arter her staar netop i Forbindelse med denne Grænse.

Den recente Dyreverden har ikke lige fra Istidens Slutning haft sin nuværende S sammensætning. Vi ved, at Danmark, siden Gletscherne for Aartusinder trak sig tilbage mod Nord, har gennemløbet en lang Udvikling, at Landet først gennem mangfoldige Hævninger og Sænkninger har faaet sin nuværende Skikkelse, og at Klimaet samtidigt med disse Niveauforandringer vekslede paa forskellig Maade og ofte var helt anderledes end nu til Dags, med afvigende Temperaturforhold og Fugtighedsgrader. Disse omskiftende Kaar har spillet en stor Rolle for Dyrenes og Planternes Indvandring; de nuværende Arter er ikke straks indvandret, men helt andre Dyresamfund har en Tid været herskende i Danmark, baade mere nordiske og sydligere Former, overensstemmende med de skiftende Klimaforhold; for Fuglenes Vedkommende giver Knoglefund af den arktiske *Lagopus mutus*, Fjeldrype, den nordboreale *Dryocopus martius*,

Sortspætte og *Tetrao urogallus*, Tjur, der begge er Naaleskovs-fugle, samt den mediterrane *Pelecanus crispus*, Krøltoppet Pelikan, et Fingerpeg med Hensyn til de enorme Svingninger, som Landets Klima har været udsat for. Med Indvandringen af Bøgen efter sidste Afsnit af Egetiden, Littorinahavets Periode, faar den nuværende Epoke sin Begyndelse, samtidigt med at Landet ved en langsom Hævning opnaar sin endelige Form.

Betragter man den recente Fugleverden i Sønderjylland, er det straks paafaldende, at Landet for mange Arters Vedkommende danner Grænsen mellem en nordøstlig og en sydvestlig Form. Denne, for den historiske Ornithogeografi saa vigtige, Overgangszone fortsætter sig mod Sydøst gennem Nordøsttyskland, Polen etc. og skyldes den førnævnte Istidsisolation af beslægtede Former. Saaledes træffer man i den sydlige Del af Nørrejylland *Luscinia l. luscinia*, Nattergal, *Corvus corone cornix*, Graakrage, og *Coloëus m. monedula*, Allike, medens man allerede i det mellemste Sønderjylland eller lidt Syd for Landegrænsen finder de sydlige Racer: *Luscinia l. megarhyncha*, *Corvus c. corone*, *Coloëus mon. spermologus*, saaledes at vi altsaa har overskredet Racernes Skillelinie, der for Kragens og Allikens Vedkommende er markeret ved en Bastarderingszone, og befinder os i det sydvestlige Udbredningsomraade. Det omtalte Forløb af Grænselinien mellem Formerne synes at tyde paa, at Arterne i Istiden maa være uddifferentierede af Bestande, der har været isoleret dels i det isfri Sydvesteuropa, og dels i de Syd for Isranden beliggende østlige Egne (Sydrusland, Balkan, Kaukasus etc.).

I Modsætning til disse Arter, der kun har smalle Bastarderingszoner, findes der andre Arter, der ved deres Grænselinier frembringer udstrakte Hybridisationsomraader. Disse Arter er ligesom de forrige blevet udspaltet af diluviale Populationer beboende dels Sydvesteuropa dels Østeuropa og Kaukasus og for nogles Vedkommende ogsaa det centrale Sibirien. Som Eksempler paa Arter, hvis Bastarderingszoner strækker sig gennem Danmark eller befinder sig i umiddelbar Nærhed af Landet, kan *Sitta europaea* (Formerne *europaea* og *caesia*), *Aegithalos caudatus* (Formerne *caudatus* og *pyrenaicus*) og *Pyrrhula pyrrhula* (Formerne *pyrrhula* og *minor*) nævnes. Da Blandingspopulationerne som nævnt bebor store Strækninger, har de for alle 3 Racepars Vedkommende af praktiske Grunde faaet deres eget Navn, hen-

holdsvis *Sitta europaea homeyeri* Hart.¹, *Aegithalos caudatus europaeus* (Herm.)², og *Pyrhula pyrrhula germanica* Brehm³, og maaske ogsaa andre Fugleformer skal forstaas i Analogi med disse⁴.

For Dompappens Vedkommende er de to Formers Vandringer ikke endt endnu. I de nordligere Egne gaar den meget langsomt for sig paa Grund af, at den sydlige Form *P. p. minor* er varmeelskende, og den nordlige *P. p. pyrrhula* paa tilsvarende Maade holder til i koldere Klimater, hvorfor Blandingsformen *P. p. germanica* kun kendes fra de midttyske Bjerge, fra Bayern, Sachsen og Schlesien, hvor de to Arter paa passende Lokalteter kunde træffe sammen. Dog nærmer de to Former sig ogsaa hinanden mod Nord. *P. p. pyrrhula* yngler gennem hele Sverrig og er i de senere Aar ogsaa fundet paa Bornholm⁵; den sydvestlige Form *P. p. minor* har sin Nordgrænse i Sønderjylland. Den hører til de ikke faa Fugle, der i Øjeblikket strækker deres Udbredningsomraade længere mod Nord i den jyske Halvø. En Række Undersøgelser i Slesvig-Holsten viser, hvorledes Fremrykningen er sket. I 1917 var den allerede længe kendt fra Lybæk⁶, i Holsten var den i 1922—23 ret spredt som ynglende⁷ og var heller ikke i den sydligste Del almindelig⁸; i Sydslesvig blev den i disse Aar ikke iagttaget⁹, men naaede dog 1925 op til Flensborg¹⁰, hvorefter den i 1926 overskred Grænsen, idet

¹ Jfr. E. Stresemann, Verh. Orn. Ges. Bayerns, 1919, p. 139.

² Jfr. E. Stresemann, Beitr. Zoogeogr. pal. Region, 1919, p. 25.

³ Jfr. E. Stresemann, *ibid.*, p. 3.

⁴ Efter de nyeste Undersøgelser (Portenko, Bull. Acad. Sci., 1929, p. 640) er det sandsynligst at betragte *Buteo b. intermedius* Menz. som en Bastard mellem *Buteo b. buteo* (Musevaage) og *B. b. vulpinus* (»Steppevaage«), der maaske skal forstaas opstaaet paa samme Maade som f. Eks. de nævnte Spætmejse- og Dompap-Bastarder.

⁵ Ifølge Listen over Danmarks Fugle (D. O. F. T., 1927, p. 31) er den ikke truffet som ynglende i Landet; imidlertid har Lektor Andersen (Sønderborg) meddelt mig, at han i Slutningen af Juli 1924 i Skovene Nord for Rønne traf baade ♂, ♀ og store Unger af Dompap. Ogsaa Læge Løppenthin, der Sommeren 1928 besøgte Øen, fandt Dompappen ynglende derovre.

⁶ Werner Hagen, Journ. f. Orn., 1917, p. 181.

⁷ Karl Beckmann, Orn. Monatsber., 1923, p. 18, og *ibid.*, 1924, p. 81.

⁸ E. Stresemann & V. v. Plessen, Orn. Monatsber., 1922, p. 29.

⁹ Karl Beckmann, Orn. Monatsber., 1922, p. 73.

¹⁰ Allerede i 1911 ynglede et Par Dompapper ved Flensborg, men det var en rent isoleret Forekomst, thi lige til 1926 blev de overhovedet ikke fundet i hele den sydligere Del af Slesvig, men først i Holsten. Jfr. W. Hagen, Orn. Monatsber., 1925, p. 117.

den fandtes i Søgaard Skov Nord for Graasten, i 1927 desuden ved Hostrup Sø og i Graastenskovene¹, og endelig i 1928 blev dens Rede fundet i Aabenraaegnen². Samtidigt havde den bredt sig Nord for Flensborg³. I de følgende Aar vil man sikkert kunne følge dens Vandring gennem Sønderjylland⁴. Foruden de omtalte Dompapper, Spætmejsler o. s. v., hvis vestlige og østlige Former er stødt sammen og har dannet Bastarder, findes der en hel Del andre Arter, i hvis Udbredningsomraade der er store ubeboede Strækninger mellem deres skandinaviske, nordom Østersøen eller over Finland og Aalandsøerne indvandrede, Former og disses mellemeuropæiske Stedfortrædere. Disse sidste breder sig i mange Tilfælde mod Nord i den cimbriske Halvø ligesom Dompappen. *Phylloscopus collybita*, Gransangeren, er et udmærket Eksempel paa en saadan Fugl, der, fra den for et halvt Hundrede Aar siden var ukendt her i Landet⁵, nu har bredt sig over hele Sønderjylland og Sydfyn og ligeledes er begyndt at vinde Indpas i Nørrejylland og paa Sjælland⁶. Fra dens skandinaviske Bestand (*Phyll. coll. abietina* (Nilss.)) er den skilt ved store Omraader, idet denne først regelmæssigt træffes Nord for Väneren, omend den hist og her yngler sydligere og endog en enkelt Gang er blevet truffet ynglende i Skaane⁷. De smaa Flagspætter afgiver et andet Eksempel paa det samme Forhold. Den sydlige Race (*Dryobates minor hortorum* (Brehm)) er i Slesvig-Holsten en ret spredt Ynglefugl⁸ og har først i 1927 overskredet Grænsen, idet et enkelt Par blev fundet ynglende paa Als⁹. Den skandinaviske Form (*Dryobates m. minor* (L.)) yngler overalt i Sverrigs og Norges Løvskove fra Finmarken til Skaane, men er i Danmark kun truffet som en sjælden Vintergæst. Ogsaa mellem den sydlige *Motacilla flava flava* L. (Gul Vipstjert), som dog er vandret gennem Danmark og et godt Stykke op i

¹ L. Moesgaard, Danske Fugle, 1928, p. 196.

² P. Skovgaard, Danske Fugle, 1928, p. 154.

³ W. Emeis, Orn. Monatsber., 1929, p. 46.

⁴ Hos W. Hagen (Verh. VI. Internat. Ornith. Kongr., Kopenhagen 1926, p. 114) findes en Del meget instruktive Kort, som viser Udbredelsen af denne og andre slesvigske Arter.

⁵ Jfr. N. Kjærboelling, Danmarks Fugle (Kjøbenhavn, 1852), p. 160.

⁶ Herom nærmere i den systematiske Del.

⁷ Jägerskiöld, Nordens Fåglar, p. 439.

⁸ Dietrich, Hamburgs Vogelwelt, p. 265.

⁹ Moesgaard, Danske Fugle, 1929, p. 291.

Sverrig i længst forsvunden Tid, og dens nordlige Race *M. f. thunbergi* Billb. findes et flere Hundrede Kilometer bredt, ubeboet Bælte i Midtskandinavien¹. Endvidere kan man som en fjerde Repræsentant for denne Kategori af Indvandrere nævne den i Danmark endnu ikke iagttagne Fyrremejse (*Parus atricapillus*)². Dennes mellemeuropæiske Form, *Parus atric. salicarius* Br. har sin Nordgrænse i Slesvig-Holsten, noget Syd for den danske Grænse. Den er kun enkelte Gange truffet i det sydlige Slesvig³, synes at mangle ved Byen Slesvig og i Landskabet Svansen⁴, men er hyppigt truffet Syd herfor, i Holsten⁵; et Par Gange er den endog blevet iagttaget saa langt nordpaa som ved Flensborgfjorden, f. Eks. ved Gelting, Syd for Als⁶. Den synes i de sidste Aar at være rykket lidt mod Nord, thi, som Werner Hagen (l. c. 1929, p. 135) siger: »Die bisher bekannte Nordgrenze ist um ein geringes verschoben«. I Skandinavien er den nordlige Form, *P. a. borealis* Selys, almindelig udbredt over hele Halvøen, men det er vist først i de senere Aar, at den har bredt sig i de sydligere Egne⁷, saaledes at det ogsaa for denne Art synes, som om Vandringeren ikke er ophørt endnu. Endelig skal blot, som et sidste Eksempel paa disse indvandrede, nævnes *Luscinia suecica* (L.), Blaakælken, hvis sydlige Form (*L. s. cyanecula* (Wolf)) har sin Nordgrænse gaaende i en Linie omtrent fra Slien til Eidermunden⁸, men dog fra ældre Tid kendes enkelte Steder Nord herfor som ynglende⁹. Den skandinaviske *L. s. suecica* (L.) er en subarktisk Bjergfugl, der findes paa fugtige Lokalteter i Birkeskovene og i den nederste Del af Vidiebæltet i den nordlige og midterste Del af Skandinavien, men ikke findes i Lavlandets Skove.

¹ Salomonsen, Journ. f. Ornith., 1928, p. 455.

² Fyrremejse: Navnet oversat fra svensk »Talltitan«.

³ W. Emeis, Nordelbingen, V. p. 117.

⁴ H. Hildebrandt, Orn. Monatsber., 1923, p. 66.

⁵ W. Hagen, Journ. f. Ornithologie, 1917, p. 181, og ibid., 1925, p. 493.

⁶ W. Hagen, Verh. VI. Internat. Ornith. Kongr. Kopenhagen, 1926, p. 134.

⁷ Jägerskiöld, l. c., p. 41.

⁸ W. Hagen, Journ. f. Ornith., 1929, p. 150.

⁹ J. Collin nævner (Ornith. Bidr. 1877, p. 17) nogle *L. s. cyanecula*, skudte ved Ribe, men i September. H. Lange (Fugleliv i Ribes Omegn, p. 141) omtaler de samme Eksemplarer, men har aldrig fundet den ynglende. Paa Zool. Mus. i København findes derimod 2 Fugle fra Maj 1877 og 1895, altsaa maaske Ynglefugle (Jfr. W. Hagen, Journ. f. Ornith., 1929, p. 155).

De Fugle, hvis Udbredelse indtil nu har været omtalt, og som alle er indvandret til Skandinavien ad to Veje, en nordlig og en sydlig, har været udspaltet i to geografiske Racer, og det er blevet nævnt, hvorledes det for manges Vedkommende var det sandsynligste at antage, at disse to Racer var opstaaet ved en i Diluvialtiden foregaaet Deling af en oprindelig udissocieret Populations Udbredelsesomraade. Nogle var under Diluviet adskilt i to Bestande, der dels beboede Sydeuropa, dels det centralsibiriske Lavland (f. Eks. Halemejsje, Spætmejsje, Blaakælk etc.), andre dels Østeuropa, Kaukasus o. a. Steder og dels Sydvesteuropa (f. Eks. Dompap, Nattergal, Krage, Allike). I Lighed med denne sidste Kategori af Fugle findes der en Del andre Arter, der af Istidsgletscherne blev isoleret i de nævnte to Omraader og ikke blot, saaledes som de førnævnte Arter, er blevet morfologisk forskellige, men under Isolationen er blevet udissocieret til forskellige Arter, hos hvem der til den mere eller mindre fremtrædende ydre Forskel har føjet sig dels sexuel Aversion mellem Arterne og dels en forskellig økologisk Valens. Netop paa Grund af denne deres forskellige Tilpasning til Omverdenen har de under Istiden i det sydvestlige Europa isolerede Arter senere kunnet brede sig over Størstedelen af det mediterrane Europa mod Øst helt over til Lilleasien eller længere, medens de i Sydrusland, Kaukasus eller paa Balkan afsondrede Former postdiluvialt har vandret i nordlig Retning og ogsaa har bredt sig mod Vest og besat store Omraader i Centraleuropa og endda er naaet helt ind i Frankrig. At Artsparret saaledes har forskellig Biologi, den ene mere nordlig orienteret, tilpasset koldere Klimater, den anden mere sydlig, beror sandsynligvis paa det Faktum, at der mellem Klimaforholdene i deres to Istidshjem var analoge Differenser: i Østen koldere, fastlandsagtigt, i Sydvesteuropa mildere, atlantisk Klima. Da nu ikke blot de to Arters Krav til Omverdenens Faktorer er forskellige, men da de heller ikke mere blander sig, saaledes som det jo var Tilfældet hos Dompappen, Kragen, Alliken etc., har de to Former fra hver sin Side kunnet vandre ind i det samme Landomraade uden at danne Bastarder. Et Eksempel paa et saadant Artspar af fælles Rod har vi i de to Gulbug-Arter *Hypolais icterina* (Vieill.) og *H. polyglotta* (Vieill.). Den sidste bebor de sydlige og centrale Dele af Frankrig, Pyrenæerhalvøen og Italien samt det nordvestlige Afrika (Marokko, Algier og Tunis). *Hypolais icterina* er der-

imod en mere nordlig og østlig Fugl, der træffes i Sydskandinavien, Mellem- og Sydrusland, Kaukasus og Sydvestsibirien og strækker mod Vest sit Udbredelsesomraade gennem Mellem-europa, Holland og Belgien til Frankrig¹, men findes kun spredt eller mangler i det sydlige Frankrig, Italien og den nordlige Del af Balkanhalvøen.

Forskellen mellem de to Arter er subtil, og specielt efter Opdagelsen af den kaukasiske *Hyp. icterina alaris* Stres.² udviskes Forskellen. Den vigtigste Differens, nogle Forskelle i Haand-svingfjerenes og Vingedækfjerenes relative Længder, er ejendommeligt nok den samme, som findes mellem de to førnævnte Nat-tergale-Former, og synes derfor ogsaa at implicere, at de to Artspar har gennemgaaet den samme Udvikling.

Gulbug-Arternes Udbredelse frembyder imidlertid kun ringe Interesse, naar Talen er om Sønderjyllands Indvandrere, men nogle andre Artspar, hvis Udvikling maa betragtes som foregaaet i Overensstemmelse med Gulbugenes, falder det her naturligt at omtale. De to europæiske Fuglekonger skylder sikkert Istids-isolationen deres Forskelligartethed, thi som hos Gulbugen har vi her en Form med tydelig nordøstlig Udbredelse og en typisk sydvesteuropæisk Art. *Regulus ignicapillus* (Temm.), den rødtoppede Fuglekonge, findes udbredt i det nordvestlige Afrikas, Madeiras og Middelhavslandenes Naaleskove og desuden i Mellem-europa mod Øst til Polen og Galizien, mod Nord til Sønderjylland. Den er saaledes en typisk sydvestlig Art. Den nordøstlige *Regulus regulus* (L.) er efter sin Udbredelse at dømme nærmest en centralasiatisk Bjergform, der har udbredt sig i de øst-

¹ Det vigtigste Kriterium for, at de to Gulbuge ikke er Racer af samme Art, men derimod to adskilte Arter, godtgøres ved deres Udbredelse i Frankrig, idet de paa store Omraader yngler sammen. *H. icterina* mangler kun i Landets vestligste Egne, omtrent fra Garonne-Mundingen til Calais, *H. polyglotta* i Pariserbækkenets nordøstlige Dele, Departementerne Nord for Somme, altsaa Somme, Aisnes, Pas de Calais, Ardennes etc. (Litt.: Hartert, Vögel d. pal. Fauna, p. 570—572; P. Paris, Faune de France, II, p. 152; B. de Paillerets, Rev. Franç. d' Ornithologie, 1927, p. 235; R. Reboussin, L' Oiseaux, 1929, p. 526, etc.). Ligeledes findes de i det sydlige Schweiz ynglende sammen (Fatio, Faune des Vertébrés de la Suisse, Oiseaux, I, p. 442) og i visse Dele af Italien (Litt.: Giglioli, Avifauna Italica, III, p. 159; Olphe-Galliard, Faune Ornithologique de l' Europe Occidentale, xxviii, p. 25; Arr. degli Oddi, Ornithologia italiana, p. 241, etc., etc.).

² Journ. f. Ornith., 1928, p. 375.

europæiske Skove, som den efter Istiden har fulgt mod Nord¹. I Vesteuropa findes den fra Skandinavien gennem Mellemeuropa til Pyrenæerne², saaledes at det af begge Arter beboede Areal er af en betydelig Størrelse, i Modsætning til hvad der var Tilfældet hos Gulbugene. Grunden dertil er uden Tvivl, at Tilpasningsevnen til forandrede, økologiske Kaar er større hos disse Arter end hos de forrige, saaledes at deres biologiske Forskeligheder formindskes. I Forbindelse med deres større Tilpasningsevne staar det sikkert ogsaa, at de sydvestlige Fuglekonger stadig er paa Fremmarch imod Nord og i Øjeblikket er ved at indtage Danmark og Holland. I 1927 overskred den Danmarks Grænse og i 1928 Hollands³. Dens Fremtrængen er gaaet overordentlig hurtigt for sig, idet den saa sent som i Midten af forrige Aarhundrede overhovedet blot var kendt i Danmark og Slesvig-Holsten som en sjælden Omstrejfer⁴ og endnu i 1875 ikke var fundet som ynglende i Hertugdømmerne⁵. Heller ikke op mod Aarhundredskiftet synes den at have bredt sig, men bliver stadig betegnet som »sehr selten«⁶. Omkring 1920 begyndte den pludselige Vandring, som efterhaanden har ført den rødtoppede Fuglekonge mod Nord gennem den cimbriske Halvø. I 1922 fandt Beckmann den som en ikke sjælden Ynglefugl i Mecklenburg-Strelitz' Skove⁷, og Stresemann hørte den samme Aar i det sydvestlige Holsten (ved Sierhagen) og tvivlede ikke paa, at den maatte yngle der⁸. I de følgende Aar bredte den sig og havde i 1925 sin Nordgrænse i Slesvig, idet den blev fundet dels i Svansen (ved Karlsminde⁹), dels tæt ved Grænsen

¹ Jfr. Overensstemmelsen mellem Grænserne for Fuglekongens Udbredelse og den europæiske Skovs Grænse mod Tundraen og Taigaen i det østlige Rusland. (Steinbacher, Journ. f. Ornith., 1927, p. 545).

² I nærstaaende Racer ynglende paa Kanarerne og Azorerne. (Hartert, Vög. d. pal. Fauna, p. 396).

³ Redefund blev gjort ved Breda i Nord Brabant, altsaa i den sydvestligste Del af Landet. (Pellinkhof & Klerk, Org. Cl. Nederl. Vogelk., 1928, p. 8).

⁴ N. Kjærhølling, l. c., p. 192.

⁵ J. Rohweder, Die Vögel Schleswig-Holsteins. (Husum, 1875).

⁶ J. Steen, Die Vögel Schleswig-Holsteins, ihr Nutzen und Schaden. (Schleswig 1891), p. 52.

⁷ Orn. Monatsb., 1922, p. 62.

⁸ Ibid., 1922, p. 29.

⁹ Hagen, ibid., 1925, p. 1.

(ved Glücksburg¹), og i 1927 formoder Hagen², at den nu har overskredet Landegrænsen, en Formodning, der deles af Schiøler, der i Listen over Danmarks Fugle skriver: »Arten — d. v. s. den rødtoppedede Fuglekonge — har i de senere Aar bredt sig og kan træffes ynglende i Sønderjylland«³. Og dette har ogsaa vist sig at være Tilfældet, thi 1927 fandt Leo Moesgaard den ynglende i Bommerlund og Kjelstrup Plantager, altsaa i vore sydligste Egne⁴, og i 1928 ogsaa i Frøslev Plantage og i de længere nordpaa liggende Aartoft og Bevtoft Plantager og Søgaard Skov⁵, og endelig i 1929 desuden i Made Skov paa Als⁶. Dermed var Arten blevet en dansk Fugl. Ganske vist var den tidligere blevet iagttaget, f. Eks. 23. April 1869 ved Fredericia⁷, og 8. April 1906 ved Esbjerg⁸, men det har her drejet sig om tilfældigt omstørende Individier; som regelmæssigt ynglende viste den sig først 1927 hos os.

Stresemann er⁹, for at forklare Forskellighederne hos de to europæiske *Certhia*- (Træløber-) Arter *C. familiaris* L. og *C. brachydactyla* Brehm, fremkommet med den samme Hypothese, som er blevet anvendt i dette Arbejde for Gulbugenes og Fuglekonger-nes Vedkommende. Det vilde imidlertid blive altfor specielt, hvis de nærmere Udbredningsforhold og biologiske Data hos disse Fugle skulde omtales, ligesom det vilde føre for langt at komme ind paa andre Arter, hvis Oprindelse det maaske var muligt at klarlægge; kun skal det her omtales, at ikke blot de to Træløberes Udbredelse, men ogsaa deres Levevis synes at tyde paa, at vi her har to Arter for os, der skylder Istidsisolationen deres Udspaltning. Stresemann gaar ud fra, at Centralsibirien har huset den nordlige d. v. s. den senere til *C. familiaris* modifcerede Stamme under Istiden, hvad Steinbacher paa Grund af de nuværende Udbredningsforhold i Sibirien dog betvivler¹⁰;

¹ Beckmann, Orn. Monatsber., 1926, p. 2.

² Hagen, *ibid.*, 1927, p. 79.

³ D. O. F. T., 1927, p. 27.

⁴ P. Skovgaard, Danske Fugle, 1928, p. 154.

⁵ L. Moesgaard, *ibid.*, 1928, p. 178. Heri ogsaa biologiske Meddelelser om Æg, Sang, etc.

⁶ Moesgaard, *ibid.*, 1929, p. 294.

⁷ J. Collin, Orn. Bidr., 1877, p. 17.

⁸ M. Klinge, D. O. F. T., 1906, p. 61.

⁹ Verh. Orn. Ges. Bayerns, 1919, p. 39.

¹⁰ Journ. f. Orn., 1927, p. 548.

maaske er der mere Grund til at anse de østeuropæiske, isfrie Strækninger for dens diluviale Domicil. Den korttaaede Træløber, *Certhia b. brachydactyla* Brehm, der har sin Nordgrænse i Slesvig-Holsten, synes i Lighed med de mange andre omtalte Fugle at brede sig mod Nord og er et enkelt Sted i de sidste Aar fundet ynglende i det sydlige Sønderjylland.

En hel Række andre Former, tilhørende det paa Fuglearter rigere Mellemeuropa, har deres Nordgrænse i den sydlige Del af den cimbriske Halvø, og nogle synes i Øjeblikket at brede sig mod Nord. Dette er Tilfældet med *Motacilla c. cinerea* Tunst., Bjergvipstjerten. I Midten af det nittende Aarhundrede var den sjælden i det nordlige Tyskland og var blot en enkelt Gang set ved Kiel¹, hvorefter det først igen i 1908² lykkedes at paavise den som ynglende i det sydlige Holsten³. Fra dette Aar er der foregaaet en ligesaa hurtig og overraskende Indvandring, som det var Tilfældet med Fuglekongen. Allerede i 1920 kunde Lunau meddele, at den fandtes i Østholsten mellem Lybæk og Kiel »an allen Wassermühlen, die ich aufsuchte«⁴. I 1922 ynglede den ved Byen Slesvig⁵, men blev ikke iagttaget i Svansen⁶. I 1923 betegnes den som en hyppig Strejf- og Vinterfugl, men som en spredt og sjælden Ynglefugl i Slesvig⁷, men allerede det næste Aar bragte mange nye Forekomster, f. Eks. Karlsminde, Eckernförde⁸; 1925 bragte et Fremstød langt op i Danmark, idet den blev iagttaget ved Vejle og ved Østergaard Mølle ved Hoptrup, sydfor Haderslev⁹, samt ved Flensborg¹⁰. Det næste Aar meldes om Redefund fra Tørning Mølle ved Haderslev¹¹, og fra 1928 var den endog almindelig i Flensborg Egnen¹² og

¹ Kjærbølling, l. c., p. 142.

² H. Krohn, Orn. Monatsschrift, 1909, p. 301.

³ Enkelte Forekomster fra Danmark og Slesvig-Holsten fra tidligere Tid drejer sig om tilfældige Gæster, ikke om regelmæssigt ynglende Fugle. (jfr. Hagen, Verh. VI Internat. Ornith. Kongr., 1926, p. 114).

⁴ Journ. f. Orn., 1927, p. 42.

⁵ Hagen, Orn. Monatsber., 1923, p. 111.

⁶ Beckmann, *ibid.*, 1922, p. 73.

⁷ Hagen, *ibid.*, 1923, p. 31.

⁸ K. Beckmann, *ibid.*, 1924, p. 81.

⁹ K. Barfod, D. O. F. T., 1925, p. 56.

¹⁰ K. Beckmann, Orn. Monatsb., 1926, p. 2.

¹¹ H. Hildebrandt, *ibid.*, 1926, p. 181.

¹² W. Emeis, *ibid.*, 1929, p. 46.

spredt ynglende i det sydligste Sønderjylland¹. Et mærkeligt Fremstød skete der i 1916, idet Bjergvipstjerten dette Aar blev fundet ynglende helt oppe i Smaaland², hvorfra den har bredt sig til de omliggende Egne, Halland³, Syd norge⁴, etc. Maa-ske er dens øagtige Udbredelse i Uralbjergene en Parallel hertil, opstaaet ved en lignende, i Spring foregaaet Indvandring⁵.

En anden Art, hvis Indvandring til Danmark er af omtrent ligesaa ny Dato, er *Phoenicurus ochrurus gibraltariensis* (Gmel.), Husrødstjerten, der paa Kjærbøllings Tid kun var almindelig i Lauenborg, altsaa overhovedet ikke ynglede i »Kongeriget«⁶. I 50erne blev den saa fundet ved Slesvig, i 1858 ved Flensborg, i 1872 ved Ribe⁷ og i 1885 i Haderslev⁸, og selvom den til op imod Aarhundredskiftet betegnes som sjælden i Sønderjylland⁹, er der dog en tydelig Forandring at spore. Fra 90erne bredte den sig derefter ikke blot over de sydlige Dele af Danmark (Ribe, Kolding, Horsens, Grenaa, Nykøbing-Falster, Helsingør etc.¹⁰), men bosatte sig ogsaa fra Aaret 1900 i det sydlige Skaane¹¹, hvorfra den har bredt sig en Del i Landet¹². I 1922 var den ret regelmæssig som ynglende i det sydlige Slesvig¹³, og maa vist nu betegnes som en forholdsvis hyppig Ynglefugl i Sønderjylland¹⁴.

Som et, man kunde næsten sige klassisk, Eksempel paa en

¹ Moesgaard, Danske Fugle, 1929, pp. 271 og 294.

² T. Lakjer, D. O. F. T., 1917, p. 97; O. Zedlitz, Journ. f. Orn. 1925, p. 397.

³ Jägerskiöld, l. c., p. 441.

⁴ L. Schaaning, Verh. VI. Intern. Ornith. Kongr., 1926, p. 243. Da Arten, omdend med lange Mellemrum, stadig har vist sig i Vestlandet og allerede i 1911 begyndte at yngle i Syd norge, er der muligvis her Tale om et Fremstød fra tidligere Tid, maaske fra England, og uafhængigt af Smaalands-Indvandringen.

⁵ Steinbacher, l. c., p. 552.

⁶ Kjærbølling, l. c., p. 179.

⁷ Fr. Dietrich, Hamburgs Vogelwelt, p. 378.

⁸ H. Krohn, Die Vogelwelt Schleswig-Holsteins, p. 400.

⁹ J. Steen, l. c., p. 56.

¹⁰ V. Weibüll, D. O. F. T., 1908, p. 104.

¹¹ Zedlitz, l. c., p. 398.

¹² Jägerskiöld, l. c., p. 438.

¹³ Beckmann, Orn. Monatsb., 1922, p. 73.

¹⁴ W. Emeis, Nordelbingen, 1926, p. 119.

Fugls pludselige og hurtige Indvandring i nyt Land kan *Serinus canaria serinus* (L.), Gulirirken, nævnes. Denne lille Finke, der oprindeligt var en sydeuropæisk Art, har i Løbet af ganske kort Tid udbredt sig over hele Mellemeuropa og staar nu paa Danmarks Sydgrænse, og længe varer det sikkert ikke, før man hører om dens Ynglen i vort Land. Den nordgaaende Vandring kan spores tilbage i ca. 150 Aar, men først i de sidste 50 Aar er den gaaet hurtigt for sig. I 1875 var den naaet til Hessen, Sachsen og Schlesien, i 1900 gik dens Nordgrænse allerede fra Westfalen gennem Magdeburg til Berlin, og i 1925 havde den naaet Østersøkysten, og Grænsen gik da fra Hamborg mod Vest over Bremen og Oldenburg¹. Til Hamborg kom den i de sidste Krigs-aar² ligeledes til Lybæk³, og i de følgende Aar fortsatte den sin Fremmarch ganske kolossalt hurtigt. Iagttagelserne drejede sig dog ofte kun om syngende Hanner, og dette er ikke ensbetydende med, at Arten har ynglet vedkommende Sted. I Stralsund⁴ og Eutin⁵ blev den iagttaget 1922, samme Aar helt oppe i Midtfinland ved Kuopio⁶, 1926 i Kiel⁷, 1927 i Eckernförde⁸ og i Dorpat⁹, i 1928 allerede ved Flensborg¹⁰, og endelig i 1929 paa Als¹¹, hvorved Arten havde naaet Danmark. Her er den blot iagttaget en Gang før, idet et Eksemplar blev nedlagt ^{28/2} 1887 i Hjørring Plantage¹².

Det er ikke blot de nævnte Arter, der i Øjeblikket er ved at indvinde nyt Land Nord for deres tidligere Udbredelsesomraade, men ogsaa en Del andre Fugle har i de senere Aar forøget deres Udbredelsesomraade i Danmark; jeg skal blot henvise til

¹ E. Mayr, Journ. f. Ornith., 1926, p. 571.

² Fr. Dietrich, Orn. Monatsber. 1922, p. 114.

³ W. Hagen, Journal f. Ornith., 1917, p. 181. Gulirirken kom 1917 til Hamborg.

⁴ A. Ibarth, Orn. Monatsber., 1923, p. 17.

⁵ K. Beckmann, *ibid.*, 1922, p. 130. Dette var første Gang, Gulirirken blev set i Slesvig-Holsten.

⁶ E. W. Suomalainen, *ibid.* 1922, p. 85.

⁷ G. Studnitz, *ibid.*, 1925, p. 133.

⁸ H. Hedemann, *ibid.*, 1928, p. 11.

⁹ M. Härms, *ibid.*, 1928, p. 83.

¹⁰ W. Emeis, *ibid.*, 1929, p. 46.

¹¹ L. Moesgaard, Danske Fugle, 1929, p. 296.

¹² H. Winge, Ornith., VI, 1890, p. 366.

Oriolus o. oriolus (L.), Pirol, *Limosa l. limosa* (L.), Sorthalet Kobbersnepe¹, *Sterna s. sandvicensis* Lath., Splitterne² og *Dryocopus m. martius* (L.), Sortspætte.³

Foruden de omtalte mellemeuropæiske Fugle, der for Tiden breder sig mod Nord og indvandrer til Danmark gennem Sønderjylland, findes der en hel Del Arter af sydlig Udbredelse, der har deres Nordgrænse i Sønderjylland eller i umiddelbart Syd derfor liggende Egne, og det kunde derfor maaske være paa sin Plads ganske kort at omtale disse og skildre deres Forekomster i Nordtyskland og Danmark, uden dog at gaa i Detailler.

1. *Streptopelia t. turtur* (L.), Turteldue. Nordligste konstante Ynglepladser er Sønderjylland⁴, Ribe⁵.
2. *Acrocephalus aquaticus* (Gm.), Vandsanger. Først regelmæssigt ynglende i Hannover⁶.
3. *Locustella naevia naevia* (Bodd.), Græshoppesanger. Spredt men regelmæssigt ynglende i Sønderjylland. Har maaske udbredt sig i de senere Aar, thi omkring Aarhundredskiftet var den endnu i Slesvig meget sjælden⁷, ligesom den allerede 1875 angives at være blevet hyppigere⁸; før 1835 manglede den i Omegnen af Slesvig⁹. Det nordligste Sted, den kendes fra, er Haderslev, hvor den 1926 blev jagttaget¹⁰.
4. *Muscicapa p. parva* (Bechst.), Lille Fluesnapper. Nordgrænsen gaar gennem Nordholsten. Har i de senere Aar bredt sig lidt¹¹. Er særlig i det sydøstlige Holsten blevet hyppigere¹². I Danmark som meget sjælden Ynglefugl og

¹ For 50 Aar siden kun ynglende i Vestjylland, nu bredt sig mod Øst og yngler paa Saltholm, i Sydskaane etc. (jfr. Zedlitz, l. c., p. 398). Ogsaa Klyden har i de sidste Aar bredt sig (jfr. den systematiske Del).

² Udbredt sig til Sverrig, hvor den siden 1911 har ynglet paa Måkläppan.

³ Ses nu og da som sjælden Vintergæst i det sydlige Sønderjylland. Blev i Sommeren 1927 og 1928 truffet i Tisvilde Hegn af Konservator Møhl Hansen og andre Ornithologer.

⁴ Moesgaard, Danske Fugle, 1929, p. 267.

⁵ H. Lange, l. c., p. 78.

⁶ Dietrich, l. c., p. 354.

⁷ J. Steen, l. c., p. 50.

⁸ Rohveder, l. c., p. 129.

⁹ Dietrich, l. c., p. 355.

¹⁰ H. Hildebrandt, Orn. Monatsber. 1926, p. 181.

¹¹ K. Beckmann, *ibid.* 1927, p. 77.

¹² C. Lunau, Journ. f. Ornith., 1927, p. 38.

ellers kun som tilfældig Gæst, men almindeligst i det sydlige Jylland. Af 16 Forekomster i de sidste 100 Aar var de 4 i Ribe¹.

5. *Emberiza hortulana* L., Hortulan. Nordgrænsen i Holsten, hvor Arten dog er sjælden og uregelmæssig som ynglende².
6. *Lanius e. excubitor* L., Stor Tørnskade. Meget spredt Ynglefugl i den sydlige Del af Sønderjylland.
7. *Saxicola torquata rubecula* (L.), Sortstrubet Bynkefugl. Nordgrænsen omtrent ved Byen Slesvig³. I det sydlige Danmark ofte iagttaget, men aldrig med Sikkerhed som ynglende. I Maj 1915 saas den ved Esbjerg⁴; sammesteds var den allerede set 1906⁵. Ved Ribe viser den sig særdeles ofte, specielt om Foraaret⁶.
8. *Ixobrychus m. minutus* (L.), Dværghejre. Sjælden som ynglende i Holsten. Af de i Danmark skudte 22 Eksemplarer af denne Art er de 9 nedlagte i det sydlige Jylland⁷.

Alle de ovenstaaende Fugle er Arter, der har deres Nordgrænse i Nordtyskland, og som for de flestes Vedkommende kun kendes fra Danmark som mere eller mindre sjældne Gæster. Enkelte er dog, ligesom Gulirirken, den rødtoppede Fuglekonge etc., ved at brede sig mod Nord, men det sker ikke i det overraskende hurtige Tempo, som det var Tilfældet hos disse Former.

Det er ovenfor forsøgt at skildre den sønderjydske Avifaunas postglaciale Indvandringshistorie, idet der dels er gjort Rede for visse recente Forskydninger, begrundet paa Indvandring sydfra, dels er paavist, at mange beslægtede Former under Istidsisolationen har erhvervet deres Forskelligheder, ligesom ogsaa deres nuværende Fordeling maa betragtes paa Baggrund af de diluviale Gletscheres Udbredelse.

Imidlertid er vor Viden om de sønderjydske Fugles Historie

¹ A. Fløystrup, D. O. F. T., 1923, p. 131.

² Dietrich, l. c., p. 318.

³ K. Beckmann, Orn. Monatsber., 1927, p. 77.

⁴ P. Skovgaard, D. O. F. T., 1915, p. 229.

⁵ M. Klinge, *ibid.*, 1906, p. 61.

⁶ H. Lange, l. c., p. 138.

⁷ H. Scheel, D. O. F. T., 1926, p. 14.

ikke udtømt med Omtalen af den nævnte, præhistoriske Indvandring og de recente Forskydninger i Fuglefaunaens Sammensætning, men vi kender en hel Række Former, der nu findes udbredt mere eller mindre almindeligt i Danmark, ofte ogsaa allerede i det sydlige Sverrig, og hvis Indvandring er foregaaet i den allerseneste Tid. Da disse Arters Indvandring gennem Jylland er af Interesse, naar Talen er om de sønderjyske Fugles Historie, skal den ganske kort gengives her. Med Hensyn til den palæarktiske Dykand, *Fuligula f. ferina* (L.), Taffeland, meddeler Litteraturen ikke meget, men det er dog givet, at den først i de sidste Aarhundreder er indvandret til Danmark. I Pontoppidans Atlas¹ nævnes den ganske vist, men ikke i Schades Beskrivelse af Mors fra 1811², skønt den nu er almindelig ynglende i Thy³ og ogsaa ellers er truffet i Nærheden⁴. I 1823 betegnes den som »ret almindelig ved Havkysterne om Efteraaret«⁵, hvad for saa vidt ikke tyder paa, at den har ynglet, særlig da Faber⁶ ikke har set den og overhovedet tvivler om, at den er almindelig om Efteraaret. I Midten af Aarhundredet var den fundet ynglende i det sydlige Jylland, mod Nord til Ringkøbing Fjord⁷. Nu findes den over hele Landet, endog i de allerøstligste Egne, f. Eks. ved København. Parallelt med dens Indvandring gennem Danmark er gaaet en tilsvarende Udvidelse af dens Yngleomraade i England, hvor den i den nyere Tid har bredt sig stærkt og er indvandret til Hebriderne og Orkney-Øerne⁸, samt ligeledes i Sverrig, hvor den før 1849 overhovedet ikke kendtes som ynglende. Dette Aar blev der for første Gang fundet Kuld af den paa Gotland, og allerede i de følgende Aar bredte den sig stærkt, saaledes at den i 1880 var uhyre almindelig i Tåkern og nogle Aar senere blev iagttaget mod Nord helt op til Västerbotten⁹.

¹ Erich Pontoppidan: Den danske Atlas, 1763.

² C. Schade, Beskrivelse over Øen Mors (Aalborg 1811).

³ P. V. Heiberg, Thylands Fugle. (Viborg 1886).

⁴ J. Collin, Orn. Bidr., 1888, p. 97.

⁵ A. C. Teilmann, Forsøg til en Beskrivelse af Danmarks og Islands Fugle. (Ribe 1823).

⁶ Fr. Faber, Ornithologiske Noticer som Bidrag til Danmarks Fauna. (Aarhus 1824).

⁷ Kjærboelling, l. c., p. 376.

⁸ Hartert, Vög. pal. Fauna, p. 1337.

⁹ O. Zedlitz, l. c., p. 410. Om Indvandringen af Taffelanden i Danmark

En anden lille Dykand, *Fuligula fuligula* (L.), Troldand, er ligeledes indvandret til Danmark i den nyere Tid, men maaske fra Nord. Den findes ynglende i alle Landene rundt omkring Danmark, i England, Holland, det nordligste Tyskland, men synes flere Steder at være indvandret i den nyere Tid. Saaledes kom den først 1875 til Skotland efter i de foregaaende Aar at have bredt sig i England, ligesom den ogsaa har bredt sig i Tyskland og i dette Aarhundrede paa Balkanhalvøen. Den yngler fra Mecklenburg (er sjælden længere mod Vest i Mellemeuropa) gennem Randstaterne og Finland op til Lapland. I 1835 kendtes den i Sverrig kun fra det allernordligste Lapland, men der skete saa et Fremstød mod Syd ind i Skandinavien, saaledes at den i 1860 fandtes helt ned i Västergötland og i Småland og senere har bredt sig meget baade langs Østkysten og i det indre¹. Det er det sandsynligste at antage, at Troldanden, der i Danmark yngler i de nordlige og østlige Dele af Landet, er kommet hertil fra Sverrig. Hermed passer Tidspunktet for Indvandringen. Kjærbølling² angiver den ikke som ynglende, og heller ikke i den ældre Litteratur er dens Ynglen omtalt, og Faber regner den (l. c.) til de »sjældnere Ande-Arter ved sjellandske og jyske Kyster«. Da den kun yngler ved Indsøer, kan denne Passus kun betyde, at det var som Vinterfugl, at den dengang forekom i Danmark, og som en saadan har den selvfølgelig lige siden Stenalderen været almindelig i Danmark, ligesom den ogsaa nu om Vinteren i tusindvis er at træffe i vore Indsøer og inde under Kysterne. Endnu 1886 kunde Heiberg³ ikke »trods omhyggelig Eftersøgen« angive den som ynglende i Thyland, men i 1906 fandt Ewald Hansen den deroppe og meddeler, at den først for nylig er indvandret⁴. Troldanden lader derfor til at være en af de faa Fugle, der i den historiske Tid er kommet til Danmark nordfra, fra Skandinavien.

Galerida c. cristata (L.), Toplærken, er en Fugl, der nu er almindelig udbredt i Danmark. I Sverrig yngler den helt op forbi Sundsvall og desuden i det sydøstlige Norge. Det er imid-

se iøvrigt R. Hørring, Danmarks Fauna, Fugle, Vol. I. p. 131 og Schiøler, Danmarks Fugle, Vol. II. p. 83.

¹ Zedlitz, l. c., p. 411.

² l. c., p. 374.

³ Thylands Fugle, p. 39.

⁴ D. O. F. T., 1906, p. 94.

lertid først i den allerseneste Tid, at Toplærken har udbredt sig til Danmark og den skandinaviske Halvø. Fra omkring 1850, da den for første Gang blev truffet ynglende i Sverrig, har den bredt sig til langt Nord for Stockholm og Uppsala, medens den mærkeligt nok i Danmark var senere paa Færde. I Midten af forrige Aarhundrede, da den som nævnt indvandrede til Sverrig, kendtes den her i Landet slet ikke som ynglende; kun i »Hertugdømmerne«, altsaa den allersydligste Del, var den iagttaget. Men allerede i Firserne havde den indtaget hele Jylland¹, og midt i Halvfemserne blev den for første Gang set paa Sjælland², men først i 1906, da dens Rede blev fundet i Nordsjælland³, kan Indvandringen i Landet siges at være afsluttet; den var altsaa foregaaet paa mindre end 50 Aar. Til Bornholm er Arten sikkert kommet, før den kom til Sjælland, svarende til, at Indvandringen skete før i Sverrig end i den østligste Del af Danmark. I 1906 nævnes den allerede som ynglende⁴.

En anden Fugl, der nu yngler over hele Landet, men som først i den allerseneste Tid er indvandret til Sverrig⁵, er *Podiceps n. nigricollis* Brehm, den Sorthalsede Lappedykker. Ogsaa i Danmark er dens Ynglen af forholdsvis ny Dato, og dens Indtog i Landet er sket samtidigt med den forrige Arts, Toplærkens, idet den ligesom denne i 1850 kun kendtes fra Slesvig-Holsten og ikke fra det egentlige Danmark, før den i 1876 blev truffet i Jylland og i de følgende Aar bredte sig i Søerne langs med Vestkysten⁶. Først i 1912 indvandrede den til Øerne, idet den dette Aar for første Gang blev fundet i Søborg Mose ved København⁷, hvorfra den i Tyverne bredte sig til Skaane. Ogsaa i England og Holland er den i de sidste Aar indvandret⁸. Et analogt Billede frembyder *Acrocephalus a. arundinaceus*'s (L.), Drosselrørsangerens, Indvandringshistorie, idet den har udbredt

¹ J. Collin, 2det Supl., p. 65.

² J. Collin, 3die Supl., p. 62.

³ A. Koefoed, D. O. F. T., 1906, p. 65.

⁴ L. Jensen-Tusch, *ibid.*, 1906, p. 158.

⁵ A. Bergengren, Fauna & Flora, 1927, p. 145.

⁶ J. Collin, Orn. Bidr. (1ste Supl., p. 27, og 2det Supl., p. 103); R. Hørring, l. c., Vol. 2., p. 15.

⁷ A. Koefoed, Danmarks Ynglefugle (1926), p. 14.

⁸ E. Lönnberg, Fauna & Flora, 1928, p. 221. Sammesteds fortælles om den nordiske Lappedykkers, *Podiceps auritus* (L.), Fremrykning i Sverrig i de sidste Aar.

sig i Skandinavien omtrent paa samme Tid som de to foregaaende Arter, nemlig fra Midten af det forrige Aarhundrede. Paa dette Tidspunkt var den kun kendt fra Holsten, men ikke fra Slesvig og endmindre fra det egentlige Danmark; men allerede i 70'erne rykkede den op i Landet; i 1875 meddeler Rohweder, at den har bredt sig i de senere Aar¹, og Steen betegner den i 1891 som hyppig i Sønderjylland². I 1873 blev den for første Gang fundet ynglende paa Øerne, idet den blev opdaget i Søborg Mose³ og kort Tid derefter (1877) i Næstvedegnen⁴. Fra Sjælland er den saa nogle Aar senere indvandret til Sverrig, hvor den i 1917 blev truffet ynglende ved Yddingen Sø i Skaane⁵. I Danmark breder den sig stadigt og er i de sidste Aar taget til i Tal i Sønderjylland. En Del danske Fugle, nu udbredt i Størstedelen af Landet, og ligesom de sidstnævnte Arter indvandret i de sidste 100 Aar, er imidlertid bundet til Naaleskove, og har som Følge deraf først vist sig i Danmark, efter at de store Naaletræsplantninger paa Jyllands Heder og i Øernes Blandingskove er blevet foretaget; thi før den Tid fandtes der, som bekendt, ikke Naaleskove i Landet. For to Fuglearter, *Parus ater abietum* Brehm, Sortmejse, og *Parus cristatus mitratus* Brehm, Topmejsen, maa Indvandringen til Danmark i det forrige Aarhundrede ganske givet tilskrives Granplantagernes Fremkomst. Topmejsen hører til den Kategori af Fugle, der i Skandinavien dels har en nordlig og dels en sydlig Form ynglende, hvis Udbredningsomraader imidlertid er adskilt ved store Strækninger, altsaa paa samme Maade, som det var Tilfældet hos Dompappen, Blaaehalsen o. s. v. Men i Modsætning til disse trækker den nordlige Topmejsen-population, *P. c. cristatus* L., aldrig i Vinterhalvaaret mod Syd til Danmark, saaledes at Arten overhovedet ikke var truffet i Landet, før dens mellemeuropæiske Race begyndte at optræde i Jylland⁶. I 1895 blev denne første Gang iagttaget

¹ I. c., p. 129.

² I. c., p. 50.

³ J. Collin, 2det Supl., p. 52.

⁴ J. Collin, 3die Supl., p. 54.

⁵ O. Zedlitz, I. c., p. 397.

⁶ I Kjærbøllings Skand. Fugle (udg. af J. Collin, 1875) p. 307 omtales Forekomst af Topmejsen Vinteren 1849 ved Roskilde og 1869 ved Odense; i Collins 3die Supl., p. 60 nævnes den fra København (Zool. Have), Vinteren 1893. Hvis disse Angivelser er rigtige, maatte det dreje sig om den skandinaviske Nominatform. Paa Grund af at intet sikkert Bevis foreligger for dennes Op-

i Danmark, idet en Flok paa 4 blev set ved Silkeborg¹, og fra dette Aar har den derefter bredt sig over hele Jylland; 1921 blev den for første Gang truffet Nord for Limfjorden, i Svinkløv Plantage², og i 1924 paa Fyn, ved Faaborg³. I 1926, da jeg besøgte Svinkløv Plantage, var Topmejsen en ret almindelig Ynglefugl. I de sidste Aar har Topmejsen saaledes bredt sig mere og mere, og overalt fra Jylland meddeles nu, at den maa betragtes som en forholdsvis almindelig Ynglefugl⁴.

I Modsætning til denne Art, om hvilken vi kun har enkelte usikre Iagttagelser af den nordlige Races Forekomst i Danmark, saa foreligger der allerede fra gammel Tid en lang Række Data for den skandinaviske Sortmejses, *Parus a. ater* L., Vinterophold i de østlige Dele af Danmark. Kjørøbølling⁵ omtaler den som svensk Vinterfugl fra Østjylland, Østsjælland og Lolland, og endnu i 1877 var den stadig kun kendt som Vinterfugl⁶. I Slutningen af Firserne benævnes den stadigt som en faatallig Vinterfugl, men den mellemeuropæiske Form, *P. a. abietum* Br., er nu begyndt sin Indvandring og er truffet ynglende i Viborg-Eggen og ved Næstved⁷. Da den i 1894 fandtes ynglende ved Liselund paa Møen, altsaa i Landets østligste Del, maa dens Erobring af Danmark siges at være fuldendt, og i Øjeblikket yngler den over hele Landet, omend kun almindeligt i Jylland. Sandsynligvis skyldes den Udbredelse, som Hedehøgen, *Circus pygargus* (L.), i de sidste Decennier har faaet i Jylland, ligesom for de to Mejsarters Vedkommende, Hedeplantagernes Fremkomst, selvom denne Fugls Ynglepladser ikke altid er intimt knyttet til selve Naaleskovene, idet den yngler paa Jorden i høj Lyng, i aabent Krat i Udkanten af Plantagerne, i udtørrede Dele af Hedemoserne etc. Fra 1892, da Hedehøgen for første Gang blev iagttaget i Danmark (Hastrup Plantage, Syd for Herning)⁸, har den

træden i Danmark, og vel særlig fordi Meddelelser fra de senere Aar savnes, er den ikke medtaget i Listen over Danmarks Fugle (D. O. F. T., 1927, p. 25).

¹ J. Collin, 3die Supl., p. 60.

² R. J. Olsen, D. O. F. T., 1924, p. 44.

³ A. Koefoed, Danm. Ynglef., p. 74. Topmejsen blev i 1926 fundet ynglende ved Hindsgavl (Vid. Medd. Nat. Foren., 1926, p. 374).

⁴ Jfr. f. Eks. S. Rasmussen, D. O. F. T., 1923, p. 21.

⁵ l. c., p. 187.

⁶ J. Collin, Orn. Bidr., p. 17.

⁷ J. Collin, 2det Supl., p. 49.

⁸ J. Collin, 3die Supl., p. 16.; H. Weis, Kærhøge (København, 1923), p. 14.

bredt sig stærkt i de vestlige Dele af Jylland og er nu mange Steder en almindelig Yngleflugt. Ligesom den Sorthalsede Lappedykker og Drosselrørsangeren er ogsaa Hedehøgen fra Jylland indvandret til Sverrig, idet den i 1923 fandtes ynglende ved Kvismaren Sø i Närke¹. Med Omtalen af disse sidste Fugle, der fra Syd er kommet til Danmark i det sidste Aarhundrede og nu har indtaget hele eller Størsteparten af Landet og ofte desuden har bredt sig videre til den skandinaviske Halvø, slutter Skildringen af den sønderjyske Avifaunas Indvandringshistorie.

Der er forsøgt at vise, hvorledes Landets Fugleliv gennem Tiderne er undergaaet store Forandringer, og hvorledes der fra forskellig Retning stadigt er vandret nye Former ind i Danmark, ofte i Overensstemmelse med Fremkomsten af gunstigere Levevilkaar for vedkommende Arter. Saaledes betingede Egetidens Forhøjelse af Sommertemperaturen sydlige Fugles Indvandring, og Granplantagernes Fremkomst bevirkede Naaleskovsfugles (Sortmejse, Topmejse, o. s. v.) Udbredelse i Danmark². Ofte skete imidlertid Indvandringen tilsyneladende uafhængigt af ydre Forhold, blot ved Hjælp af Artens Tilpasningsevne til de forandrede Kaar. Der er saaledes i den postglaciale Tid indvandret mange Fugle fra Nord (Spætmejse, Halemejse etc., i den nyere Tid Troldand), enkelte fra Øst (Nattergal, Krage etc.³), men langt det overvejende Antal Arter er kommet ind fra Syd og Sydvest; bl. a. er det store Kontingent af nye Former, som vor Fauna i den historiske Tid er blevet beriget med, og hvis Tal stadigt forøges, indvandret fra Syd gennem den cimbriske Halvø. Medens vor Fauna saaledes i den sidste Tid er blevet forøget med mange nye Arter, der ofte er nært knyttede til de af Mennesket kultiverede Landskabstyper eller til Veje, Bygninger, Taarne o. s. v. eller paa anden Maade er afhængige af Menneskenes Virke og Frembringelser, saa har paa den anden Side

¹ Zedlitz, l. c., p. 398.

² Ogsaa Sortspætten, der enkelte Steder i de senere Aar er iagttaget, skylder Granplantningerne sin Indvandring.

³ *Falco v. vespertinus*, Rødfodfalken, der i Aar for første Gang er fundet ynglende i Danmark (Moesgaard, Danske Fugle, 1929, p. 287), bliver ogsaa i Reglen betragtet som en østlig Indvandrer. At den imidlertid overvintrer i Afrika og ogsaa tidligere har ynglet i Algier (Hartert, l. c., p. 1979) synes ikke at tyde paa, at den skulde være af østlig Herkomst. Ogsaa Dværghaagen, *Larus minutus*, er en østlig Indvandrer.

netop Mennesket bidraget mest til at formindske Antallet af Arter i Landet, Arter, der ikke kan tilpasse sig til den tæmmede Natur, men fordrer Ro og Ensomhed i tætte Skove, vidtstrakte Hedestrækninger etc., altsaa Krav, som det moderne Kultursamfund slet ikke kan honorere. Det er derfor ikke mærkeligt, at der til Gengæld for den skildrede Indvandring af Fugle fra Syd har fundet en overordentlig Decimering Sted af andre Arter, og det desværre af de største og mest ejendommelige Fugle. I Sønderjylland er saaledes en lang Række Fugle blevet totalt udryddet eller staar paa Randen af deres Udsltelse paa Grund af Menneskets Indskrænkning af deres Ynglebiotoper, et Faktum, der ikke noksom kan beklages.

Den sørgelige Liste over sønderjydske Ynglefugle, der nu er forsvundet fra Landet, omfatter næsten udelukkende Arter, der fordrer store sammenhængende Skovstrækninger for at kunne trives:

<i>Bubo b. bubo</i> , Stor Hornugle...	Ikke iagtt. som yngl. siden:	1867.
<i>Aquila chrysaetos</i> , Kongeørn. . .	— — —	: 1809.
— <i>p. pomarina</i> , Lille Skrigørn	— — —	: 1885.
<i>Circaetus gallicus</i> , Slangeørn...	— — —	: 1882.
<i>Pandion h. haliaetus</i> , Fiskeørn.	— — —	: 1875.
<i>Milvus milvus</i> , Glente.	— — —	: 1900.
<i>Ciconia nigra</i> , Sort Stork.	— — —	: 1920.
<i>Gelochelidon n. nilotica</i> , Sandterne.	— — —	: 1895.

Til denne Liste, der for en Del af Arternes Vedkommende er sammenstillet efter Emeis' Meddelelser¹ og derfor ogsaa gælder for de sydslesvigske Egne, maa føjes en Del Arter, mest Hedefugle, der, omend de ikke helt er udryddet (endnu?), dog er blevet overordentlig sjældne. Det gælder *Charadrius apricarius oreophilus*, Hjejle, *Capella media*, Tredækker, *Lyrurus tetrrix*, Urflugl og *Numenius arquatus*, Storspove. Den sidste ruger meget faatalligt i Holsten².

Idet jeg slutter dette Afsnit om den sønderjydske Avifaunas Indvandringshistorie, maa jeg pointere, at der ikke har været

¹ Nordelbingen, 1926, p. 103.

² Hartert (l. c., p. 1643) angiver den som ynglende i Slesvig. Herfra har vi dog ingen Meddelelse om dens Ynglen, selv om det er meget sandsynligt, at den i gammel Tid har ynglet her.

Tale om nogen fuldstændig Gennemgang af de foreliggende Fakta, men kun om en kort, orienterende Oversigt over Emnet, idet mange interessante Forhold, f. Eks. Reliktforekomster etc., slet ikke er omtalt.

Det sidste Afsnit af disse Meddelelser omfatter en systematisk Liste over de Fugle, der blev iagttaget paa en Rejse, som Konservator Møhl og Forfatteren foretog i Forsommeren 1929 i Sønderjylland. Ruten gik fra Haderslev over Aabenraa, Sønderborg, Als, Graasten, Tønder til Rømø, Skærbæk og Stensbæk Plantage, saaledes at der blev Lejlighed til at undersøge alle de forskellige Ornithotoper med deres vekslende Fugleliv, ligesom det lykkedes at iagttage de fleste ynglende Arter. Ved elskværdig Imødekommenhed fra Landbrugsministeriets Side var der givet Forfatteren Dispensation fra Jagtlovens Fredningsbestemmelser for en Række Fuglearter, m. H. til hvilke det vilde betyde en overordentlig Hjælp for Udarbejdelsen af en Liste over de sønderjydske Fugle, hvis der kunde nedlægges nogle Individer.

Paa dette Sted maa det være mig tilladt at takke alle de Ornithologer, der under vort Ophold i Sønderjylland stillede deres Optegnelser om Fuglene til vor Disposition eller paa anden Maade hjalp os med Oplysninger vedrørende Avifaunaen; en særlig varm Tak skylder jeg Hr. Redaktør Rud (Haderslev), Hr. Skovfoged Vilstrup (Haderslev), Hr. Skovrider Rossen (Aabenraa), Hr. Lektor Andersen (Sønderborg) og Hr. Student Moesgaard (Sønderborg).

III. OVERSIGT OVER DE PAA REJSEN MAJ - JUNI 1929 IAGTTAGNE FUGLEARTER.

1. *Anas crecca crecca* L.

Anas crecca crecca L., Hartert¹, II, p. 1314; *Nettion crecca crecca* (L.), Schiøler, p. 229; *Anas crecca*, Winge, p. 6.

Krikand. Yngler ret faatalligt i Sønderjylland og blev af os kun truffet enkelte Steder, f. Eks. fandt vi et Par ynglende ved Mjang Dam paa Als.

¹ I Synonymiken forstaas ved Hartert: »Die Vögel der paläarktischen Fauna« (Berlin 1910), ved Schiøler: »Danmarks Fugle«, I. (Kbhvn. 1925) og ved Winge: D. O. F. T., I, 1906.

2. *Anas querquedula* L.

Anas querquedula, Hartert, II, p. 1318., Winge, p. 6; *Querquedula querquedula* (L.), Schiøler, p. 229.

Atling. Ligeledes ret spredt forekommende. Enkelte Stykker blev iagttaget i Ketting Nor, hvor de sandsynligvis ynglede. Nogle blev set ved Gotteskoog Sø.

3. *Anas platyrhyncha platyrhyncha* L.

Anas platyrhyncha platyrhyncha L., Hartert, II, p. 1308, Schiøler, p. 229; *Anas boscas*, Winge, p. 6.

Stokand. Her som i det øvrige Danmark den almindeligst forekommende Andefugl, baade ynglende paa Engstrækninger langs Kysten (f. Eks. Aarø Kaly, Birkepøl) og ved Smaasøer inde i Landet (Haderslev Dam, Søgaard Sø, Graasten Sø etc.). Paa det tørre Midtland manglede den, men fandtes igen hyppigt i Marskegnene mod Vest og paa Rømø. I Slutningen af Maj saas Ællingerne fremme og samtidig blev iagttaget mægtige Flokke paa flere Hundrede ♂♂, der i Begyndelsen af Juni allerede var ved at fælde ind i Sommerdragten.

4. *Spatula clypeata* (L.)

Spatula clypeata (L.), Hartert, II, p. 1328, Schiøler, p. 229; *Anas clypeata*, Winge, p. 7.

Skeand. Paa Als (Birkepøl, Ketting Nor, Mjang Dam) var denne And meget almindelig, ligeledes i Marsken (Rudebøl Sø, Gotteskoog Sø), men blev kun enkelte Gange iagttaget i de andre Distrikter.

5. *Cygnus olor* (Gm.).

Cygnus olor (Gm.), Hartert, II, p. 1274, Schiøler p. 230, Winge, p. 7.

Knopsvane. Findes udsat mange Steder (f. Eks. Østergaard Mølleddam, Augustenborg Park), men forekommer i vild Tilstand blot to Steder, nemlig i Graasten Sø og i Haderslev Dam. Sidstnævnte Sø har kun i de to sidste Aar været beboet af vilde Svaner, og det er sandsynligt, at de er kommet dertil af sig selv, da der i mange Aar ikke har været udsat Svaner i Nærheden. Derimod stammer de to Par vilde Svaner i Graasten Slotssø sikkert fra de af Hertug Ernst Günther før Krigen udsatte Fugle, selv om de nu trækker bort hver Vinter. Der findes derfor i

Sønderjylland blot ét Sted virkelig vilde Svaner, nemlig i Haderslev Dam. Parret ynglede i Aar i den østlige Ende af Søen, og medens Hunnen rugede paa en lille Rørholm, svømmede Hannen ugenert om mellem Baadene. Efter Dietrich¹ ruger der Svaner hvert Aar ved Wassersleben paa Flensborgfjordens Kyst, og det drejer sig sikkert ogsaa her, som ved Haderslev, om fri, udomesticerede Fugle.

6. *Tadorna tadorna* (L.).

Tadorna tadorna (L.), Hartert, II, p. 1302, Schiøler, p. 230; *Tadorna cornuta*, Winge, p. 7.

Gravand. Overordentlig talrig langs alle Kysterne; særlig paa Als (Arnkilsøre, Birkepøl), hvor de høje Klinter frembød ypperlige Rugepladser, var de hyppige. Paa Rømø, hvor de ynglede i Digerne, saas ofte i Slutningen af Juni hele Selskaber, bestaaende af de gamle med Ungerne, slaa sig ned midt ude paa Hedestrækningerne, maaske for at holde Maaltid paa de der voksende Vegetabilier.

7. *Nyroca ferina ferina* (L.).

Nyroca ferina ferina (L.), Hartert, II, p. 1336, Schiøler, p. 230; *Fuligula ferina*, Winge, p. 7.

Taffeland. En stor Bestand yngler i Ketting Nor, hvor vi konstaterede mindst 20 Par. Andre Steder forekommer den næppe.

8. *Somateria mollissima mollissima* (L.).

Somateria mollissima mollissima (L.), Hartert, II, p. 1367, Schiøler, p. 230; *Somateria mollissima*, Winge, p. 7.

Ederfugl. Meget talrig ynglende paa Rømø, hvis Karakterfugl den maa siges at være. I de Dage, i hvilke vi opholdt os paa Øen, saas i de smaa Klitsøer Hunnerne svømme om med Ællinger, medens store Flokke bestaaende af yngre Fugle og Hanner tumlede sig i Vesterhavsbølgerne eller vegeterede i det lavvandede Vadehav. Paa SØ-Kysten af Øen saa vi en Dag en saadan Flok bestaaende af over 200 Dyr, dels staa paa en lav Tange, dels svømme om i Vandet. Hannerne var allerede ved at fælde ind i Sommerdragten, idet de havde faaet de sorte Skapularfjer.

¹ Hamburgs Vogelwelt, p. 159.

9. *Mergus serrator serrator* L.

Mergus serrator serrator L., Schiøler, II, p. 306; *Mergus serrator* L., Hartert, II, p. 1379, Winge, p. 8.

Toppet Skallesluger. Ret almindelig forekommende paa Østkysten (Als, Aarø).

10. *Anser anser anser* (L.).

Anser anser anser (L.), Schiøler, p. 230; *Anser anser* (L.), Hartert, II, p. 1278; *Anser cinereus*, Winge, p. 8.

Graagaas. Yngler i Sønderjylland kun enkelte Steder paa Als. Ved Mjang Dam fandt vi et enkelt Par, men ved Birkepøl er den meget talrigere. Leo Moesgaard anslaar Bestanden der til ca. 35 Par. Da vi den 29.—31. Maj besøgte Stedet, saa vi spredte Smaaflokke ligge i det lave Kystvand, medens flere Reder med ituslaaede Ægskaller i en nærliggende Rørbevoksning vidnede om, at de gamle Fugle sammen med Ællingerne havde forladt Reden.

11. *Branta bernicla bernicla* (L.).

Branta bernicla bernicla (L.), Hartert, II, p. 1293, Schiøler, p. 230; *Anser torquatus*, Winge, p. 8.

Knortegaas. 16.—17. Maj saas store Flokke paa indtil halvandet Hundrede Individuer ligge langs Kysterne af Aarø.

12. *Podiceps ruficollis ruficollis* (Pall.).

Podiceps ruficollis ruficollis (Pall.), Hartert, II, p. 1453, Schiøler, p. 230; *Tachybates minor*, Winge, p. 8.

Dværglappedykker. Et Par blev truffet i en lille aakande-og andemadbevokset Dam i Rinkenæs Skov ved Graasten.

13. *Podiceps nigricollis nigricollis* Brehm.

Podiceps nigricollis nigricollis Brehm, Hartert, II, p. 1451, Schiøler, p. 230; *Podiceps nigricollis*, Winge, p. 8.

Sorthalset Lappedykker. I Ketting Nor yngler ca. 30 Par. Andre Steder saa vi den ikke.

14. *Podiceps cristatus cristatus* (L.).

Podiceps cristatus cristatus (L.), Hartert, II, p. 1445, Schiøler, p. 231; *Podiceps cristatus*, Winge, p. 9.

Toppet Lappedykker. En af de almindeligste Ferskvandsfugle, overalt forekommende i Søer og Damme.

15. *Ciconia ciconia ciconia* (L.).

Ciconia ciconia ciconia (L.), Hartert, II. p. 1214, Schiøler p. 231; *Ciconia alba*, Winge, p. 14.

Stork. Ikke saa almindelig som ventet, men alligevel ret talrig til Stede. Vi talte nøjagtigt alle Storkereder op og fandt ialt 23. Antallet var størst i Tønders Marskegne, men det maa dog bemærkes, at det nævnte Tal ikke nær dækker det virkelige Antal Storke, idet vor Rute jo blot gennemskar en Brøkdæl af Landet.

16. *Ardea cinerea cinerea* L.

Ardea cinerea cinerea L., Hartert, II, p. 1229, Schiøler, p. 231; *Ardea cinerea*, Winge, p. 14.

Hejre. Overordentlig almindelig. Der gik ikke en Dag, hvor vi ikke fik set Hejrer enten staa og fiske i Strandkanten eller i Smaasøernes Sivbræmme eller svæve over Skovene, udstødende deres karakteristiske, hæse Skrig. Med Hensyn til Ynglepladserne findes efter Holstein¹ paa følgende Steder Kolonier: Lourup Skov (ved Lindet), Bevtoft Plantage, Arnkils Fredskov og Skjelle Kobbelskov. I de to første Skove er Rederne byggede i Graner, i de to andre i Løvtræer. Vi havde Lejlighed til at iagttage alle Redepladserne og konstatere, at Oplysningerne stadig passer. Men desuden findes en femte mindre Redekoloni, idet, efter Meddelelse fra Skovrider Lindskov Christiansen, 5 Par Hejrer i de sidste to Aar har ynglet i Bommerlund Plantage.

17. *Botaurus stellaris stellaris* (L.).

Botaurus stellaris stellaris (L.), Hartert, II, p. 1263, Schiøler, p. 231; *Botaurus stellaris*, Winge, p. 14.

Rørdrum. Vides med Sikkerhed i de sidste Aar kun at have ynglet et Sted i Sønderjylland, nemlig ved Ketting Nor paa Als. Leo Moesgaard har hver Sommer set og hørt den, men den svære og lange Vinter 1928—29 har været for streng for den, og i Slutningen af Februar 1929 blev den fundet ihjelfrosen paa en Mark nær Augustenborg. Eksemplaret findes nu opstillet i Sønderborg Statsskole, hvor Lektor Andersen var saa elskværdig at vise mig det. Denne Sommer fandtes derfor ingen Rørdrum ved Ketting Nor.

¹ Fiskehejren, p. 28.

18. *Falco tinnunculus tinnunculus* L.

Falco tinnunculus tinnunculus L., Hartert, II, p. 1082, Schiøler, p. 231; *Falco tinnunculus*, Winge, p. 15.

Taarnfalk. Ikke sjælden. Flere blev set svævende over de store Eng- og Hedestrækninger i Midtlandet.

19. *Buteo buteo buteo* (L.).

Buteo buteo buteo (L.), Hartert, II, p. 1120, Schiøler, p. 231; *Buteo vulgaris typicus*, Winge, p. 15.

Musevaage. Overordentlig talrig som ynglende i de sønderjyske Skove. I alle Skovene hørte man deres Skrig og saa deres Silhouetter tegne sig i Luften, og det var ikke noget usædvanligt Syn at se 5—6 Individuer paa en Gang svævende over Trætoppene. Vi iagttog flere Reder, altid beliggende paa sædvanlig Maade i den øverste Tredjedel af et højt Træ, og konstaterede med Sikkerhed følgende 31 Par: Pamhule Skov 3 Par (deriblandt en meget lys), Hytterkobbel 3 Par, Aabenraa Skove (Aarup, Sønder- og Nørre Skov) 11 Par (deriblandt to lyse), Arnkil 1 Par, Graasten Skove (Rinkenæs, Dyrehaven, Hønsnap Skov) 9 Par, Frøslev Plantage 3 Par, Bommerlund 1 Par. Det maa dog betones, at Antallet af Ynglefugle sikkert er langt større, efter de forskellige Skovembedsmænds Udsagn over det dobbelte af det af os iagttagne.

Ganske interessant var det, at vi mange Steder traf Eksemplarer, der var meget lyse¹. Det, at man paa et relativt begrænset Omraade finder flere Individuer tilhørende den samme afvigende Farvetype, kunde tyde paa, at vi her havde at gøre med en arvelig Karakter, at de hvidfarvede Eksemplarer altsaa dannede en konstant Fase, hvilket er i god Overensstemmelse med Portenkos Undersøgelser og Betragtninger².

20. *Pernis apivorus apivorus* (L.).

Pernis apivorus apivorus (L.), Hartert, II, p. 1129, Schiøler, p. 231; *Pernis apivorus*, Winge, p. 15.

Hvepsevaage. Den 25. Maj blev i Skovstrækningerne Vest for Aabenraa iagttaget et nordgaaende Træk af Hvepsevaager paa mindst 30 Stykker.

¹ Saadanne Stykker benævnes ofte *f. albidus* (*Falco albidus*, Gmelin 1788).

² Bull. Acad. Sci., 1929, p. 715. (Leningrad).

21. *Circus aeruginosus aeruginosus* (L.).

Circus aeruginosus aeruginosus (L.), Hartert, II, p. 1135, Schiøler, p. 232; *Circus æruginosus*, Winge, p. 16.

Rørhøg. Medens der i det øvrige Danmark klages over Rørhøgens Tilbagegang, var den her relativ talrig, og vi fandt den 8 forskellige Steder ynglende ved rørbevoksede Søer og ialt mindst 14 Par. Paa det medfølgende Kort (Fig. 10) ses, at dens

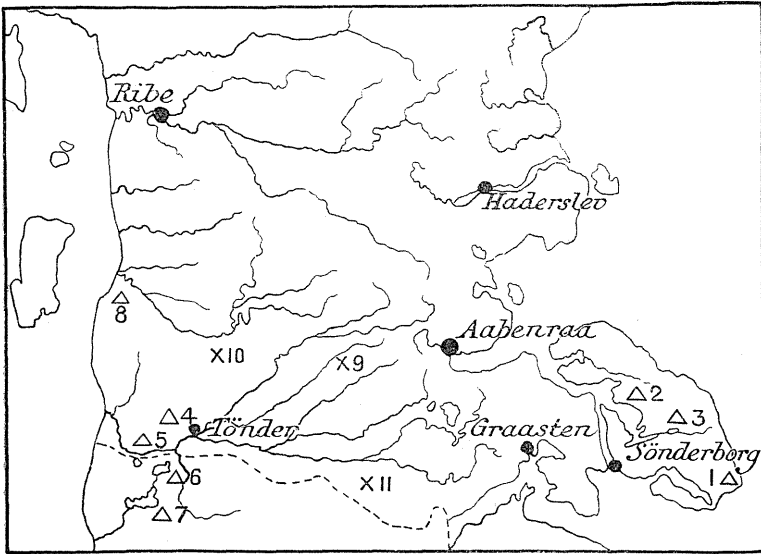

Fig. 10. Ynglende Kærhøgearter i Sønderjylland.

△ Nr. 1—8: Rørhøg (*Circus aeruginosus* (L.)). X Nr. 9—11: Hedeheg (*Circus pygargus* (L.)).

Forekomster grupperer sig om to Omraader, det paa Smaadamme og rørkransede Søer saa rige Als, og i Vest Marsklandet, specielt de langs Vidaaens Løb liggende store Søkomplekser. De forskellige Lokalteter er nummererede paa Kortet saaledes: 1. Birkepøl, 1 Par; 2. Ketting Nor, 1 Par; 3. Mjang Dam, mindst 2 Par (alle 4 gamle Fugle saas svævende over de store Rørskove paa en Gang); 4. Rørskov lidt syd for Møgeltønder, 1 Par; 5. Rudebøl Sø, 1 Par; 6. Avntoft Sø, mindst 2 Par; 7. Gotteskoog Sø; paa Grund af det store Antal Rørhøge, som vi saa ved dette udstrakte Søkompleks, skønnede vi, at der maatte være ca. 5 Par; 8. paa Kyststrækningen foran Ballum Sluse saas 2 Rørhøge, som sandsynligvis ynglede i nogle Moser Syd for Skærbæk.

22. *Circus pygargus* (L.).

Circus pygargus (L.), Hartert, II, p. 1143, Schiøler, p. 232; *Circus cineraceus*, Winge, p. 16.

Hedehøg. Ikke helt sjælden paa Midtlandets udstrakte Engdrag og Heder. Paa Kortet Fig. 10 er indtegnet de Lokalteter, hvor vi traf den: 9. Søderup Aa, ved Raved; 10. Kongsmose ved Løgumkloster; 11. Kragelund Mose.

23. *Accipiter nisus nisus* (L.).

Accipiter nisus nisus (L.), Hartert, II, p. 1151, Schiøler, p. 232; *Accipiter nisus*, Winge, p. 16.

Spurvehøg. Blev kun iagttaget i Skovene i Landets østlige Del, hvor den ikke var nær saa talrig som Musevaagen omend til Stede i de fleste større Skove.

24. *Accipiter gentilis gallinarum* (Brehm).

Accipiter gentilis gallinarum (Brehm.), Hartert, III, p. 2205; *Astur gentilis dubius* Sparrman, Schiøler, p. 232; *Astur palumbarius*, Winge, p. 16.

Duehøg. De fleste større Skove huser et Par eller flere, saa den kan ikke betegnes som sjælden. Vi traf den i Pamhule Skov, Jørgensgaard Skov, Dyrehaven (Graasten) og Lambjerg Indtægt. I Jørgensgaard Skov var Reden anbragt i en Bøg, ca. 15 Meter over Jorden, i Pamhule Skov i en 15 Meter høj Gran 3—4 Meter fra Toppen, og i Dyrehaven ca. 25 Meter oppe i en Bøg.

25. *Charadrius hiaticula hiaticula* (L.).

Charadrius hiaticula hiaticula L., Hartert, II, p. 1532; *Aegialites hiaticula hiaticula* (L.), Schiøler, p. 232; *Aegialitis hiaticula*, Winge, p. 10.

Materiale	♂.	15-VI	Ballum Dige.	Vingelængde:	133 mm.
—	♂.	15-VI	do.	—	: 133 mm.
—	♂.	15-VI	do.	—	: 132 mm.

Præstekrave. Almindeligt ynglende langs begge Kyststrækningerne.

26. *Charadrius hiaticula tundrae* (Lowe).

Charadrius hiaticula tundrae (Lowe), Hartert, II, p. 1534; *Aegialites hiaticula tundrae* (Lowe), Schiøler, p. 232; *Aegialitis hiaticula*, Winge, p. 10.

Materiale: ♀ 15-VI Ballum Dige. Vingelængde; 123 mm.

Nordøstlig Præstekrave. Et enkelt Stykke blev iagttaget 15. Juni paa Vestkysten. At dette Eksempplar, som maa have været paa Træk, tilhører denne Form, der først yngler i det nordlige Sverrig og Finland, godtgøres dels ved, at dens Rygside var mørkere farvet end tre andre, sammesteds og samtidigt nedlagte, ynglende *C. h. hiaticula*, hvis Vingelængder var 132—133 mm. (se ovenfor), og dels ved, at den er mindre end selv de mindste *C. h. hiaticula*, idet den har Vingelængden 123 mm. 73 Stkr. maalte *C. h. hiaticula*, af begge Køn, varierede inden for Intervallet 127—139 mm., medens 44 *C. h. tundrae* havde Vingemaalene 121—132 mm. Eksemplet er derfor en tydelig *C. h. tundrae*. Racen kan, som nævnt, i Reglen ogsaa kendes paa sin mørkere Rygfarve. At enkelte af denne Race findes midt om Sommeren i Danmark, er et ikke enestaaende Fænomen, idet parallele Tilfælde træffes hyppigt blandt Vaderne. I Schiølers Museum findes flere paa Trækket gennem Danmark nedlagte *C. h. tundrae* fra Juli og August, og i Berlinermuseet findes et Individ fra 18. Juni 1929, altsaa fra omtrent samme Dato som ovennævnte Stykke¹.

27. *Squatarola squatarola squatarola* (L.).

Squatarola squatarola squatarola (L.), Hartert, II, p. 1553, Schiøler, p. 232; *Charadrius squatarola*, Winge, p. 10.

Strandhjejle. En lille Flok paa 3 blev den 17. Maj truffet paa Aarø Kalv.

28. *Vanellus vanellus* (L.).

Vanellus vanellus (L.), Hartert, II, p. 1555, Schiøler, p. 232 *Vanellus cristatus*, Winge, p. 10.

Vibe. Meget almindelig paa Engstrækninger og i Marsken.

¹ Jvf. F. Salomonsen, Journ. f. Orn., 1930, p. 67.

29. *Haematopus ostralegus ostralegus* L.

Haematopus ostralegus ostralegus L., Hartert, II, p. 1676, Schiøler, p. 232; *Haematopus ostreologus*, Winge, p. 10.

Materiale: ♀ 15-VI Ballum Dige. Vingelængde: 250 mm.
— : ♂ 16-VI Rømø. — : 255 mm.

Strandskade. Almindelig ynglende paa begge Kyststrækningerne. De nedlagte Eksemplarer viser, at de langs Sønderjyllands Vestkyst ynglende Strandskader hører til den typiske Race, kendetegnet ved det tilspidsede og tynde Næb, medens *H. o. occidentalis* Neum.¹, der findes ved Englands og Hollands Kyster, let kan kendes paa sit svære og lige afskaarne Næb. Denne Race yngler ikke i Danmark, men er et Par Gange strejft ind over de danske Kyster, hvad enkelte Stykker i Zool. Museum viser, idet disse Eksemplarer, som er nedlagte om Efteraaret i Træktiden ved Jyllands Vestkyst, fuldkommen svarer til engelske, typiske *H. o. occidentalis* og derfor maa henregnes til denne Form².

30. *Numenius arquata arquata* (L.).

Numenius arquata arquata (L.), Hartert, II, p. 1642, Schiøler, p. 232; *Numenius arquatus*, Winge, p. 10.

Storspøve. En lille Flok blev set den 16. Juni ved Ballum Dige.

31. *Limosa limosa limosa* (L.).

Limosa limosa limosa (L.), Hartert, II, p. 1637, Schiøler, p. 232; *Limosa ægocephala*, Winge, p. 11.

Sorthalet Kobbersneppe. Yngler enkelte Steder paa Midtlandets Engdrag, f. Eks. fandt vi nogle enkelte Par ved Søderup Aa. I Marskegnene mod Vest er den derimod uhyre almindelig og maa siges at være den Fugl, der præger Landskabet mest. Paa en Spadseretur i Tønders Omegn regnede vi med i et Par Timer at have set 200 Par. Uafslædig lettede Fugle foran os, og hele Tiden lød deres ejendommelige Skrig i vore Ører; paa en Gang kunde vi ofte se op imod et Dusin Individuer svæve over vore Hoveder. Paa vore Udflugter i Marsken havde vi rig Lejlighed til at betragte denne smukke Art nærmere, og det fortjener at bemærkes, at den efter min Mening her er meget

¹ O. Neumann; Die gefiederte Welt, 1929, Heft 14.

² Jfr. F. Salomonsen, The Ibis, 1930, p. 58.

talrigere og optræder mere dominerende end længere nordpaa. Naar man regner med, at Bestanden ikke er aftagende længere mod Syd, men optræder med den samme Hyppighed som i Tønder, Avntoft og Gotteskoog Marsk, er det ikke i Hundreder, men i Tusinder, man skal tælle denne Arts Individuer i det sydlige Jylland.

32. *Philomachus pugnax* (L.).

Philomachus pugnax (L.), Hartert, II, p. 1594, Schiøler, p. 232; *Machetes pugnax*, Winge, p. 11.

Brushane. Almindeligst paa Vestkysten (Marskegnene, Rømø), men ogsaa ret hyppig visse Steder paa Østkysten; den var f. Eks. ret talrig forekommende ved Birkepøl og paa Aarø Kalv.

33. *Tringa hypoleuca* L.

Tringa hypoleucos L., Hartert, II, p. 1623; *Actitis hypoleuca* L., Schiøler, p. 232, Winge, p. 11.

Mudderklire. Blev iagttaget ved flere Søer, bl. a. Haderslev Dam og Hostrup Sø samt ved Østkysten, f. Eks. ved Aabenraa og paa Aarø.

34. *Tringa glareola* L.

Tringa glareola L., Hartert, II, p. 1620, Schiøler, p. 232; *Totanus glareola*, Winge, p. 11.

Tinksmød. Er i Midtlandets Hedemoser ikke sjælden, men forekommer ikke paa andre Lokalteter, da den fordrer en ganske bestemt Landskabstype, nemlig Højmoser bevokset med Sphagnum og Kæruld og omkranset med Lyng og Pilebuske, altsaa netop Steder, som de midtjyske Hedeegne er saa rige paa. Vi traf den bl. a. i Rode Mose (ved Hokkerup), i Tørve-moserne ved Røllum, Hostrup Sø og Hjul Sø, og ved Hønning Mose o. s. v.

35. *Tringa totanus totanus* (L.).

Tringa totanus totanus (L.), Hartert, II, p. 1609, Schiøler, p. 232; *Totanus calidris*, Winge, p. 11.

Rødben. Var meget almindelig overalt, hvor passende Lokalteter forefandtes. I Modsætning til *T. glareola* er denne Art ikke saa stedbunden og foretrækker ikke, som den stenøke

Tinksmed, isolerede Hedemoser, men træffes talrigt paa Enge, ved Høj- og Kærmoser og findes maaske hyppigst langs Kysterne.

36. *Recurvirostra avocetta avocetta* L.

Recurvirostra avocetta avocetta L., Hartert, II, p. 1635, Schiøler, p. 232; *Recurvirostra avocetta*, Winge, p. 11.

Klyde. Paa de store Engstrækninger inden for Juvre Sande paa Rømø ynglede ca. 25 Par. Denne Koloni er ikke nævnt i den for øvrigt ogsaa ellers ret ufuldstændige Oversigt over Klydens nordeuropæiske Forekomster, som nylig er udgivet¹, og hvori heller ikke omtales den lille Koloni paa Ulfshale (ca. 10 Par), de af Johannes Larsen beskrevne Findesteder Enø og Jegindø², den af R. Jul. Olsen fundne Yngleplads paa store Egholm ved Ærø³, eller dens Udbredelse i Sverrig, hvor den tidligere (indtil 1880-erne) fandtes talrigt paa Øland og Gotland, og nu og da stadig væk en enkelt Gang bliver iagttaget, omend ikke ynglende⁴. Ejendommeligt nok fandtes den tidligere ret almindeligt paa Sylt, men er nu borte. Til Gengæld er den 1920 indvandret til Halvøen Svansen⁵. En ung Fugl blev sidste Aar skudt ved Augustenborg Fjord og findes nu opstillet i Sønderborg Stats-skole. Det drejer sig imidlertid her kun om en Omstrejfer; paa Als yngler den ikke.

37. *Calidris alpina schinzii* (Brehm).

Calidris alpina schinzii (Brehm), Hartert, Tillæg, p. 82; *Erolia alpina schinzii* (Brehm), Schiøler, p. 233; *Tringa alpina*, Winge, p. 11.

Ryle. Ret hyppig Ynglefugl paa Strandengene paa baade Øst- og Vestkysten.

¹ G. J. van Oordt, Verh. VI Intern. Ornith. Kongres, p. 223.

² De Danskes Øer, III, p. 478 og 482.

³ D. O. F. T., VI, 1911, p. 17. Da Johannes Larsen (l. c. p. 464) Sommeren 1921 ikke fandt Klyden paa Store Egholm, er Arten sikkert atter forsvundet fra Øen.

⁴ Jfr. L. A. Jägerskiöld: Nordens Fåglar, p. 288, og Sven Ekman: Djurvärldens Utbredningshist. på Skand. halvön. I de sidste Aar er den begyndt at yngle i Skaane. (Jfr. Löwegren, D. O. F. T., XXIII, 1929, p. 76).

⁵ Jfr. Fr. Dietrich: Hamburgs Vogelwelt, p. 171.

38. *Capella gallinago gallinago* (L.).

Gallinago gallinago gallinago (L.), Hartert, II, p. 1657; *Capella gallinago gallinago* (L.), Schiøler, p. 233, Hartert, III, p. 2213; *Gallinago scolopacina*, Winge, p. 12.

Horsegøg. Var vel en af de almindeligste Vadere, som vi traf paa. Den findes udelukkende paa fugtige Engstrækninger, men er paa denne Lokalitet til Gængæld en af Karakterfuglene, idet den er hyppigt forekommende, hvad enten Engene omkranser Søer (Haderslev Dam, Hoptrup Sø) eller gaar langs med Aerne (Søderup Aa), danner Landskabet i Marskegnene (f. Eks. Tønder), strækker sig langs Kysterne som Strandenge (Birkepøl, Trappebugten, Rømø) eller dannes i Forbindelse med Højmoserne i Midtlandets Hedeterræn (f. Eks. Røllum Mose, Rode Mose, Kongsmose, Store Mose (ved Kidskelund), Hønning Mose, etc.).

39. *Capella media* (Lath.).

Capella media (Lath.), Schiøler, p. 233; *Gallinago media* (Lath.), Hartert, II, p. 1660; *Gallinago major*, Winge, p. 12.

Tredækker. Da vi 23. Maj gik i Tørvemoserne sydfor Hostrup Sø, fløj en Fugl op, der tydelig viste sig at være en Tredækker. Ikke alene dens Størrelse og Plumphed og dens Farvetegning, men ogsaa dens tunge Flugt, der foregik kun faa Meter over Jorden, og dens tavse Opflyven gjorde den let at bestemme. Horsegøgen udstøder, som bekendt, naar den opskræmmes, altid en snærende Lyd og skruer sig med hurtige og lette Vingeslag op til store Højder. Den iagttagne Tredækker har uden Tvivl ynglet et Sted i Mosedragenes sumpede Terræn.

40. *Larus ridibundus ridibundus* L.

Larus ridibundus ridibundus L., Hartert, II, p. 1745, Schiøler, p. 233; *Larus ridibundus*, Winge, p. 12.

Hættemaage. Den almindeligste Maagefugl; forefandtes overalt ved Kysterne og ved større Indsøer som ynglende, medens omstrefjende Individuer ogsaa iagttoges over Skovene, paa Markerne og i selv de mindste Damme. Kolonier fandtes bl. a. ved Ketting Nor, Rudebøl Sø, Haderslev Dam, o. s. v. Enkelte Par ynglede paa Aarø. Større Ynglepladser fandtes ejendommeligt

nok ofte ogsaa i Tørvemoserne, f. Eks. Røllum, Kidskelund og Kongsmose.

41. *Larus marinus* L.

Larus marinus L., Hartert, II, p. 1721, Schiøler, p. 233, Winge, p. 12.

Svartbag. En Flok bestaaende af en lille Snes yngre og et Par gamle Fugle strejfede om i Farvandet omkring Aarø.

42. *Larus canus canus* L.

Larus canus canus L., Hartert, II, p. 1730, Schiøler, p. 233; *Larus canus*, Winge, p. 12.

Stormmaage. I Modsætning til Hættemaagen en udpræget Saltvandsmaage, der udelukkende yngler ved Kysterne, hvor den er langt talrigere end hin, men til Gengæld helt manglende i Hedeegnene og ved Indsøerne. Inde i Land blot iagttaget paa de pløjede Marker, hvor de fortærer Larver og Orme.

43. *Larus argentatus argentatus* Pontopp.

Larus argentatus argentatus Pontopp., Hartert, II, p. 1723, Schiøler, p. 233; *Larus argentatus*, Winge, p. 12.

Sølvmage. Ret almindelig paa Rømø, hvor store Flokke af baade yngre og udvoksede Fugle sad langs Havstokken eller strejfede om enkeltvis. At de ynglede der er usandsynligt, snarere stammer de fra den store Sølymaagekoloni paa Fanø, der jo kun ligger et lille Stykke Nord for Rømø, og hvorfra de omstrejfende Fugle let vil kunne naa disse Kanter.

44. *Sterna albifrons albifrons* Pall.

Sterna albifrons albifrons Pall., Hartert, II, p. 1712, Schiøler, p. 233; *Sterna minuta*, Winge, p. 12.

Dværgterne. Ret hyppigt forekommende baade paa Øst- og paa Vestkysten. Reder blev nu og da fundet, altid beliggende i Sandstranden mellem Sten og indeholdende 2—3 Æg.

45. *Sterna hirundo hirundo* L.

Sterna hirundo hirundo L., Hartert, II, p. 1701, Schiøler, p. 233; *Sterna hirundo*, Winge, p. 12.

Fjordterne. Almindelig ynglende ved større Indsøer (Haderslev Dam, Hostrup Sø, Ketting Nor), hvorfra de strejfede rundt og blev truffet fiskende ved Møledamme, Vandløb, o. s. v.

I Marsken ynglede enkelte blandt de langt talrigere *S. macrura* ved Rudebøl Sø, men baade her og ude ved Kysterne blev der kun truffet enkelte Stykker, idet Havternen her havde indtaget dens Plads.

46. *Sterna macrura* Naum.

Sterna macrura Naum., Schiøler, p. 233, Winge, p. 12; *Sterna paradisaea* Brünn., Hartert, II, p. 1704.

Havterne. Meget talrig paa begge Kyststrækningerne.

47. *Sterna sandvicensis sandvicensis* Lath.

Sterna sandvicensis sandvicensis Lath., Hartert, II, p. 1699, Schiøler, p. 233; *Sterna cantaca*, Winge, p. 13.

Splitterne. En enkelt Fugl blev den 31. Maj set flyvende langs den sydvestlige Kyst af Als. Da Leo Moesgaard ogsaa har truffet den paa dette Stykke (mellem Birkepøl og Draget til Kegnæs), og ligeledes Lektor Andersen mener at have set den her, er der Sandsynlighed for, at den i et ringe Antal yngler et Sted paa Als' Kyst. Det eneste Sted, hvor den med Sikkerhed er kendt som ynglende i Sønderjylland, er den lille Ø Jordsand mellem Rømø og Sylt, paa hvilken der i 1926 fandtes 150—200 Reder¹. Fuglen synes dog i de sidste Aar ogsaa at være forsvundet derfra².

48. *Gelochelidon nilotica nilotica* (Gm.).

Gelochelidon nilotica nilotica (Gm.), Hartert, II, p. 1689, Schiøler, p. 233; *Sterna anglica*, Winge, p. 13.

Sandterne. Et Eksempel af en udvoksen Fugl i Gaardejer Festersens Samling (Avnbøl), nedlagt 1895 ved Hostrup Sø, hvor den dengang, efter Ejerens Udsagn, var talrig, er det sidste Vidnesbyrd, vi har om denne Fugls Forekomst i Sønderjylland. I forrige Aarhundrede ynglede den meget almindeligt ved Søgaard Sø, Hostrup Sø og Haderslev Dam, og saa sent som 1893 fandt Hagerup den der³, men at den endnu nogle Aar holdt fast ved disse Ynglepladser, viser ovennævnte udstoppede Eksempel fra 1895. I 1914 søgte Dietrich⁴ forgæves efter den;

¹ R. Jul. Olsen, D. O. F. T., XX, 1926, p. 168.

² Ibid., 1929, p. 95.

³ Orn. Monatsschr., 1894.

⁴ Dietrich, I. c., p. 125.

den var da allerede væk, og vi kunde kun bekræfte dette sørgelige Faktum.

49. *Chlidonias nigra nigra* (L.).

Chlidonias nigra nigra (L.), Hartert, Tillæg p. 84, Schiøler, p. 233; *Sterna nigra*, Winge, p. 13.

Sortterne. Er Karakterfugl for det tørre Midtlands Hedemoser og Tørvekær, hvor den var meget talrig. Enkelte Steder

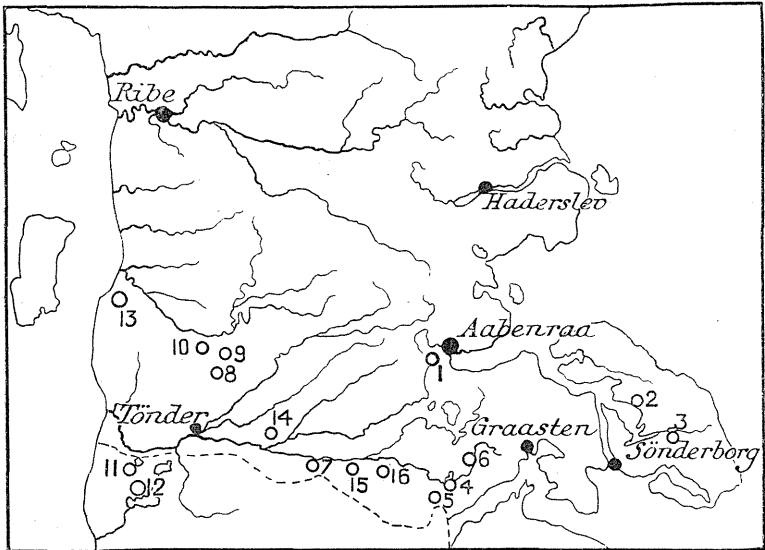

Fig. 11. Sortternens, *Chlidonias n. nigra* (L.), Ynglesteder i Sønderjylland.

fandtes den ved moseagtige Søer i Marsken og i Østlandet; Kysterne og aabne Indsøer derimod skyer den. Paa Kortet (Fig. 11) er de af os fundne Ynglepladser i Sønderjylland afsat: 1. Røllum Mose, 40 Par; 2. Ketting Nor, et enkelt Par; 3. Mjang Sø, ca. 40 Par; 4. Storemose (Kidskelund), 2 Par; 5. Mose ved Krusaa, ca. 10 Stkr.; 6. Rode Mose, 2 Par; 7. Jyndeved, 1 Par; 8. Vennemose, ca. 15 Par; 9. Mose Syd for Draved, 3 Par; 10. Kongsmose, 25 Par; 11. Moser Syd for Rudebøl Sø, 10 Par; 12. Gotteskoog Sø, 15 Par; 13. Kær ved Ballum Dige, 4—5 Stkr.; 14. Dam ved Burkal, 2—3 Stkr.; 15. Mose ved Rødebækkro, 4 Par; 16. Bommerlund, 5 Par.

Rederne var altid anlagt helt ude i Søkanten paa Hængedynd og som Følge deraf fuldstændig utilgængelige. Sortternen synes i de sidste Aar at have bredt sig hernede; saaledes er de store Kolonier ved Røllum Mose og Mjang Sø først dannede i de sidste to Aar, efter hvad Lærer Andersen (Røllum) og Student Moesgaard (Sønderborg) meddeler.

50. *Perdix perdix perdix* (L.).

Perdix perdix perdix (L.), Hartert, III, p. 1929, Schiøler, p. 234; *Perdix cinerea*, Winge, p. 8.

Agerhøne. Ikke sjældent iagttaget paa Markerne.

51. *Porzana porzana* (L.).

Porzana porzana (L.), Hartert, III, p. 1827, Schiøler, p. 234; *Porzana maruetta*, Winge, p. 9.

Plettet Rørvagtel. Ved Mjang Dam var Plettet Rørvagtel hyppig. Ganske vist saa vi den ikke, men i Skumringen lød uafsladelig dens karakteristiske »vi-de, vi-de« fra de fugtige Eng- og Sivstrækninger.

52. *Gallinula chloropus chloropus* (L.).

Gallinula chloropus chloropus (L.), Hartert, III, p. 1840, Schiøler, p. 234; *Gallinula chloropus*, Winge, p. 9.

Rørhøne. Ret almindelig forekommende i Smaasøer, særlig i Damme og Kær omgivne af Siv og Krat og beliggende i eller i Nærheden af Skov. Vi fandt den flere Steder, f. Eks. Søgaard Sø, Tørning Sø, Rønshoved Mølledam etc. Paa Midtlandet ikke iagttaget.

53. *Fulica atra atra* L.

Fulica atra atra L., Hartert, III, p. 1851, Schiøler, p. 234; *Fulica atra*, Winge, p. 9.

Blishøne. Overordentlig talrig i alle Indsøerne, dog ikke ynglende i de meget smaa Kær. Overvejende i de østlige Egne.

54. *Columba oenas oenas* L.

Columba oenas oenas L., Hartert, III, p. 1474, Schiøler, p. 234; *Columba oenas*, Winge p. 17.

Huldue. Ikke sjældent i de østlige Løvskov. I Pamhule Skov ved Haderslev saa vi flere Smaaflokke paa 2—4 Individuer,

der, skræmte op fra Rederne ved vor Tilsynekomst, fløj over Hovederne paa os; ogsaa i Hjelm Skov ved Aabenraa og Dyrehaven ved Graasten saa og hørte vi den. Redepladsen vælges i fritstaaende, gamle Løvtræer, aldrig i yngre Træer eller i Kratskov. Fuglen foretrækker de aabne Lysninger med store Træer. I alle tre nævnte Skove byggede Hulduen i hule Træer i Kompagniskab med Alliker, der selvfølgelig dannede det største Parti af Hullernes Beboere. I Skovrider Holsteins Oversigt over de danske Hulduers Ynglepladser¹ er disse Lokalteter ikke nævnt, og det er vist i det hele taget lidet kendt, at denne Art her i de sønderjyske Skove ikke er helt sjælden.

55. *Columba palumbus palumbus* L.

Columba palumbus palumbus L., Hartert, II, p. 1477, Schiøler, p. 234; *Columba palumbus*, Winge, p. 17.

Ringdue. Meget talrig ikke blot i Løvskovene, men ogsaa i Midtlandets Plantager.

56. *Athene noctua noctua* (Scop.).

Athene noctua noctua (Scop.), Hartert, p. 1000, Schiøler, p. 234; *Athene noctua*, Winge, p. 16.

Kirkeugle. Ynglede i et højt Piletræ ved Vennemose (lidt Syd for Draved) og sad omgivet af skrigende Solsorter, Stære og Graaspurve i et nærliggende Træ, hvorfra den ved vor Ankomst fløj bort. Den er vist for øvrigt ikke sjælden. Saaledes findes den ynglende i Vestre Sottrup Kirke (Moesgaard), og et Eksemplar hos Konservatoren i Haderslev var nedlagt ved Skodborg dette Foraar; i Ribe Amt er den fundet i 3 Kirker².

57. *Strix aluco aluco* L.

Strix aluco aluco L., Hartert, II, p. 1022, Schiøler, p. 234; *Syrnium aluco*, Winge, p. 16.

Natugle. Ikke sjælden i Østlandets Løvskove. Vi traf den flere Steder, f. Eks. i Pamhule Skov, Jørgensgaard Skov, Nørre Skov, etc.

¹ Dansk Jagttidende, 1929, p. 13.

² Halfdan Lange: Fugleliv i Ribes Omegn, p. 74.

58. *Tyto alba guttata* (Brehm).

Tyto alba guttata (Brehm), Hartert, II, p. 1029, Schiøler, p. 234; *Strix flammea*, Winge, p. 17.

Slørugle. Et Par ynglede i Graasten Slotspark, hvor vi om Aftenen hørte dens mærkelige Skrig.

59. *Caprimulgus europaeus europaeus* L.

Caprimulgus europaeus europaeus L., Hartert, II, p. 846, Schiøler, p. 234; *Caprimulgus europaeus*, Winge, p. 17.

Natravn. I Hønning Plantage talrig, ellers ikke iagttaget. Da vi om Aftenen i Skumringen gik en Tur i nævnte Granplantage, hørte vi overalt dens karakteristiske, ikke umelodiske Lyd og saa dens urolige Silhuet over de lyngebvoxede Lysninger.

60. *Apus apus apus* (L.).

Apus apus apus (L.), Hartert, II, p. 836, Schiøler, p. 234; *Cypselus apus*, Winge, p. 17.

Mursejler. Meget almindelig, især i Byerne.

61. *Cuculus canorus canorus* L.

Cuculus canorus canorus L., Hartert, II, p. 943, Schiøler, p. 234; *Cuculus canorus*, Winge, p. 17.

Gøg. Meget almindelig. I Midtlandets Hedeegne var Gøgen absolut en af Karakterfuglene, og man saa og hørte den uafbrudt.

62. *Picus viridis virescens* (Brehm).

Picus viridis virescens (Brehm), Hartert, III, p. 2183, Schiøler, p. 234; *Gecinus viridis*, Winge, p. 18.

Grønspætte. Meget sjælden; i de fleste Skove forekommer den ikke eller er i hvert Fald meget faatallig, og de fleste Forstmænd og andre fugleinteresserede hernede har ikke set den. Vi fik den med Sikkerhed kun at se en Gang, nemlig i Smaaskovene omkring Krusaa, Vest for Kollund Skov, hvor den sad i et Asketræ, hvorfra den, efter at vi havde iagttaget den i nogen Tid, fløj videre, udstødende sit ejendommelige Skrig: gøgøgøgøgøgøgøg. I Pamhule Skov, hvor der efter Skovfoged Vilstrups Meddelelse yngler et Par, hørte vi et Grønspætteskrig, men saa ikke Fuglen.

63. *Dryobates major pinetorum* (Brehm).

Dryobates major pinetorum (Brehm), Hartert, II, p. 902, Schiøler, p. 235; *Dendrocopus major*, Winge, p. 18.

Materiale:

♂.	23-V.	Søgaard Skov.	Vingelængde:	135 mm.
♂.	23-V.	do.	—	: 137 mm.
♂.	24-V.	Aarup Skov.	—	: 133 mm.
♀.	20-V.	Pamhule Skov.	—	: 132 mm.

Stor Flagspætte. Ikke sjælden i de østlige Skove. De nedlagte Eksemplarer viser tydelig, at den sønderjyske Flagspættepopulation tilhører Formen *D. m. pinetorum*, der har Vingelængden: 131—138 mm. Ogsaa det øvrige Jylland og Øerne lader til at være beboet af denne Form, hvorimod Bornholms Flagspætter tilhører Racen *D. m. major*¹.

64. *Oenanthe oenanthe oenanthe* (L.).

Oenanthe oenanthe oenanthe (L.), Hartert, I, p. 679, Schiøler, p. 235; *Saxicola oenanthe*, Winge, p. 22.

Digesmutte. Ikke almindelig. Vi traf den kun et Par Gange paa tørre og stenede Steder, f. Eks. ynglede flere Par i de store Stenbunker ud for Klinerne mellem Birkepøl og Kejnæs.

65. *Saxicola rubetra rubetra* (L.).

Saxicola rubetra rubetra (L.), Hartert, III, p. 2164, Schiøler, p. 235; *Praticola rubetra*, Winge, p. 22.

Bynkefugl. Overalt hyppig paa fugtigt Engterræn, derfor meget almindelig langs Landevejene i Midtlandet, hvor de i stort Antal altid var at finde paa Telefontraadene.

66. *Phoenicurus phoenicurus phoenicurus* (L.).

Phoenicurus phoenicurus phoenicurus (Hartert), I, p. 718, Schiøler, p. 235; *Ruticilla phoenicura*, Winge, p. 22.

Rødstjert. Ikke almindelig som ynglende. Kun i de store Skove i Graastens Omegn lykkedes det os at faa denne smukke Sanger at se, idet vi fandt 3 Par i Graasten Slotspark og 1 Par i Kelstrup Plantage. Alle fire Steder ynglede de i umiddelbar Nærhed af Mennesker, i Graasten Slotspark saaledes i en Eg i

¹ Schiøler, D. O. F. T., XVI, 1922, p. 41.

Skovriderens Have, i en El tæt ved Fiskemesterens Hus og i en Husmandshave ved Landevejen, i Kelstrup Plantage endelig i Haven ved et Skovløberhus.

67. *Phoenicurus ochrurus gibraltariensis* (Gm.).

Phoenicurus ochrurus gibraltariensis (Gm.), Hartert, I, p. 720; Schiøler, p. 235; *Ruticilla titys*, Winge, p. 22.

Husrødstjert. Faatallig Ynglefugl i Sønderjylland. Vi traf den to Steder, nemlig i Aabenraa, hvor den fandtes ved nogle Træskure i Havnen, og i Padborg, hvor en Han, syngende sin ejendommelige Sang, sad i en Lysmast paa Banegaardster-rænet. At den bliver almindeligere bestyrkes ved det Faktum, at jeg, da jeg i Midten af Juli 1929 opholdt mig i nogle Dage paa Fanø, fandt to Par Husrødstjerte ynglende paa Øen; den ene havde Rede i en Kulkælder og maatte for at fodre Ungerne flyve ind af et ganske lille Vindue.

68. *Erithacus rubecula rubecula* (L.).

Erithacus rubecula rubecula (L.), Hartert, I, p. 750, Schiøler, p. 235; *Erithacus rubecula*, Winge, p. 23.

Rødhals. Meget almindelig Skovfugl, baade forekommende i Løv- og i Naaleskovene.

69. *Luscinia luscinia luscinia* (L.).

Luscinia luscinia (L.), Hartert, I, p. 736, Schiøler, p. 235; *Luscinia philomela*, Winge, p. 23.

Nattergal. Om de to Nattergaleformers, den »sydliges« og den »nordliges«, Udbredelse i Jylland har der været skrevet og diskuteret meget. Den nordlige Nattergal, *L. l. luscinia*, yngler i Skandinavien paa den sydlige Del af Gotland, paa Øland og i det sydlige Sverrig, fra Smaaland og Halland gennem hele Blekinge og Skaane, og i Danmark paa alle Øerne, men i Jylland angives ofte blot to Omraader, nemlig i Aarhuseggen og, adskilt fra den langt mod Syd, paa Als og i Landet omkring hele Flensborg Fjord, hvorefter vi igen først træffer den nordlige Nattergal østfor Lybækbugten langs den mecklenborgske og pommeriske Kyst. Den sydlige Nattergal, *L. l. megarhyncha*, træffes Syd for *L. l. luscinia*'s tyske Østersøpopulation, men gaar i Holsten mod Nord til midt i Halvøen Angel, omtrent til *L. l. luscinia*'s

Sydgrænse Syd for Flensborg Fjord¹. I 1926 gik Nordgrænsen fra Eckernförde til Byen Slesvig². Det er vist det naturligste at betragte de to Nattergaleformer som Racer af den samme Art, et Synspunkt, som først Kleinschmidt har anlagt³, og som de fleste nu har antaget. De to Racers Levevis er for saa vidt omtrent den samme, men det maa dog bemærkes, at den sydlige Nattergal paa Steder, hvor de to Arters Udbredningsomraade støder sammen (f. Eks. Stettin), foretrækker mere »vilde« Egne saasom Skove, Krat og Buskads langs Aaer og Flodløb end vor nordlige Nattergal, som der mere er en Park- og Kirkegaardsfugl⁴. I Danmark har Jespersen foretaget Undersøgelser over Nattergalens Udbredelse⁵ og har i Jylland kun fundet den konstant ynglende ved Aarhus, Skanderborg og Horsens. Efter Emeis og Jespersen skulde der altsaa være to adskilte Yngleomraader for Nattergalen i Jylland, et i Aarhuseggen og et omkring Flensborg Fjord. Dette bestyrkes ved det Faktum, at hverken Hildebrandt har fundet den ved Haderslev⁶, eller Emeis truffet den ved Aabenraa⁷. Emeis indrømmer dog, at »es ist durchaus wahrscheinlich, dass er auch an der nord-schleswigschen Ostküste am Hadersleben und Apenrade bereits als Brutvogel vorhanden ist«. (l. c., p. 167).

Vore Resultater fra Rejsen 1929 viser, at Forholdene nu faa Aar senere har forandret sig, idet Nattergalen træffes mange flere Steder end de i Litteraturen nævnte, altsaa at den har udbredt sig mod Vest. Sagen er nemlig den, at Jylland danner Vestgrænsen for denne østlige Fugls Udbredelsesomraade, og det er derfor let forklarligt, at de jyske Fjorddale og Aaløb, der med deres Bevoksning af Elletræer og Tjørnebuskadser frembyder ypperlige Levevilkaar for Nattergalen, ikke endnu er beboet af denne. Det gælder nemlig for de fleste Fugle, at Populationen altid er mere spredt i Yderkanterne af Yngleomraadet, hvis dette da ikke er omgivet af naturlige Grænser, saasom Bjerge, Have

¹ W. Emeis: Ornith. Monatsber., 1928, p. 33.

² K. Beckmann: Ornith. Monatsber., 1927, p. 77.

³ O. Kleinschmidt: Journ. f. Ornith., 1903, p. 313.

⁴ P. Robien: Ornith. Monatsber., 1928, p. 117; St. Medreczky, Aquila 1929, p. 421.

⁵ P. Jespersen: D. O. F. T., XV, 1920, p. 1.

⁶ H. Hildebrandt: Ornith. Monatsber., 1926, p. 181.

⁷ W. Emeis: Ornith. Monatsschrift, 1926, p. 161.

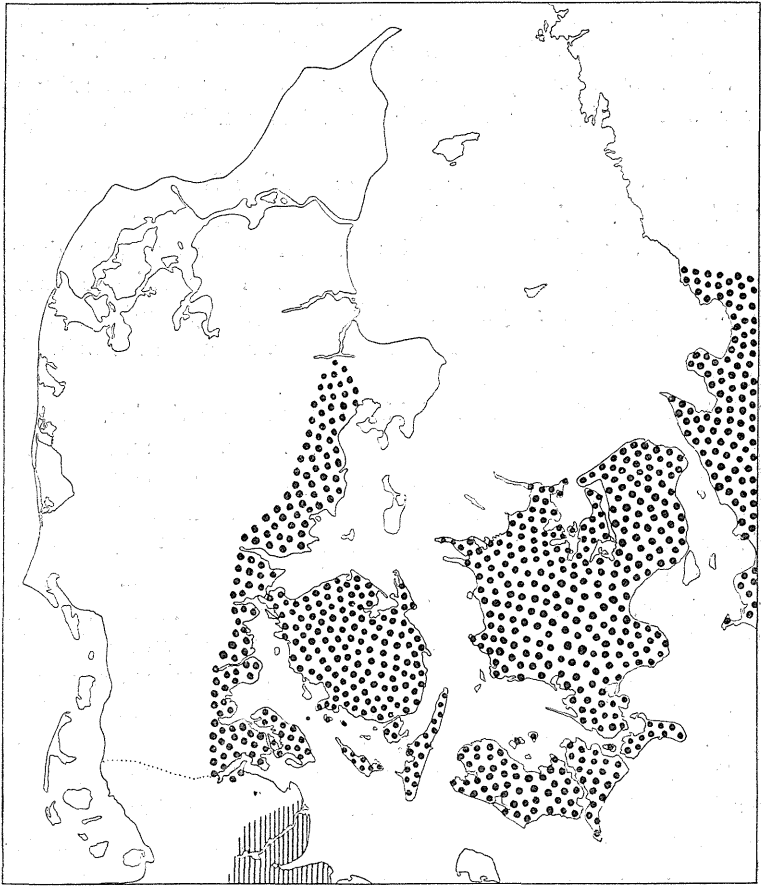
eller andre isolerende Skranker, for i saa Tilfælde kan Individrigdommen være lige saa stor i Periferien som i de centrale Egne. Men for Nattergalens Vedkommende er netop Tale om en Art, der endnu ikke har indtaget hele sit naturlige Udbredningsomraade, men stadig befinder sig paa Vandring mod Vest og først i en geologisk set ret sen Periode er indvandret til Jylland, hvorfor dens Optraeden der nu er saa uregelmæssig; den bliver sandsynligvis almindeligere efterhaanden i de østjyske Egne.

Det maa først bemærkes, at den sydlige Nattergal ikke yngler i Danmark. Alle de af os trufne Nattergale var af den typiske Form, selv i Graastens Skove, der er de sydligste danske Egne, i hvilke Nattergalen kan træffes. Naar Winge skriver om *L. megarhyncha*: »ynglende i det sydligste Jylland, og maaske paa Fyn«¹, saa er dette forkert og beror paa, at Forholdene dengang ikke var klarlagte.

I Graastens Skove traf vi Nattergalen flere Steder, hvor der fandtes velegnede Betingelser for den, f. Eks. i de sumpede Krat i Nederstjernen, i Slotsparken o. s. v., og paa Als ligeledes, f. Eks. ved Sønderskoven, Mjang Dam, etc. Leo Moesgaard oplyser mig i et Brev om, at han har fundet 31 Par ynglende Nattergale paa Sundeved og 29 Par i det sydlige Als. Endvidere hørte vi den ved Aabenraa i et Hegn nær ved Aabæk, hvorfra baade Skovrider Brüel og Skovrider Rossen kendte den. Ved Hoptrup Sø saa og hørte vi 2, og i Haderslevengen var der ligeledes nogle Par; vi hørte den ved Vesterskoven, og Skovfoged Vilstrup oplyste os om, at der fandtes flere ved Haderslev Dam. Ogsaa Redaktør Rud har i de sidste Aar regelmæssigt hørt den ved Haderslev. Mellem Haderslev og Horsens synes Nattergalen at optræde temmelig uregelmæssigt, men er dog hvert Aar repræsenteret i hvert Fald af enkelte Par. Ved Kolding har Hagerup (jfr. Jespersen, l. c., p. 22) iagttaget den, og den synes at yngle der ret jævnlgt; ogsaa Redaktør Rud meddeler mig, at han har truffet den i Kolding. I Fredericia var der, fortæller Konservator Madsen, 1928 to Par ynglende Nattergale, men i 1929 derimod ingen. I Vejle er den fundet flere Gange, men er ingen fast Ynglefugl. Alt i alt maa det vel siges, at der ikke kan skelnes mellem to Yngleomraader i Jyl-

¹ H. Winge: D. O. F. T., I, 1906—07, p. 23.

land, et omkring Flensborg og et i Nordjylland i Aarhusegnen, men at hele Jyllands Østkyst fra Aarhus til Flensborg er beboet af Nattergalen, der dog i de midterste Egne optræder uregel-

Luscinia luscinia (L).

Luscinia megarhyncha Brehm.

Fig. 12. Det omtrentlige Omraade for Nattergalens Udbredelse i Danmark 1929.

mæssigt og faatalligt, men at den stadig udbreder sig¹. Det medfølgende Kort (Fig. 12) angiver i store Træk dens nuværende Udbredningsomraade i Danmark.

¹ F. Eks. har den i 1929 bredt sig til Randers, hvor den før i Tiden kun var en meget sjælden Gæst. Ifølge Meddelelse af Læge G. Rendtorff til Dr. Jespersen fandtes to Par i Byens Omegn. (Jfr. Randers Amts Avis 19/6 29).

70. *Turdus viscivorus viscivorus* L.

Turdus viscivorus viscivorus L., Hartert, I, p. 647, Schiøler, p. 235; *Turdus viscivorus*, Winge, p. 22.

Misteldrossel. Var ikke sjældnen i de store Naale- og Blandingsskove. Mest foretrækker den Granbevoksningerne, men vi traf den ogsaa enkelte Steder i Bøgeskov. Den er overordentlig sky og er maaske den Skovfugl, der er vanskeligst at iagttage, da den allerede flyver bort, naar man nærmer sig den paa flere Hundrede Meters Afstand. Kun under Fodringen af Ungerne opgiver den sin Utilnærmelighed og er da lettere at komme paa nært Hold. Sangen minder lidt om Solsortens, men kan dog let skelnes fra dennes paa de kraftigere og mere klangfulde Fløjtetoner, som synes mere melodiske og dvælende end hos Solsorten. Til Gengæld mangler dennes rige, afvekslende Repertoire hos Misteldrosselen, der i Reglen blot udstøder fire smukke, klokkerene Toner. Naar den forstyrres, udstøder den en snærende Lyd paa samme Maade som Sjaggeren. Vi hørte denne Lyd, bl. a. i Lindet Skov, da den opdagede, at vi iagttog dens Fodring af Ungerne, og i Pamhule Skov, da en Spurvehøg forfulgte den. Den blev som nævnt fundet flere Steder i Naaleskovene, nemlig i Høtterkobbøl Plantage, i Lindet Skov og i Kelstrup Plantage (det sidste Sted var der to Par) og endelig i Pamhule Skov.

71. *Turdus philomelos philomelos* Brehm.

Turdus philomelos philomelos Brehm, Hartert, I, p. 651, Schiøler, p. 235; *Turdus musicus*, Winge, p. 22.

Sangdrossel. Almindeligt forekommende overalt, hvor passende Lokalteter var til Stede, i Skove, Parker etc.

72. *Turdus merula merula* L.

Turdus merula merula L., Hartert, I, p. 665, Schiøler, p. 235; *Turdus merula*, Winge, p. 22.

Solsort. Meget talrig i alle Skovene, i Haver o. s. v.

73. *Sylvia curruca curruca* (L.).

Sylvia curruca curruca (L.), Hartert, I, p. 588, Schiøler, p. 235; *Sylvia curruca*, Winge, p. 20.

Gærdesanger. Ikke saa talrig som de andre Sylvier, men

dog ret almindelig. Holder fortrinsvis til i Buskadser i Udkanterne af Skove og Plantager, i Haver og i de i Sønderjylland saa talrige, levende Hegn, hvorimod den skyer egentlig Skov og tætte Bevoksninger.

74. *Sylvia communis communis* Lath.

Sylvia communis communis Lath., Hartert, I, p. 586, Schiøler, p. 235; *Sylvia cinerea*, Winge, p. 20.

Tornsanger. Den almindeligste Sanger og Karakterfugl for det aabne Lands levende Hegn (Knicklandskabet); den forekommer iøvrigt paa de samme Lokaliteter som foregaaende Art, i indfildrede Buskadser, i den kratagtige Bevoksning langs Veje og i gamle Haver, men mangler ligesom Gærdesangeren i Skovene og Tykningerne.

75. *Sylvia atricapilla atricapilla* (L.).

Sylvia atricapilla atricapilla (L.), Hartert, I, p. 583, Schiøler, p. 235; *Sylvia atricapilla*, Winge, p. 22.

Munk. I Løvskovene meget almindelig; den synes at foretrække den aabne, lyse, unge Bøgeskov med den rigelige Underkov fremfor den ældre, tætte Stangbøgbevoksning. Som Skov- og Parkfugl opholder den sig mest i Træernes Kroner og danner derved en Modsætning til de to foregaaende Arter, der hovedsagelig var Buskbeboere.

76. *Sylvia borin* (Bodd.).

Sylvia borin (Bodd.), Hartert, I, p. 581, Schiøler, p. 235; *Sylvia hortensis*, Winge, p. 22.

Havesanger. Almindelig i Skove og Parker; træffes ved Lysninger, i Ungskov etc. som Munken.

77. *Hypolais icterina* (Vieill.).

Hypolais icterina (Vieill.), Hartert, I, p. 570, Schiøler, p. 235, Winge, p. 22.

Gulbug. Overordentlig talrig i Haver, Parker og i Udkanterne af ung Bøgeskov, men aldrig i det Indre og aldrig i Storskov; den kræver aabent, parkagtigt Terræn. Den synes mig at være almindeligere her end i det øvrige Danmark og lader ogsaa til at være taget til i de sidste Aar; thi flere Ornithologer, f. Eks. Pastor Andersen og Student Moesgaard, har først i

de senere Aar fundet den saa almindeligt som nu, medens den tidligere var langt sjældnere. Selv ovre i Marsklandet eller i det tørre Midtland var den hyppig, og der hørtes saa at sige et Par ved hver Bondehave, som ragede op af Heden.

78. *Acrocephalus palustris* (Bechst.).

Acrocephalus palustris (Bechst.) Hartert, I, p. 562, Schiøler, p. 235, Winge, p. 22.

Kærsanger. Ikke sjælden som ynglende. Vi fandt den ret jævnligt og altid i Buskadser, aldrig i Siv- eller Rørskovene som de andre *Acrocephalus*-Arter. Vi traf den i et Pilekrat ved Tørring Mølle, i nogle Snebærbuske i en Have ved Fredsted, i høj Bevoksning af Nælder ved Ketting Nor, i nogle Syren- og Lindetræer sammesteds, i et Pilebuskads ved Munkemølle og i flere Haver ved Hjordkær. At den, til Trods for sin lidet rørsangeragtige Levevis, ikke, hvor den opholder sig, helt kan undvære Tilstedeværelsen af Vand, fremgaar af, at alle de ovennævnte Findesteder for Kærsangeren laa højst et Par Hundrede Meter fra en Sø, Dam eller anden Vandsamling, eller i Nærheden af Mose- drag. Flere Kærsangere efterlignede i deres Sang ypperligt andre Fugles Stemmer; skuffende Lighed havde f. Eks. dens Foredrag af Havesangerens, Gulbugens, Landsvalens og Rødbenens Stemmer.

79. *Acrocephalus scirpaceus scirpaceus* (Herm.).

Acrocephalus scirpaceus scirpaceus (Herm.), Hartert, III, p. 2144, Schiøler, p. 235; *Acrocephalus arundinaceus*, Winge, p. 22.

Rørsanger. Hyppig i de fleste store Søers Rørskove. Den 21. Maj fandt vi den mærkeligt nok syngende i en Have — i en Ligusterbusk — uden for Haderslev; et mærkeligt Opholdssted for en Rørsanger.

80. *Acrocephalus arundinaceus arundinaceus* (L.).

Acrocephalus arundinaceus arundinaceus (L.), Hartert, I, p. 556, Schiøler, p. 235; *Acrocephalus turdinus*, Winge, p. 22.

Drosselrørsanger. Mindst en halv Snes Par ynglede i Ketting Nor paa Als. Drosselrørsangeren gør allerede ved første Blik Indtryk af at være større end de andre Rørsangere. Den synger helst fra høje, enligstaaende Rør, saa at dens Sang kan høres vidt omkring og den selv ses langt bort; den sidder

da i en skraa Stilling oppe paa Røret syngende af fuld Hals, saa at dens røde Svælg kan ses. Ofte flytter den sig uroligt paa Røret eller hopper over paa et andet, men i Reglen bliver den længe siddende. Sangen er meget kraftig og let kendelig; den lyder omtrent som: »karre-karre, kit-kit-kit, karre-karre-karre, kit-kit — — —«. Vi saa og hørte, som sagt, ca. 10 Par paa et relativt lille Areal; et Sted hørtes hele fire paa en Gang. Den er blevet talrigere i de sidste Aar; efter hvad Leo Moesgaard fortæller mig, var der i 1925 kun 2 Par, i 1927 5 Par, i 1928 10 Par, og i Aar vist flere, saa den synes at brede sig. Ved Haderslev Dam er den set¹.

81. *Acrocephalus schoenobaenus* (L.).

Acrocephalus schoenobaenus (L.), Hartert, I, p. 566, Schiøler, p. 235; *Acrocephalus phragmitis*, Winge, p. 20.

Sivsanger. Den almindeligste *Acrocephalus*. Var overalt at finde i Nærheden af siv- og rørbevoksede Søer og Sumpe, ogsaa i Marskegnene, og opholdt sig altid i Siv- og Buskvegetationen inden for Rørskovene, i hvis Tykninger den ikke trænger ind.

82. *Phylloscopus collybita collybita* (Vieill.).

Phylloscopus collybita collybita (Vieill.), Hartert, I, p. 501, Schiøler, p. 235; *Phyllopeustes rufus*, Winge, p. 21.

Materiale:

♂	8—VI.	Graasten Slotspark.	Vingelængde: 57	mm
♂	21—V.	Høtterkobbøl Plantage.	—	: 57,5 —
♂	18—V.	Pamhule Skov.	—	: 58,5 —
♂	18—V.	do.	—	: 59 —
♂	18—V.	do.	—	: 59 —
♂	8—VI.	Graasten Slotspark.	—	: 59 —
♂	1—VI.	Arnkil Fredskov.	—	: 60 —
♂	21—V.	Høtterkobbøl Plantage.	—	: 60,5 —
♂	19—V.	Pamhule Skov.	—	: 60,5 —
♂	4—VI.	Augustenborg Park.	—	: 60,5 —

♂♂: Vingelængdens Variation: 57—60,5 mm

Gransanger. Meget almindelig som ynglende i Sønderjyllands Skove. Navnet Gransanger synes ikke saa heldigt valgt, da den aldrig ses i Granskove og Plantagerne, men udelukkende

¹ H. Hildebrandt: Ornith. Monatsber., 1926, p. 181.

i Løvskovene, i hvilke den, ligesom naar den om Foraaret kan ses paa Gennemtræk i den øvrige Del af Danmark, med særlig Forkærlighed opholder sig i Elletræer, Ask, Bøg etc., og den

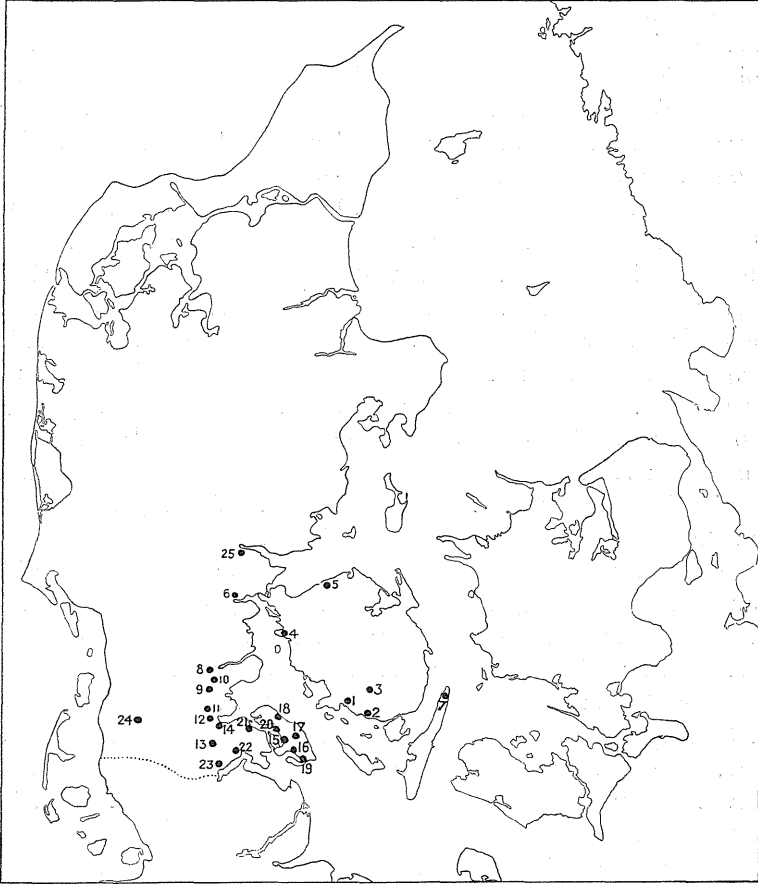

Fig. 13. Gransangerens, *Phylloscopus c. collybita* (Vieill.), Udbredelse i Danmark.

træffes her i Reglen i Kronerne paa fritstaaende Træer eller i Bevoksninger ud mod Veje, Lysninger eller Skovenge, aldrig i tæt Skov. Den høres ofte syngende fra de høje Bøgekroner, og Sangen, der lyder som »tjip-tjip-tjap — —«, er ikke forskellig fra den, som de gennemtrækkende Fugle af den nordlige Form, *Ph. c. abietinus* (Nilss.), om Foraaret lader høre. Gransangeren er en Fugl, som først i de sidste Aar er indvandret fra Syd til

Danmark. Paa Kjærbøllings Tid kendtes den kun fra Flensborg¹, men efterhaanden er den blevet talrigere og har udbredt sig mod Nord, saaledes at den nu maa siges at være en ret almindelig forekommende Art i det sydlige Jylland og vestlige Fyn. De nedlagte Fugle (alle Hanner) havde Vingelængden: 57—60,5 mm, hvilket tydeligt godtgør, at de hører til den ovennævnte typiske Form i Modsætning til de om Foraaret gennem Danmark trækkende *Ph. c. abietinus*, der udmærker sig ved deres større Dimensioner, med en Vingelængde, der varierer mellem 62 og 67,5 mm for Hannernes Vedkommende.

Paa det ovenstaaende Kort (Fig. 13) er vist Gransangerens nutidige Udbredelse i Danmark. Tallene henviser til de følgende kendte Forekomster: 1. Holstenshus, iagttaget af O. Fabricius²; 2. Nakkebøllefjord, iagttaget 23.—VI og 7.—VII 1912 af O. Helms³; 3. Brahetrolleborg, O. Helms (l. c.), O. Fabricius (l. c.) og O. Helms⁴; 4. Wedellsborg, O. Fabricius (l. c.); 5. Bogense, O. Fabricius (l. c.); 6. Kolding, iagttaget af A. Hagerup 1893⁵ og 22.—V 1906⁶, begge Aar Redefund; 7. Lohals, Langeland; A. Koefoed har som meddelt i et Brev i sin Samling 2 Kuld Gransangeræg (2.—VI 1919 og 14.—V 1914) herfra ligesom han har fundet en Rede med 6 Æg den 29.—V 1915 i Brahetrolleborgs Skove; 8. Pamhule Skov⁷; 9. Høtterkøbbel Plantage; 10. Østergaard Mølles Skov og Lille Mølles Skov; 11. Rise Skov; 12. Hjelm Skov; 13. Søgaard Skov; 14. Aarup Skov; 15. Arnkil Fredskov; 16. Sønderkov; 17. Mjang Skove; 18. Nørre Skov; 19. Lambjerg Indtægt; 20. Augustenborg Park; 21. Sottrup Skov; 22. Graastens Skove: Rinkenæs Skov, Rode Skov, Dyrehaven; 23. Hønsnap Skov og Munke Mølle; 24. Draved Skov; 25. Vejle, iagttaget 18.—V 1894 af A. H. Faber (Redefund)⁸.

Foruden paa disse Lokaliteter er Gransangeren fundet ynglende i Gels Skov paa Sjælland⁹, men paa Grund af dette Steds

¹ N. Kjærbølling: Danmarks Fugle, p. 160.

² D. O. F. T., 1916, p. 132.

³ D. O. F. T., 1913, p. 227.

⁴ D. O. F. T., 1918, p. 154.

⁵ Naturen og Mennesket, 1894, p. 124.

⁶ D. O. F. T., 1906, p. 64.

⁷ No. 8—24 er vore Iagttagelser i Sønderjylland, Sommeren 1929.

⁸ Optegn. Vejleegnens Fuglefauna, p. 25.

⁹ D. O. F. T., 1923, p. 117.

store Afstand fra de andre Ynglepladser er det her ikke medtaget, ogsaa fordi dets Beliggenhed tæt ved Sverrigs Kyst kunde tyde paa, at det her drejede sig om den nordlige Race¹.

83. *Phylloscopus trochilus fitis* (Bechst.).

Phylloscopus trochilus fitis (Bechst.), Salomonsen, Journ. f. Ornith., 1928, p. 456; *Phylloperseustes trochilus*, Winge, p. 21.

Materiale:

♀.	17.—V.	Aarø.	Vingelængde: 64 mm
♂.	4.—VI.	Augustenborg Park.	— : 67 —
♂.	4.—VI.	—	— : 67 —
♂.	8.—VI.	Frøslev Plantage.	— : 68 —

Løvsanger. Almindelig i Skovene, baade i Løv- og Gran-skovene. Den foretrækker særlig Ungskov eller lys, spredt Høj-skov ud mod Veje, Lysninger og Nyplantninger ligesom Munken og Havesangeren. De nedlagte Eksemplarer hørte alle til den i Danmark ynglende Type (*Ph. t. fitis*), men der var Forskel paa den paa Aarø skudte ♀ og de tre andre ♂♂. Førstnævnte var nedlagt paa Trækket og havde lige tilendebragt sin Foraars-fældning, havde nye, ubrugte Vinger, medens de 3 andre, der var Ynglefugle, allerede havde slidte Vinger.

84. *Phylloscopus sibilatrix sibilatrix* (Bechst.).

Phylloscopus sibilatrix sibilatrix (Bechst.), Hartert, I, p. 515, Schiøler p. 235; *Phylloperseustes sibilatrix*, Winge, p. 21.

Skovsanger. Meget hyppig i Østlandets Løvskov, hvor den holdt til i selve Storskoven, sjældent — som de andre Sangere — i Krattet og langs Lysningerne.

85. *Regulus regulus regulus* L.

Regulus regulus regulus L., Hartert, I, p. 394, Schiøler, p. 235; *Regulus cristatus*, Winge, p. 21.

Fuglekonge. Meget almindelig i Naaleskovene.

¹ Følgende Oplysninger tjener ligeledes som Bevis for, hvor hurtigt Gransangeren er ved at brede sig i Danmark: Fra 7. til 10. Juli 1929 hørtes 2 Steder syngende Gransanger ved Odder. De to Fugle blev daglig iagttaget paa det samme Sted, var altsaa utvivlsomt ynglende. (Meddelt af stud. mag. Bolt Jørgensen). Sidst i Juli hørtes Gransanger i Lækkende Skov i Sydsjælland (Meddelt af Læge B. Løppenthin).

86. *Regulus ignicapillus ignicapillus* (Temm.).

Regulus ignicapillus ignicapillus (Temm.), Hartert, I, p. 398, Schiøler, p. 236; *Regulus ignicapillus*, Winge, p. 21.

Rødtoppet Fuglekonge. Denne Art, der ligesom saa mange andre Smaaafglearter (Gransanger, Bjergvipstjert, Dompap etc.) først i de senere Aar er indvandret i Sønderjylland, fandt vi flere Steder i de store Plantager i Midtlandet, f. Eks. i Frølev og Bommerlund. Det lykkedes os ikke at faa dem bestemt ved Hjælp af Kikkert, dertil var de os for hurtige i deres Bevægelser i de hushøje Graner, men det var let nok at bestemme dem paa Sangen, der er vidt forskellig fra den almindelige Fuglekonges. Medens dennes Sang bestaar af en Række korte, uens Toner, som blandes sammen til en Slags Pludren, der ofte næppe er hørbar og i Reglen ender med et højt »rdæ«, saa udstøder den rødtoppede Fuglekonge en skarp Række ens høje Toner, der enten er af samme Længde eller noget aftagende: »sisisisisi—sisisi — —«, og hvorved den let kan kendes fra den almindelige Fuglekonge.

87. *Anthus pratensis* (L.).

Anthus pratensis (L.), Hartert, I, p. 275, Schiøler, p. 236, Winge, p. 21.

Engpiber. Meget almindelig overalt paa aabent Land.

88. *Anthus trivialis trivialis* (L.).

Anthus trivialis trivialis (L.), Hartert, I, p. 272, Schiøler, p. 236; *Anthus arboreus*, Winge, p. 21.

Skovpiber. Forekommer overordentlig hyppigt i de sønderjyske Skove og maa nærmest her siges at være almindeligere end paa Sjælland. Den er en udpræget Træfugl, der sjældent færdes i Krattet eller i Ungskoven, men heller ikke iagttages i de tætte Bevoksninger eller i Stangskovens høje Kroner; meget talrig er den derimod i Udkanten af Skove, i Plantinger langs Veje, Lysninger eller i enligstaaende Trægrupper, og her hører man idelig Hannens smukke og afvekslende Sang, i Reglen foredraget af Fuglen i Luften paa svirrende Vinger eller langsomt dalende ned til Udkigget bag Bladhanget. Den synes at være almindeligst i Løvskeve, men blev ogsaa ofte truffet i Naaleskovene.

89. *Motacilla flava flava* L.

Motacilla flava flava L., Hartert, I, p. 287, Schiøler, p. 236; *Motacilla flava*, Winge, p. 21.

Gul Vipstjert. Meget talrig paa fugtige Engstrækninger, i Mosedrag og i Strandenge. Ualmindelig mange iagttog vi i Marskegnene og i det af de mod Vest løbende Aaer dannede mose- og engrige Terræn i Midtlandet.

90. *Motacilla alba alba* L.

Motacilla alba alba L., Hartert, I, p. 302, Schiøler, p. 236; *Motacilla alba*, Winge, p. 21.

Hvid Vipstjert. I det aabne Land en meget almindelig Fugl. Fugtig Jordbund er ikke nødvendig for denne Art, som den er det for den gule Vipstjert; den træffes overalt paa Marker, Enge og ved Strandbredder, men ogsaa i Nærheden af Huse og Haver.

91. *Prunella modularis modularis* (L.).

Prunella modularis modularis (L.), Hartert, p. 772, Schiøler, p. 236; *Accentor modularis*, Winge, p. 20.

Brunelle. Ret hyppigt iagttaget, mest i Haver og Smaalunde, i Buskadser og Hække.

92. *Certhia familiaris macrodactyla* Brehm.

Certhia familiaris macrodactyla Brehm, Hartert, I, p. 319, Schiøler, p. 236; *Certhia familiaris*, Winge, p. 19.

Materiale:

♂.	8.—VI.	Graasten Skove.	Vingelængde: 67 mm
♂.	19.—V.	Pamhule Skov.	— : 66 —
♂.	24.—V.	Aarup Skov.	— : 64 —
♀.	19.—V.	Pamhule Skov.	— : 64 —
♀.	1.—VI.	Arnkil Skov.	— : 63 —
♀.	8.—VI.	Graasten Skov.	— : 61 —

Almindelig Træløber. Træløberen er ret almindelig i Løv- og Blandingsskovene, men blev ikke truffet i Midtlandets Granplantager. Grunden til, at vi nedlagde nogle Stykker af denne Art, var, at vi vilde se, om den korttaeede Træløber, *Certhia*

brachydactyla brachydactyla Brehm, skulde være at finde i Sønderjylland; det lykkedes os dog ikke at finde den; alle de nedlagte var tydelig *C. f. macrodactyla*. Moesgaard¹ har meddelt en Forekomst af den korttaaede Træløber i Sønderjylland, idet han i Foraaret 1929 flere Gange hørte dens Stemme og saa Fuglen i Augustenborg Park og Gammelgaardskoven. Det lykkedes ham senere at finde Rede og Æg af den i Sønderskoven og i Augustenborg Park. Det sikre Bevis, en nedlagt Fugl, mangler dog. Den korttaaede Træløbers Stemme er ret forskellig fra den almindelige Arts, idet denne sidstes Sang kun bestaar af faa, svage Toner: »zirr-zizizizi - -«, medens førstnævnte har en mere varieret Stemme, der ogsaa skal være kraftigere: »tititroitititriiti - - -«². Det er overordentligt sandsynligt, at *C. brachydactyla* findes i Sønderjylland, thi den er fundet ynglende helt op til Grænsen,³ ja Beckmann mener endog, at den er talrigere end den almindelige Træløber i Landskabet Svansen⁴. I Holsten⁵ og i Mecklenburg⁶ er begge Arter at træffe. Der synes at være en Forskel i de to Arters Biologi, idet *C. brachydactyla* paa Steder, hvor begge Arter forekommer, holder sig til Løvskovene og Parker, medens *C. macrodactyla* er en Fyrreskovsfugl. Hvor Racen *macrodactyla*, som i Danmark, er eneraadende, træffes den som bekendt baade i Naale- og Løvskovene, saaledes fandt vi den i Sønderjylland paa El, Eg, Bøg og Fyr og fandt dens Rede i baade El og Eg.

93. *Troglodytes troglodytes troglodytes* (L.).

Troglodytes troglodytes troglodytes (L.), Hartert, p. 778, Schiøler, p. 236; *Troglodytes parvulus*, Winge, p. 19.

Gærdesmutte. Er overordentlig almindelig i alle Skovene, baade Løv- og Naaleskovene. Den smutter i Reglen om langs Skovbunden, ofte paa de mest dystre Steder, ved Skovbække, i Kløfter og ved Gærder, Hegn, væltede Stammer o. lign.

¹ Danske Fugle, 1929, p. 292.

² Jfr. Werner Hagen: Journ. f. Ornith., 1917, p. 73.

³ Jfr. Dietrich: Hamburgs Vogelwelt, p. 331.

⁴ Karl Beckmann: Ornith. Monatsber., 1922, p. 73.

⁵ E. Stresemann og Baron v. Plessen: Ornith. Monatsber., 1922, p. 29.

⁶ Karl Beckmann: Ornith. Monatsber., 1922, p. 62.

94. *Sitta europaea caesia* Wolf.

Sitta europaea caesia, Wolf, Hartert, p. 331, Schiøler, p. 237; *Sitta europæa var. caesia*, Winge, p. 19.

Materiale:

♂.	26.—V.	Aarup Skov.	Vingelængde:	90 mm
♂.	26.—V.	do.	—	: 89 —
♂.	20.—V.	Pamhule Skov.	—	: 89 —
♂.	22.—V.	Riise Skov.	—	: 89 —
♂.	24.—V.	Aarup Skov.	—	: 88 —
♂.	19.—V.	Pamhule Skov.	—	: 88 —
♂.	20.—V.	do.	—	: 88 —
♂.	1.—VI.	Arnkil Skov.	—	: 88 —
♀.	20.—V.	Pamhule Skov.	—	: 88 —
♂.	1.—VI.	Arnkil Skov.	—	: 87 —
♂.	24.—V.	Aarup Skov.	—	: 86 —
♀.	24.—V.	do.	—	: 85 —
♂.	20.—V.	Pamhule Skov.	—	: 85 —
♀.	24.—V.	Aarup Skov.	—	: 84 —
♀.	24.—V.	do.	—	: 83 —
♀.	1.—VI.	Arnkil Skov.	—	: 82 —

Spætmejse. Overalt i de østlige Landsdeles Løvskovene er denne Art at træffe. De sønderjyske Spætmejsere tilhører alle den mellemeuropæiske Race, *S. e. caesia*, og der er ingen Forskel paa Undersidens gulbrune Farve hos de forskellige Populationer fra Haderslev og ned til Grænsen. I Jylland forekommer kun denne Form og ligeledes i de vestlige Egne af Fyn. I Sydfyn, paa Sjælland og i de sydlige Øer er Blandingsracen *S. e. homeyeri* Hart. overvejende, medens rene *S. e. europaea* L. kun træffes i Nordsjælland.

95. *Sturnus vulgaris vulgaris* L.

Sturnus vulgaris vulgaris L., Hartert, p. 41, Schiøler, p. 236; *Sturnus vulgaris*, Winge, p. 19.

Stær. Meget talrigt ynglende i Skovene. I Bevoksninger af gamle, hule Træer, der afgiver gode Redesteder for dem, var de til Stede i stor Mængde ofte sammen med Alliker og Hulduer. I de store Allikekolonier i Pamhule Skov, Augustenborg Park, Dyrehaven i Graasten, Hjelm Skov o. s. v. var Stærerne langt talrigere end Allikerne. Stæren, der jo er kendt som en udmærket Imitator, efterlignede, naar den ynglede i Koloni med Alliker, disses Skrig saa skuffende, at vi, naar vi drev Allikejagt, flere Gange tog fejl, idet vi holdt en syngende Stær for en Allike.

96. *Oriolus oriolus oriolus* (L.).

Oriolus oriolus oriolus (L.), Hartert, p. 51, Schiøler, p. 236; *Oriolus galbula*, Winge, p. 19.

Pirol. Pirolen er en forholdsvis ny Ynglefugl i Danmark. Omkring Midten af det forrige Aarhundrede kendtes den overhovedet ikke som ynglende her i Landet, undtagen i det den Gang danske Holsten, hvor den dog var yderst sjælden¹. Før 1835 fandtes den ikke ved Byen Slesvig², og først i den nyere Tid er den rykket op forbi Flensborg. I Danmark kender vi den fra 1863 som ynglende, idet den dette Aar fandtes ved Ribe og regelmæssigt blev iagttaget der hvert Aar indtil 1900, da den pludselig forsvandt³. Med mere Held foregik dens Indvandring i den østlige Del af Danmark, idet den, fra den for første Gang blev iagttaget (1870 ved Maribo)⁴, nu har bredt sig over de sydlige Øer, Sydsjælland og Fyn⁵; sidstnævnte Sted yngler den saa langt mod Nord som til Einsiedelsborg⁶. I Sønderjylland findes den konstant blot paa Als samt i Smaaskovene langs Flensborg Fjord (Sandbjerg paa Sundeved, Skodsbøl Skov og Skelde Kobbelskov paa Broagerland, Hønsnap Skov)⁷. Paa Als er den ret udbredt. Moesgaard har fundet den paa 15 Steder⁸, og vi traf den hyppigt i det sydlige Als's Bøgeskove, i Sønderskoven ved Sønderborg, i Augustenborg Park; i den lille Skov Lambjerg Indtægt var der endog to Par.

Pirolen er en meget sky Fugl, der udelukkende opholder sig i de høje Træers Kroner. I Als's Skove fandtes den altid i de 25—30 Meter høje Stangbøge, hvor den drev Insektfangst i de tætte Kroner. Den er meget vanskelig at faa at se, da Bladhanget skjuler den for Jagttageren. Men selv om man kun sjældent faar set dens svovlgule Skikkelse kontrastere mod de sorte Grene og grønne Blade, hører man saa meget des oftere dens melodiske Sang, en af de smukkeste Fuglestemmer i Danmark.

¹ N. Kjærbølling: Danmarks Fugle, p. 83 og p. 420.

² Dietrich, l. c., p. 296.

³ H. Lange: Fugleliv i Ribes Omegn, p. 97.

⁴ J. Collin: 1ste Suppl. til Skandinaviens Fugle, p. 12.

⁵ O. Helms: Fuglene ved Nakkebøllefjord, p. 98. (Pirol ynglende 1915 og 1919.)

⁶ Holstein, D. O. F. T., XX, 1926, p. 112.

⁷ Moesgaard: Danske Fugle, 1929, p. 269.

⁸ Danske Fugle, 1929, p. 291.

Dens Sang kan gengives som »wit-y-wý«, eller »dly-o-ý«, det sidste modificeres ofte til »dly-o-y-o-ít«, alle Tonerne klangfulde, rene Fløjt. Mellem disse korte Strofer høres knirkende Lyde, omtrent som naar en Prop gnides mod en Flaske, og endelig lader den høre et hæst Varselsskrik, ikke uligt Skovskadens.

97. *Lanius collurio collurio* L.

Lanius collurio collurio L., Hartert, p. 439, Schiøler, p. 236; *Lanius collyrio*, Winge, p. 18.

Rødrygget Tornskade. Ret almindelig paa det aabne Land og i det ikke for hedeagtige Midtland, hvor den ofte saas sidde i Toppen af en Busk eller paa en Telefonpæl. Den opholdt sig i Reglen i de »levende Hegn« (Knicks), i Buskadser, paa Markerne eller i Krattet langs Skovkanter.

98. *Lanius excubitor excubitor* L.

Lanius excubitor excubitor L., Hartert, p. 418, Schiøler, p. 236; *Lanius excubitor*, Winge, p. 19.

Stor Tornskade. I Slesvig og Holsten er den store Tornskade kendt som en spredt og i de nordlige Dele sjælden Ynglefugl. Emeis¹ opgiver en Række Findesteder for Reder dels mellem Tønder og Husum, dels i Egnen omkring Flensborg, saaledes f. Eks. fra Østerby, der kun ligger 2 km fra Grænsen. I 1927 fandtes den ved Byen Slesvig². I Danmark kendtes den ikke tidligere som Ynglefugl, men i Virkeligheden findes flere Par ynglende i det sydlige Sønderjylland. Skovrider Lindskov Christiansen har flere Sommere iagttaget den i en stor Tjørnehæk ved den lille Lund Nederstjernen (ved Graasten), og Skovfoged Johansen oplyser, at han ofte har truffet den om Sommeren i Udkanten af Rinkenæs Skov (Vest for Graasten).

Vi traf kun den store Tornskade et Sted, nemlig i den østlige Del af Frøslev Plantage. Med flere Dages Mellemløb iagttog vi den i Midten af Juni paa samme Lokalitet, saaledes at der ingen Tvivl er om, at den yngler der. Leo Moesgaard, der ledsagede os en af Dagene, besøgte senere Stedet, og det lykkedes ham, som meddelt i et Brev, 20. Juli at se Fuglen med store Unger, saaledes at dens Ynglen i Danmark er bevist.

¹ Nordelbingen, V, p. 93.

² H. v. Hedemann: Ornith. Monatsber., 1928, p. 14.

Stedet, hvor Tornskaden holdt til, var en stor aaben Plads i Ud-kanten af Plantagen, kun bevokset med 20—30 cm høje Graner. Over denne Plads svævede Tornskaden, idet den, ligesom en Taarnfalk, svirrende med Vingerne og med sænket, udbredt Hale og nedadbøjet Hoved, søgte efter Insekter og Smaadyr. Pludselig kunde den da skyde ned mod Jorden med sammenklappede Vinger efter sit Bytte, eller brat standse sit Fald 10—20 cm fra Jordoverfladen, hvorpaa den i denne ringe Højde svirrede lavt hen over Lyngtoppene. Skulde den saa igen op i større Højder, gik det omtrent lodret op med hastige Vingeslag, det sidste Stykke som et Projektil med sammenklappede Vinger, idet den først spredte disse ud i det Øjeblik, den atter skulde til at falde. En ganske særegen Flyvning! Tilsidst efter en Times Forløb forsvandt den over Skoven for nogen Tid senere atter at vende tilbage.

99. *Muscicapa atricapilla atricapilla* L.

Muscicapa atricapilla atricapilla L., Hartert, p. 489; *Ficedula hypoleuca hypoleuca* (Pall.), Schiøler, p. 236; *Muscicapa atricapilla*, Winge, p. 25.

Broget Fluesnapper. Almindelig i Parkanlæg, Højskov, i Lysninger og langs Skovkanter, men ikke i Ungskov, Krat eller Nyplantninger.

100. *Muscicapa striata striata* (Pall.).

Muscicapa striata striata (Pall.), Hartert, p. 475, Schiøler, p. 236; *Muscicapa grisola*, Winge, p. 23.

Graa Fluesnapper. I Lysninger, aaben Højskov og i Ud-kanten af Skovene almindelig, ofte sammen med den brogede Fluesnapper. Den iagttages i Reglen siddende paa en frit op-ragende Genstand, en Hegnspæl, Telefonstolpe eller en udgaaet Gren, hvorfra den med sin karakteristiske, uregelmæssigt svirrende Flugt kaster sig ud efter Insekter, idet den efter hver Flyvning med graciøse Sving vender tilbage til sit Udgangs-punkt.

101. *Riparia riparia riparia* (L.).

Riparia riparia riparia (L.); Hartert, p. 811, Schiøler, p. 236; *Hirundo riparia* Winge, p. 19.

Digesvale. Temmelig almindelig ynglende i Skrånter, Diger

og Grusgrave og saas i stort Antal flyve over Strandfællede (Aarø, Birkepøl), Marker og Enge.

102. *Delichon urbica urbica* (L.).

Delichon urbica urbica (L.), Hartert, p. 2173, Schiøler, p. 236; *Hirundo urbica*, Winge, p. 19.

Bysvale. Ikke sjælden ved beboede Steder, men dog ikke nær saa talrig som Forstuesvalen. I Omegnen af Haderslev var den dog ret almindelig, og i store Mængder saas den svæve over Haderslev Dam, Tørning Mølle-dam og Hostrup Sø.

103. *Hirundo rustica rustica* L.

Hirundo rustica rustica L., Hartert, p. 2173, Schiøler, p. 236; *Hirundo rustica*, Winge, p. 19.

Forstuesvale. Overordentlig almindelig ved Beboelser paa det aabne Land.

104. *Parus palustris palustris* L.¹

Parus palustris palustris L., Hartert, p. 370, Schiøler, p. 236; *Parus palustris*, Winge, p. 20.

Sumpmejse. I Haver, Alleer, Parkland, i Birke- og Ellekrat, langs Moser og i Ungskov og Buskadser i Løvskovene meget almindelig, sjældnere i den ægte Højskov og manglende i de store Granplantager.

¹ I Analogi med de to, nedenfor omtalte Sortmejsje-Racer har vi i Mellem-europa ogsaa to Sumpmejsjer, nemlig *Parus pal. palustris* L., og *P. pal. longirostris* Kl. Denne adskilles fra *palustris* ved at være mørkere brun, ikke saa graalig paa Ryggen og paa Armsvingfjerenes Sømme, ved mørkere gullige Kropsidefjer og ligeledes mørkere Øredækfjer og ved at have et tykkere, mere opsvulmet Næb. (Stykker fra Frankrig og Holland sammenlignet med danske Stykker i min Samling.) Forskellene imellem Racerne er imidlertid meget subtile, men det vil som Regel paa Rygfarvens Intensitet være muligt at bestemme en Serie Fugle til den rigtige Form. De i Danmark ynglende Sumpmejsjer hører til *P. p. palustris*; dog træffer man hyppigt i Landets sydlige Dele Stykker, der ikke er til at skille fra den typiske *longirostris* fra Vest-tyskland og Holland (f. Eks. 3 Eks. fra Falster i Borgmester Hens' Samling). Hovedparten af de danske Individder, i hvert Fald fra de nordlige Egne af Landet, er imidlertid typiske *palustris*. I Nordtyskland skal denne Form ligeledes findes, idet *P. p. communis* Bald. nu betragtes som et Synonym til Nominatformen. (Jfr. Schiøler, D O. F. T., XVI, 1922, p. 49; Hartert, l. c.; Nachtrag I, p. 43.)

105. *Parus cristatus mitratus* Brehm.

Parus cristatus mitratus Brehm, Hartert, p. 364, Schiøler, p. 236; *Parus cristatus*, Winge, p. 20.

Topmejsse. I Midtlandets store Granplantager ikke sjælden. I et trøsket Grantræstød i Frøslev Plantage havde et Par 7 flyvefærdige Unger 9. Juni.

106. *Parus ater abietum* Brehm.

Parus ater ater L., Hartert, p. 356, Schiøler, p. 236; *Parus ater* Winge, p. 20; *Parus abietum*, Brehm, Handb. Naturg. Vög. Deutschl., 1831, p. 466 (Schwarzwald); *Parus ater abietum* Brehm, Jouard, Rev. Franç. d'Ornith., 1928, p. 371.

Materiale:

♂.	8.—VI.	Frøslev Plantage.	Vingelængde: 65 mm
♀.	21.—V.	Høtterkobbel Skov.	— : 64 —
♂.	20.—V.	Pamhule Skov.	— : 64 —
♂.	27.—V.	Lerskov Plantage.	— : 62 —

Mellemeuropæisk Sortmejsse. Sortmejsen er ligesom Topmejsen en typisk Naaetræsfugl, men er meget mere udbredt end denne. I Granplantagerne hører man overalt dens klingende Stemme: »pids-dý, pids-dý«, og i Blandingsskovene, hvor der mellem de sammenhængende Bøgeskovpartier er indstrøet smaa Partier af Graner, træffer man den ofte i Selskab med Fuglekonger.

Som det andetsteds er blevet skildret, er, ligesom hos Topmejsen, Indvandringen af Sortmejsens mellemeuropæiske Stamme til Danmark foregaaet i historisk Tid, men dog før Topmejsens. Tidligere kendtes den blot som en faatallig Vinterfugl fra Sverrig i de østlige Dele af Landet, medens den nu yngler spredt i største Delen af Danmark og i Jylland endog er ret hyppig.

Efter at have undersøgt Zoologisk Museums Samling af Sortmejsers kan jeg med Bestemthed sige, at de danske *Parus ater* tilhører to forskellige Racer, idet her for det første forekommer en ynglende Form, hvem Navnet *Parus abietum* Brehm tilkommer, og for det andet en Form, den typiske *ater*, der kommer her om Vinteren, men kun i de østlige Dele af Landet og ikke regelmæssigt.

De europæiske Sortmejsers har beredt Ornithologerne mange Kvaler. Hartert¹ regner de skandinaviske og mellemeuropæiske

¹ Vög. d. pal. Fauna, p. 357.

for hørende til Nominatformen, men mener dog, at: »Im Allgemeinen sind skandinavische, nordrussische, baltische und ostpreussische Stücke auf dem Rücken am reinsten, deutsche, alpine, italienische u. a. weniger rein grau, und man könnte daher vielleicht eine mittel- und südeuropäische Subspecies (*P. a. abietum* Brehm) abtrennen.« Ogsaa Schiøler er af den Mening, at vi kan skelne mellem de to nævnte Former, idet han skriver, at »det skulde dog — i det mindste efter danske Stykker at dømme — synes lige saa nærliggende at anerkende en vesteuropæisk Race af denne Art som af Træløberen¹«, og andetsteds² omtaler han ogsaa den danske Population som staaende imellem den engelske *P. a. britannicus* Sharpe & Dresser og den svenske *P. a. ater*, hvad det ogsaa viser sig, den gør. Den franske Ornitholog Jouard, der sidst har behandlet Sortmejserne monografisk³, skelner ligeledes mellem *ater* og *abietum* og beskriver den første som havende »Face supérieure d'un bleu-gris absolument pur au dos, à peine différencié au croupion; lisérés des rémiges et rectrices bleutés, sans trace d'olivâtre«, medens *abietum* er »plus nettement nuancée d'olivâtre au dos et au croupion (voire de roussâtre sur cette dernière partie du corps), plus colorée aux flancs, avec des lisérés de rémiges et rectrices plus olivâtres que *Parus ater ater* de Suède.« (P. 371—372.)

Denne Beskrivelse passer fuldstændigt paa de danske Ynglefugle, og efter at være sammenlignet med en Serie tyske Ynglefugle kunde de danske og tyske Sortmejsers Identitet fuldstændig godtgøres. Gennem den jyske Halvø er altsaa i de sidste halvhundrede Aar den mellemeuropæiske Sortmejs (*P. a. abietum*) indvandret, medens den svenske typiske Form (*P. a. ater*) allerede paa Kjærbøllings Tid forekom her om Vinteren.

Forskellen mellem de to Former er følgende:

Parus ater ater: Oversiden helt blaa, undtagen paa den bageste Del af Overgumpen, der er gulbrun, af samme Farve som Krop siderne. Armsvingfjerenes og Halefjerenes Kanter er renblaa.

Parus ater abietum: Forryggen er af samme blaalige Farve som hos Nominatformen, men Bagryggen og Overgumpen er olivengrønlig, og Armsvingfjerenes og Halefjerenes Kanter har en grønlig Tone i det blaa.

¹ D. O. F. T., XVI, 1922, p. 48.

² Danmarks Fugle, p. 236.

³ Rev. Franç. d'Ornith., 1928, p. 355.

Paa friskfældede Stykker (Oktober—Februar) er Forskellene evidente, men paa slidte Ynglefugle fra Sommertiden er den grønlig Farve kun til Stede som en svag Tone. Blandt de danske Vinterfugle findes mange overvintrende *abietum*, saaledes at nogle er Standfugle, men i November—Marts træffes i Østdanmark typiske svenske *P. ater* (f. Eks. mange typiske Stykker fra Kongelunden, Februar—Marts, i Zool. Mus.). Denne Race yngler i Sverrig (efter Jägerskiöld)¹ op til Luleå, hvor den et Par Gange er taget (bl. a. ved Kvickjock); senere er den dog iagttaget ved Muonio,² og da jeg i 1927 var i Lapland³ var den saa almindelig i Granskovene ved Luleå, at dens Nordgrænse ikke godt kunde være i Nærheden; sandsynligvis findes den et Stykke længere mod Nord, op forbi Muonio. Mod Syd findes den indtil Granskovsgrænsen, mangler altsaa i Skaane, Halland og Blekinge, men efter at der i de senere Aar er plantet Gran i disse Omraader, er den ogsaa begyndt at bosætte sig der.

107. *Parus major major* L.

Parus major major L., Hartert, p. 341, Schiøler, p. 236; *Parus major*, Winge, p. 20.

Musvit. Den almindeligste Mejse. Er en Beboer af Haver, Parker og Løvskov.

108. *Parus coeruleus coeruleus* L.

Parus coeruleus coeruleus L., Hartert, p. 347, Schiøler, p. 236; *Parus coeruleus*, Winge, p. 20.

Blaamejse. Have- og Løvskovsfugl. Findes som Sumpmejsen paa Steder, hvor Skoven har en parkagtig Karakter, og i de yngre Bevoksninger, sjældent i Højskoven. Efter Musviten den hyppigst iagttagne Mejse.

109. *Aegithalos caudatus europaeus* (Herm.).

Aegithalos caudatus europaeus (Herm.), Hartert, p. 385, Schiøler, p. 236; *Acredula caudata*, Winge, p. 20.

Materiale:

♂. 26.—V. Aarup Skov. Vingelængde: 62 mm
 ♂. 26.—V. Aarup Skov. — : 63 —

¹ Nordens Fåglar, p. 43.

² J. Montell, Fauna & Flora, 1916, p. 6.

³ D. O. F. T., XXI, 1927, p. 102.

Halemejsse. Maa betegnes som sjælden i Sønderjylland; vi traf den kun et Par Steder i Skovene ved Aabenraa.

Halemejserne er — hvad deres geografiske og individuelle Variation angaar — nogle af de interessanteste Fugle i Europa, hvad ogsaa talrige Afhandlinger af førende Ornithologer (f. Eks. Hartert, Stresemann, Kleinschmidt, Schiøler og Jouard) viser. Hvorledes deres store Differencer i Farvetegning og Maal skal forklares, kan der ikke gaas ind paa her, kun maa jeg bemærke, at Sagen for de danske Halemejsers Vedkommende absolut ikke er klarlagt, og det Faktum, at Schiøler regner vore Individuer til *Ae. europaeus*¹, Winge derimod til *caudatus*², er et tydeligt Bevis paa Vanskelighederne. For det sydlige Jyllands Vedkommende ved vi nu, at Halemejserne er anderledes end i det øvrige Danmark. Ligeegyldigt til hvilken Race man vil regne de danske Eksemplarer, saa er de morphologisk straks karakteriserede ved deres renhvide Hoved. Ganske vist er mere eller mindre »sortstribede« Individuer iagttaget ynglende i de sydlige Dele af Landet, f. Eks. ved Vejle³, Nakkebøllefjord⁴, Einsiedelsborg⁵, Horsens⁶, Lolland⁷ o. a. Steder, men det er dog et rent forsvindende Antal Eksemplarer i Forhold til den langt overvejende Bestand af hvidhovedede.

For Sønderjyllands Vedkommende er Forholdet omvendt, idet de hvidhovedede er i Minoritet. Vi er her kommet ind i den typiske vesteuropæiske *Ae. c. europaeus*' Udbredelsesomraade, der maaske mod Øst strækker sig helt til Sydfyn — efter det store Antal sortstribede Halemejsers, Helms (l. c.) dér har iagttaget, at dømme. I Østtyskland, som i Østdanmark, findes blot hvidhovedede, men ogsaa mellem de sortstribede i Vesttyskland findes hvidhovedede Stykker, i Bayern saaledes ca. 25 0/0, men allerede i Nordfrankrig kun 3 0/0⁸. Den under Navnet *Ae. c. europaeus* betegnede Halemejssepopulation beboende Vesteuropa er et Blandingsprodukt af de to Yderformer *Ae. c. caudatus* (L.) (Skandi-

¹ D. O. F. T., XVI, 1922, p. 50.

² D. O. F. T., XIV, 1919, p. 71.

³ D. O. F. T., XI, 1917, p. 130. K. Schäffer.

⁴ Fuglene ved Nakkebøllefjord, p. 142.

⁵ Holstein, l. c., p. 125.

⁶ Hørring, Vidensk. Medd. Nat. For., 1916, p. 130.

⁷ Konservator Madsen iflg. mundtlig Meddelelse.

⁸ Stresemann, Beitr. Zoogeogr. pal. Reg., I, p. 14.

navien) og *Ae. c. pyrenaicus* Hartert (Sydfrankrig), idet man blandt »*europaeus*« træffer dels hvidhovedede, dels meget mørke Individier (*pyrenaicus*) og dels alle mulige Mellemlformer. Saaledes ser Halemejsbestandene ud i det vestlige Tyskland og i Slesvig-Holsten¹. I Ems-Området er hvidhovedede sjældne², og ligeledes er i det sydlige Holsten de sortstribede overvejende, omend rent hvidhovedede ogsaa forekommer³; det samme er Tilfældet ved Lybæk⁴; paa Rygen er begge Former truffet⁵ og ligeledes i Svansen (Syd for Slien)⁶. Vor Rejse i Sønderjylland viste, at vi ogsaa her har med den sydvestlige Blandingspopulation at gøre, idet begge vore nedlagte Stykker var *Ae. c. europaeus*, noget man jo ogsaa ifølge de nævnte Litteraturhenvisninger skulde vente. At det ikke drejer sig om Ungfugle, der jo ogsaa hos de typiske *caudatus* er sortstribede, er let at konstatere, idet mine to Eksemplarer har brunlige Striber og Pletter paa Brystet, hvad de unge Fugle mangler. De unge *caudatus* har endvidere hele Oversiden brunlig, medens de sortstribede *europaeus* har den samme Farvefordeling paa Ryggen som *caudatus*, altsaa rødlige Skulderfjer, men samtidig en sort Øjestrøbe, der fortsætter sig i Ryggens sorte Farve. Saaданne Individier, der mærkeligt nok af mange Ornithologer (Hørring, Helms o. a.) betegnes med det misvisende Navn *rosea*, kan nu og da ogsaa ses i det øvrige Danmark, men saa sjældent, at den hvidhovedede Form, i hvert Fald paa Sjælland og i Nordjylland, maa siges at være eneherkende.

110. *Lullula arborea arborea* (L.).

Lullula arborea arborea (L.), Hartert, p. 242, Schiøler, p. 236; *Alauda arborea*, Winge, p. 19.

Hedelærke. Er slet ikke sjælden i Sønderjylland. Emeis⁷ betegner den som en hyppig Fugl, og vi iagttog den flere Gange, bl. a. 9. Juni i den sydlige Del af Frøslev Plantage, 17. Juni i Bommerlund Plantage, og i Stensbæk Plantage saa vi den 18. Juni

¹ Et smukt Billede af Variationen giver Kleinschmidts Tavle IV, fig. 8—16, Journ. f. Ornith., 1903.

² Dietrich, l. c., p. 339.

³ E. Stresemann & V. v. Plessen, Orn. Monatsber., 1922, p. 29.

⁴ W. Hagen, Journ. f. Orn., 1917, p. 181.

⁵ K. Beckmann, Orn. Monatsber., 1922, p. 63.

⁶ K. Beckmann, Orn. Monatsber., 1922, p. 73.

⁷ Nordelbingen, 1926, p. 116.

to Par. Den ynder aabne Flader, bevokset med Lyng og Buskads eller med Granplantninger, altsaa Lokalteter, som det sønderjyske Midtland er saa rigt paa. Den træffes da særlig i Udkanterne af Plantagerne, hvor Træerne staar spredt, og Lyng, Revling o. s. v. dækker Jordbunden. Ved fugtige Steder ses den aldrig.

111. *Alauda arvensis arvensis* L.

Alauda arvensis arvensis L., Hartert, p. 244, Schiøler, p. 236; *Alauda arvensis*, Winge, p. 19.

Lærke. Overalt almindelig paa Marker og Hedestrækninger.

112. *Galerida cristata cristata* (L.).

Galerida cristata cristata (L.), Hartert, p. 228, Schiøler, p. 236; *Alauda cristata*, Winge, p. 19.

Toplærke. Faatallig som ynglende. Vi traf den kun 6—7 Gange, altid paa dens sædvanlige Opholdssteder, tørre, næsten vegetationsfrie Pladser, i Nærheden af Bebyggelser, paa Banegaardsterræner, ved Landeveje og paa sandede, grusede Steder, Lokalteter, der er valgt i Overensstemmelse med dens Ørkennatur.

113. *Emberiza citrinella citrinella* (L.).

Emberiza citrinella citrinella (L.), Hartert, p. 167, Schiøler, p. 236; *Emberiza citrinella*, Winge, p. 24.

Gulspurv. Karakteristisk for »Knick«-Landskabet. Findes desuden i Granplantagernes Udkanter, Lysninger og Ungplantninger.

114. *Emberiza schoeniclus schoeniclus* (L.).

Emberiza schoeniclus schoeniclus (L.), Hartert, p. 194, Schiøler, p. 237; *Emberiza schoeniclus*, Winge, p. 24.

Rørspurv. Hyppig ved Søer og Moser, hvor den opholdt sig i Rørene og i Vidierne langs Bredden, Hannen i Reglen sidende i Toppen af en Busk syngende sin enkle men karakteristiske Sang.

115. *Emberiza calandra calandra* L.

Emberiza calandra calandra, L., Hartert, p. 165, Schiøler, p. 237; *Emberiza miliaria*, Winge, p. 24.

Kornverling. Almindelig i det aabne, kultiverede Land.

116. *Passer domesticus domesticus* (L.).

Passer domesticus domesticus (L.), Hartert, p. 147, Schiøler, p. 237; *Passer domesticus*, Winge, p. 23.

Graaspurv. Almindelig overalt ved Bebyggelser.

117. *Passer montanus montanus* (L.).

Passer montanus montanus (L.), Hartert, p. 160, Schiøler, p. 237; *Passer montanus*, Winge, p. 23.

Skovspurv. I Nærheden af Bebyggelser, i Haver, »Knicks« og Alleer meget hyppig.

118. *Fringilla coelebs coelebs* L.

Fringilla coelebs coelebs L., Hartert, p. 125, Schiøler, p. 237; *Fringilla coelebs*, Winge, p. 23.

Bogfinke. En af de aller almindeligste Fuglearter, til Stede overalt, hvor der er Trævækst, i Løv- og Naaleskove, Haver, Parker, de levende Hegn, men ikke paa det træløse, aabne Land eller i Moser.

119. *Coccothraustes coccothraustes coccothraustes* (L.).

Coccothraustes coccothraustes coccothraustes (L.), Hartert, p. 55, Schiøler, p. 237; *Coccothraustes vulgaris*, Winge, p. 23.

Kærnebider. Faatallig som ynglende. I Pamhule Skov var der flere Par. En Beboer af Parker og Løvskeve.

120. *Chloris chloris chloris* (L.).

Chloris chloris chloris (L.), Hartert, p. 61, Schiøler, p. 237; *Ligurinus chloris*, Winge, p. 24.

Svenske. Almindelig i Haver, Parker og ved beboede Steder.

121. *Carduelis cannabina cannabina* (L.).

Carduelis cannabina cannabina (L.), Hartert, p. 2052, Schiøler, p. 237; *Cannabina linota*, Winge, p. 24.

Tørnirisk. Almindelig paa det aabne Land, bevokset med Trægrupper, Buskads og levende Hegn, og i Ungskov og Udkanterne af Granplantagerne.

122. *Pica pica pica* (L.).

Pica pica pica (L.), Hartert, p. 19, Schiøler, p. 237; *Pica caudata*, Winge, p. 18.

Skade. Meget almindelig i det aabne, træbevoksede og beboede Land.

123. *Coloeus monedula spermologus* (Vieill.).

Coloeus monedula spermologus (Vieill.), Hartert, p. 16, Schiøler, p. 237; *Corvus monedula*, Winge, p. 18.

Materiale:

♂.	4.—VI.	Augustenborg Park.	Vingelængde: 241 mm		
♂.	4.—VI.	do.	—	: 239	— + ×
♂.	4.—VI.	do.	—	: 238	—
♂.	4.—VI.	do.	—	: 238	—
♀.	4.—VI.	do.	—	: 235	—
♀.	27.—V.	Hjelm Skov.	—	: 231	—
♀.	18.—V.	Pamhule Skov.	—	: 229	—
♀.	4.—VI.	Augustenborg Park.	—	: 229	—
♀.	4.—VI.	do.	—	: 228	—
♀.	27.—V.	Hjelm Skov.	—	: 228	—
♂.	27.—V.	do.	—	: 227	— + ×
♂.	4.—VI.	Augustenborg Park.	—	: 226	— + ×
♀.	4.—VI.	do.	—	: 226	—

Mellemeuropæisk Allike. Overordentlig talrig, ynglende i Skorstene, Kirketaarne o. s. v. i Byerne; vi konstaterede den som ynglende i Haderslev, Graasten og Tønder. Først og fremmest var den dog almindelig i Løvskovene; i Højskoven, bestaaende af gamle Aske eller Bøge, hvis Stammer med deres Hulheder kunde afgive gode Ynglepladser for Allikerne, fandt vi ofte Kolonier, f. Eks. i Pamhule Skov, Hjelm Skov og Augustenborg Park; sidstnævnte Sted ynglede paa et meget begrænset Terræn over 70 Par.

De i Sønderjylland ynglende Alliker tilhører den mellem-europæiske Race *spermologus*. Dermed er dog ikke alting sagt, thi Allikernes Variation er saa stor, at det er berettiget at gaa nærmere ind paa deres Raceforhold i Danmark. Intetsteds gælder vel som her den Regel, at uden et stort Materiale vil komparativ Raceforskning være omsonst, thi i Forhold til deres individuelle Afvigelser er Allikernes geografiske Former saa lidet differentierede, at det kun ved Hjælp af lange Serier kan lykkes at identificere en vis Lokalitets Allike-Population. Schiøler har

i en lille Meddelelse¹ udtalt sig om de danske Alliker, men da der siden hans Tid er kommet saa meget nyt Materiale — særlig en af Mag. Hørring og H. Pedersen indsamlet Serie nord-sjællandske Ynglealliker er af Interesse i denne Forbindelse — vil jeg forsøge at give en Oversigt paa Basis af det foreliggende Materiale. Danmarks geografiske Stilling er i denne Forbindelse af Interesse, idet Overgangen mellem de to Racer *monedula* og *spermologus* finder Sted her. De i Europa² forekommende Alliker varierer kun paa to Punkter: i Baghalsens og i Undersidens Farve. Paa Grund af disse Karakterer skelner man mellem de følgende Former:³

1) *Coloeus monedula soemmeringi* (Fisch.).

Coloeus monedula soemmeringi (Fisch.), Hartert, p. 2024; *Coloeus monedula collaris* (Drumm.), Schiøler, p. 237.

Blaagraa paa Undersiden, saaledes at Strubepartiets sorte Farve tydeligt kontrasterer mod Brystets Farve. Halssiderne er graalige med en større eller mindre aflang Plet bagtil.

2) *Coloeus monedula monedula* (L.).

Coloeus monedula monedula (L.), Hartert, p. 15, Schiøler, p. 237.

Undersiden ligesom hos *soemmeringi* blaagraa; Halsens Sider er graalige, ofte bagtil med en lille, aflang, hvid Plet, der dog ikke er nær saa stor som hos den foregaaende Form.

3) *Coloeus monedula spermologus* (Vieill.).

Coloeus monedula spermologus (Vieill.), Hartert, p. 16, Schiøler, p. 237.

Undersiden meget mørk, næsten sort, og omtrent af Farve som Oversiden og Struben. Halsens Sider er ikke nær saa lysegraa som hos *monedula* — mere blyfarvet, omtrent som vore Alliker i Ungedragt — og uden hvid Plet.

4) *Coloeus monedula cirtensis* Rothsch. & Hart.

Coloeus monedula cirtensis Rothsch. & Hart., Hartert, p. 2024.

Undersiden omtrent som hos *monedula*, men Baghalsen meget mørk, dystert graa, og uden mindste Antydning af hvid Sideplet.

¹ D. O. F. T., XVI, 1922, p. 42.

² Her tages altsaa ikke Hensyn til den asiatiske *C. m. dauricus* (Pall.).

³ Materiale: Over 100 Individider.

Med Undtagelse af den sidste, udelukkende nordafrikanske Race, er alle Formerne paavist i Danmark af Schiøler (l. c.), for *soemmeringi*'s Vedkommende dog kun ganske enkelte Gange paa Nedtrækket fra dens østeuropæiske Ynglepladser¹, f. Eks. ♀, 28. X. 1893, fra Søndermarken ved København; denne er farvet

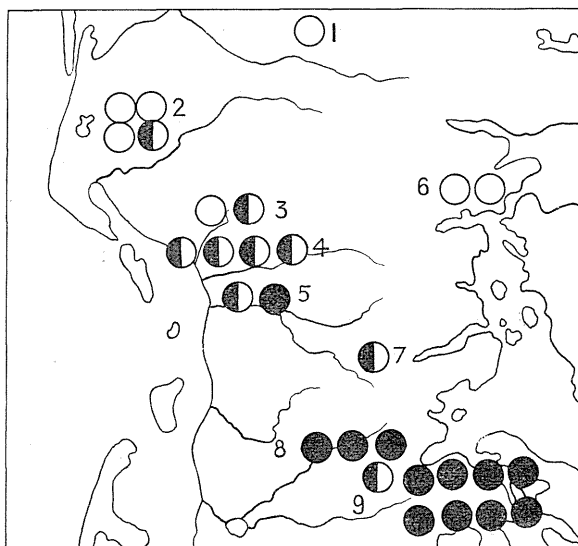

Fig. 14. Allikeformernes Overgangszone i Sønderjylland.

- *C. m. monedula* (L.). ● *C. m. spermologus* (Vieill.).
◐ *C. m. monedula* (L.) × *C. m. spermologus* (Vieill.).

omtrent som en typisk *soemmeringi* fra Turkestan (Naryn) i Zool. Mus. De i Danmark ynglende Alliker tilhører *C. m. mone-*

¹ Hvor de nøjagtige Grænser for denne lidet divergerende Form skal trækkes, ved man ikke, men Vestgrænsen maa forløbe et Sted i Randstaterne. 3 lithauiske Eksemplarer i Schiølers Samling kan nærmest bestemmes til *soemmeringi* (jfr. Schiøler, l. c., p. 43) paa Grund af deres lyse Hals og store cremefarvede Nakkeplet, og ligeledes regner Bianchi (Journ. f. Orn., 1926, p. 442) og Hartert (l. c., p. 17) det vestlige Ruslands Alliker til denne Race. De balkanske Stykker er tydelige *soemmeringi* (Makedonien er *terra typica* for Drummonds *Corvus collaris* = *Coloeus monedula soemmeringi* (Fisch.)) med lys Hals og stort Halsbaand (lang Serie fra Makedonien og Rumænien sammenlignet), og saaledes bliver den ogsaa betegnet af de fleste Forfattere, undtagen Sachtleben (Beitr. Natur- u. Kulturgeschichte Lithauens u. angrenz. Geb., Vögel, p. 21—23), der først vil trække Halsbaands-Allikens Vestgrænse i Midt-rusland. Fra Balkan og Randstaterne er da *C. m. soemmeringi* udbredt gennem det europæiske Rusland og Vestsibirien omtrent helt over til Jenisei.

dula, den samme som i Skandinavien, hvilket umiddelbart fremgaar ved en Sammenligning med svenske Individier. Den i Tyskland og Vesteuropa ynglende *C. m. spermologus* har sin Nordgrænse forløbende her i Danmark, omtrent mellem Haderslev og Ribe (jfr. det tidligere derom sagte), og de fleste af os i Sønderjylland indsamlede Alliker viste sig ogsaa at være *spermologus*, ligesom Populationen Syd for Grænsen betegnes ved dette Navn¹. Den foranstaaende Kortskitse (Fig. 14) tjener til at illustrere de to Racers Overgang i hinanden; for enhver Fugl, der i Zool. Museums, Schiølers eller min egen Samling foreligger fra det sydlige Jylland er der paa Kortet afsat en Cirkel, for *monedula* en hvid, for *spermologus* en udfyldt og for hvert intermediært Stykke (*monedula* \cong *spermologus*) en halvt hvid, halvt sort Cirkel. De vedføjede Tal henviser til følgende Lokalteter:

- 1) Herning: ♂. *monedula*.
- 2) Henne Kro: ♂, 2 ♀♀. *monedula*.
— : ♀. *monedula* \cong *spermologus*. Undersiden noget mørkere end hos *monedula*, ellers som denne.
- 3) Bramminge: ♂. *monedula*.
— : ♂. *monedula* \cong *spermologus*. Halssiderne meget mørke, som hos *spermologus*, ellers som *monedula*.
- 4) Store Darum (SV for Bramminge).
— : ♂, ♀. *monedula* \cong *spermologus*. Som forrige Eksemplar.
— : 2 ♂♂. *monedula* \cong *spermologus*. Undersiden meget mørk, som *spermologus*.
- 5) Ribe : ♂. *monedula* \cong *spermologus*. Noget mørkere Underside end hos *monedula*.
— : ♀. *spermologus*.
- 6) Fredericia : ♂, ♀. *monedula*.
- 7) Pamhule Skov: ♀. *monedula* \cong *spermologus*. Omtrent som en typisk *monedula*, men Halssiderne kun med en svag, hvid Plet.
- 8) Hjelm Skov: ♂, 2 ♀♀. *spermologus*, thi Kinderne mørkere end hos danske Fugle, ganske uden hvid Plet, omend den blyblaa Farve hos engelske Stykker ikke helt naas. Undersiden meget mørk.
- 9) Augustenborg Park,
— : 5 ♂♂, 3 ♀♀. Som forrige Eksemplarer.
— : ♀. *monedula* \cong *spermologus*. Som *monedula*, men ret mørke Halssider.

¹ Dietrich, l. c., p. 289.

Det maa udtrykkeligt betones, at Forskellen mellem de nævnte Former er saa lille, at det ved Undersøgelsen er nødvendigt at sammenligne Fugle fra samme Aarstid, da Slid af Fjerene forandrer Fuglens Fysiognomi fuldkomment, og bl. a. gør Baghal-sens dystert graat farvede Fjer lysende hvidgraa og forsyner Undersidens mørke Fjer med lysegraa Kanter.

124. *Corvus frugilegus frugilegus* L.

Corvus frugilegus frugilegus L., Hartert, p. 13, Schiøler, p. 237; *Corvus frugilegus*, Winge, p. 18.

Raage. Er ikke saa sjælden som ynglende. En stor Koloni fandtes i Fole Kobbelskov paa Broagerland, hvor de ynglede, vel henved 100 Par, i nogle store Aske- og Bøgetræer. Den 4. Juni, da vi besøgte Bopladsen, var Ungerne udføjne. Paa Markerne og i Skovkanterne saas ofte Raager sammen med Krager, Alliker og Stære i store Skarer søge efter Føde.

125. *Corvus corone cornix* L.

Corvus cornix cornix, Hartert, p. 9, Schiøler, p. 237; *Corvus cornix typicus*, Winge, p. 18.

Graakrage. Almindelig Ynglefugl. Ligesom hos den nærtstaaende Allike og sandsynligvis paa Grund af den samme Udviklingshistorie støder i det sydlige Jylland en sydlig-vestlig mørk og en nordlig-østlig lys Forms Udbredningsomraade sammen. For Allikernes Vedkommende maatte vi trække Grænsen (d. v. s. 50:50 Linien) omtrent mellem Haderslev og Ribe, for Kragernes Vedkommende forløber den noget sydligere. Saaledes anfører Simonsen¹, at der ved Klipleve (mellem Søgaard og Hostrup Sø) findes mange Bastarder, men dog overvejende graa, og længere mod Nord, f. Eks. ved Ribe træffes *corone* kun meget faatalligt². I Holsten findes omvendt kun sorte Krager³, saaledes at Grænsen maa forløbe et Sted mellem disse Egne. Paa en Rejse fra Sønderborg til Højer Sluse fandt O. Helms⁴ de to Former i samme Mængdeforhold, og Bastarderne var i stor Majoritet. Efter dette maa Strækningen Sønderborg—Højer ligge i Grænseomraadet, og det stemmer udmærket med Meise's grundige Under-

¹ D. O. F. T., IV, 1910, p. 212.

² H. Lange, l. c., p. 94.

³ W. Hagen, Journ. f. Ornith., 1917, p. 181.

⁴ D. O. F. T., XVII, 1923, p. 73.

søgelser¹. I Følge disse strækker Blandingszonen i det sydlige Jylland sig SØ—NV fra Fehmern op til Nord for Sylt, og Mellemformer findes saaledes i Danmark fra Als og over til Tønderegnen. Nord herfor kan man ganske vist iagttage mange Sortkrager, men ynglende træffes kun Graakragen². Kortene p. 32 og p. 34 hos Meise viser, at Blandingszonen fra Slesvig og Holsten strækker sig i et Bælte gennem Tyskland mellem 11° og 12° østlig Længde og fortsætter sig ned til Genua.

Vor Rejse gav det samme Billede af Overgangszonen, som det af Meise opridsede, idet vi først i de aller sydligste Egne fandt overvejende *corone*. Da de to Former er saa morphologisk afvigende, var det en let Sag at afgøre, om de iagttagne Fugle var *cornix*, *corone* eller en Mellemform, og det var saaledes ikke nødvendigt at nedlægge nogen. Det lykkedes os derfor at faa et ganske godt Billede af Variationen, idet vi paa de forskellige Lokalteter optegnede Antallet af iagttagne Krager, henholdsvis graa, sorte og brogede. Da Antallet af iagttagne Eksemplarer selvfølgelig i visse Egne var større end i andre, er i det følgende Skema Forholdet mellem Racerne gjort procentisk op, idet der dog — for at give et Indtryk af Materialets Størrelse — i en særlig Rubrik er afsat Antallet af samtlige racebestemte Krager paa de respektive Lokalteter:

Region (NØ—SV)	Materiale	<i>cornix</i>	<i>cornix</i> \geq <i>corone</i>	<i>corone</i>
Skærbæk—Haderslev	60	88,3	11,7	0
Løgumkloster—Aabenraa	65	60,0	21,6	18,4
Klipleve—Mommark	52	38,9	35,6	25,5
Graaasten—Højer	84	13,0	17,9	69,1

Bevæger man sig saaledes fra Nordøst til Sydvest i Sønderjylland, vil Kragepopulationen undergaa en tydelig Forandring; vi gaar fra Graakragens Land ind i Sortkragens. Medens de rene *cornix* udgjorde 88,3 % af alle iagttagne Individuer i Haderslev—Skærbæk-Regionen, udgjorde omvendt de sorte og Bastarderne 87 %³ af den samlede Bestand i de sydligste Dele. At

¹ Journ. f. Ornith., 1928, p. 1.

² Herfra findes selvfølgelig Undtagelser, idet Sortkrager en sjælden Gang kan findes ynglende i Graakrageterræn (jfr. O. Helms, D. O. F. T., VI, 1911, p. 141, *corone* ynglende ved Kolding, og Fugl v. Nakkebølleffjord, p. 93, *corone* ynglende i Sydfyn), eller omvendt kan Graakrager yngle i Sortkragens Omraade (jfr. f. Eks. Lunau, Schriften Naturwissensch. Ver. Schlesw.-Holst., XVIII, 2, p. 339, hvor en Graakrage ynglede i Egnen om Howachter Bugt).

³ Nemlig i Skemaet 17,9 + 69,1 %.

Graakragen successivt viger for Sortkragen, naar man kommer mod Syd, ses af Skemaet: 88,3—60,0—38,9—13,0. Paa en lignende Maade vil Bastarderne tage til, indtil de paa Als og i Sundeved udgør 35,6 % af alle iagttagne Krager; vi er altsaa her i Grænseomraadets Midte. Mod Sydvest aftager saa igen Melleformerne (Graasten kun 17,9 %) til Fordel for den sydvestlige *corone*. Fra Haderslev-Omraadet, hvor vi overhovedet ikke traf denne Race, blev den, efterhaanden som vi kom mod Sydvest, mere og mere almindelig, og betragtet under et, var der i Graasten—Højer-Egnen 69,1 % Sortkrager. Her var den altsaa absolut dominerende, og Grænsen mellem de to Former maatte siges at være overskredet, at ligge nordligere.

126. *Corvus corone corone* L.

Corvus corone corone L., Hartert, p. 11, Schiøler, p. 237; *Corvus cornix* var. *corone*, Winge, p. 18.

Sortkrage. I Virkeligheden er hele Sønderjylland — med Undtagelse af de næsten rene *cornix*-Strækninger i det aller nordligste — beboet af blandede Bestande, men paa et Sted, i vor allersydligste Egn, nemlig omkring Frøslev Plantage Vest for Graasten, maa Sortkragerne siges at være næsten eneherkende. Af de her iagttagne 34 Krager var de 31 *corone*, og de øvrige 3 Bastarder; *cornix* blev saaledes slet ikke iagttaget her.¹

Paa Hokkerup Hede blev en Rede fundet med 3 Unger, alle Bastarder og meget mørke i Farverne, nærmest ved *corone*. Af Forældrene var den ene en ren *corone*, den anden en mørk Bastard.

127. *Corvus corax corax* L.

Corvus corax corax L., Hartert, p. 2, Schiøler, p. 237; *Corvus corax*, Winge, p. 18.

Ravn. Ret almindelig Ynglefugl i Østlandets Løvskov, ellers manglende. Den træffes kun i den ægte Højskov i Sønderjylland, hvor Reden anlægges i høje Bøge, Ege eller et andet Løvtræ.

¹ Vore Resultaters Sikkerhed bestyrkes overordentlig af følgende Udtalelser om Krageracerne af kendte, sønderjyske Ornithologer:

Haderslev: Alle graa; sorte Omstrejferne tilfældigt. (Redaktør Rud).

do. : Kun graa; meget sjældent sorte. (Skovfoged Vilstrup).

Als: Ca. $\frac{1}{5}$ sorte, Resten overvejende Bastarder. (Student Moesgaard).

Graasten: Overvejende sorte, dog mange graa og Bastarder. (Skovrider Christiansen).

Frøslev: Kun sorte. (Skovrider Christiansen).

Uden for Skoven ses den selvfølgelig paa Markerne, langs Skovkanterne etc. Paa ovenstaaende Kort (Fig. 15) er angivet de af os fundne, sikkert ynglende Par af Ravne. At det dog ikke giver et udtømmende Billede, fremgaar af, at f. Eks. Moesgaard¹ alene paa Strækningen Graasten—Sønderborg taler om ca. 30 Par, hvor vi kun fandt enkelte. Men Kortskitsen viser i

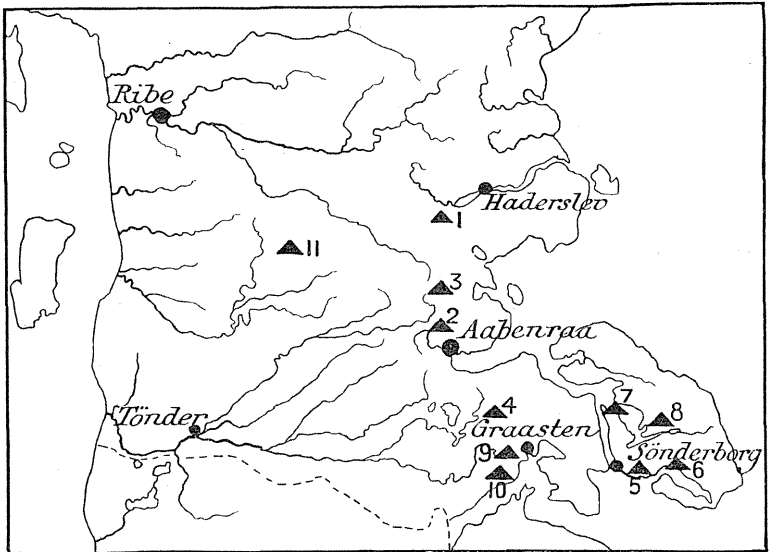

Fig. 15. Ravens, *Corvus c. corax* L., Ynglepladser i Sønderjylland.

hvert Fald, hvor almindelig Ravens er i Sønderjylland i Mod-sætning til det øvrige Land, hvor den som bekendt er en sjælden Ynglefugl. De forskellige Lokaliteter er nummererede paa Kortet saaledes: 1. Pamhule Skov (Rede: høj Bøg), 2. Rise Skov, 3. Lerskov Plantage, 4. Søgaard Skov (Rede: 15 M.s Højde i Bøg), 5. Sønderskov (Rede: 15 M.s Højde i Bøg), 6. Lambjerg Indtægt, 7. Arnkils Skov, 8. Augustenborg Park (Rede: høj Bøg), 9. Rinkeæs Skov (Rede: ca. 12 M.s Højde i Eg), 10. Buskmose Skov, 11. Mandbjerg Skov.

En Ejendommelighed er det, at Ungernes Udvikling finder Sted paa saa forskellig Tid. Saaledes var allerede 23. Maj Ungerne (3 Eks.) paa Vingerne i Søgaard Skov, medens de i Augustenborg Park 4. Juni sad i Nærheden af Reden og trods ihær-

¹ Danske Fugle, 1928, p. 171.

dig Basken ikke — med Undtagelse af en af de tre Unger — kunde flyve. I Rinkenæs Skov laa Ungerne 5. Juni endnu i Reden, medens de for et andet Kulds Vedkommende samme Dag saas flyvende med de gamle Fugle.

128. *Garrulus glandarius glandarius* (L.).

Garrulus glandarius glandarius (L.), Hartert, p. 29, Schiøler, p. 237; *Garrulus glandarius*, Winge, p. 18.

Skovskade. Findes ret spredt som ynglende i Skovene.

INVASION AF STOR KORSNÆB, *LOXIA*
PITYOPSITTACUS BORKH.,
I EFTERAARET 1929

AF

FINN SALOMONSEN

I 1927 fandt en stor Indvandring af Korsnæb Sted i Landet, og det drejede sig den Gang om almindelige, smaa Korsnæb, *Loxia curvirostra* L., blandt hvilke kun enkelte store Korsnæb blev iagttagne. I 1929 er igen sket en Invasion af Korsnæb, omend under beskednere Former end for to Aar siden, men i Modsætning til den Gang drejede det sig nu overvejende om den store Art, *Loxia pityopsittacus* Borkh., der i mægtige Flokke, i hvilke kun forekom et Faatal »smaa« Korsnæb, fra Oktober og til langt ind i December strejfede rundt paa Sjælland.

Jeg havde sammen med Konservator Møhl Hansen den 1. November Lejlighed til at iagttage det store Korsnæb i Tisvilde Plantage. Den ret udstrakte Skov, der hovedsagelig bestaar af Skovfyr, men ogsaa besidder store Partier beplantet med Rødgran og Bevoksninger af Birk, El etc., vrimgede med Korsnæb. Disse var i den Grad tillidsfulde, at vi kunde nærme os de store Fyrretræer, i hvilke Fuglene holdt til, paa faa Meters Afstand uden at disse fortrak; først naar vi kastede en Sten eller en Grenstump op i Træet, fløj de bort, idet dog alligevel enkelte trods alt blev siddende. Under Flugten udstødte de det be-